ARISTOTELIS DE ANIMA LIBRI TRES.

*

Ioanne Argyropylo Byzantio interprete.

VIRTVTE DVCE, COMITE FORTVNA.

APVD SEB. GRYPHIVM LVGDVNI, 1546.

ARISTOTELIS STAGIRITAE
DE ANIMA LIBBR PRIMVS.

De dignitate ſcientiæ, de Anima, & de difficultate eius. CAPVT. I.

CVM omnem ſcientiam, rem eſſe bonam arbitremur, ac honorabilem, et aliam alia magis ex eo talem eſſe putemus, quia uel exactior eſt, uel rerū eſt earum, quæ magis præſtabiles, magisq; ſunt admirabiles, ſcientiam animæ nimirum ob hæc utraq; non iniuria ponendā in primis eſſe cenſemus. 2 *Videtur autem & ad ueritatem omnem, ipſius animæ cognitio uehemēter conferre, & maximè ad ipſius naturæ ſcientiam eſt enim anima, quaſi principium omnium animalium.* 3 *Atq; perſpicere, cognoſcereq; naturam eius, & ſubſtantiā quærimus: deinde ea: quæ circa ipſam accidunt, quorum quædā affectus ipſius eſſe proprij, quædam animalibus etiam per ipſam ineſſe, competereq; uidentur.* 4 *Verùm enim omni ex parte, atq; omnino difficillimum eſt, fidem aliquam de ipſa tandem accipere. Nam cùm hæc quæſtio communis ſit etiam cum alijs rebus compluribus, de ſubſtantia dico, & quid eſt. unus cuipiam fortaſſe modus, una uia quædam eſſe uidetur, qua cognoſcere quidnam ſit unaquæq; poſſumus rerum, quarū ſubſtantiā percipere uolumus, per inde*

Hic ait Ariſto. ſciētiam de anima omnium eſſe difficilimā, & præſtaniſſimam.

atq; modus unus eſt hiſce, quo proprij rerũ demonſtrãtur affectus. Quapropter quærendum eſt, quænam ſit illa uia, quis ille modus unus, quo rerum ſubſtantiæ percipi poſ-
5 *ſint. Quòd ſi non unus quidam, atq; cõmunis ſit ille modus, longè difficilior ipſa pertractatio fit: oportebit enim de unaquaq; rerum accipere, quis ad unamquamq; modus accõmodabitur. Si uerò pateat illum demonſtrationẽ, uel diuiſionem, uel etiã quẽdam alium modum eſſe, complures inſuper difficultates, erroresq; emergunt in ijs exquirendis, è quibus uniuſcuiuſq; conficienda eſt definitio: aliarũ nanq; rerum alia principia ſunt, ut numerorum, ſuperfi-*
6 *cierumq;. Primum autem fortaſſe neceſſarium eſt diuidere, atq; accipere in quonam generũ collocetur, quidq; ſit anima: utrum ſit ſubſtantia, an in qualitate, uel in quantitate, uel in alio quodam prædicamẽtorum genere collocetur. Deinde peruestigandum eſt, utrum eorum ſubeat rationem, quæ potentia ſunt, an potius quidam ſit actus: non*
7 *enim parum intereſſe uidetur. Conſiderandũ eſt præterea, ſi partibilis ſit necne: & utrũ eiuſdẽ ſit anima ſpeciei omnis, necne. Et ſi non ſit eiuſdẽ ſpeciei, utrum ſpecie tantùm, an etiã genere differat: nũc enim ij, qui dicũt, atq; quærunt de anima: de humana tantum quærere, perſcruta-*
8 *riq; uidentur. At cauendum eſt ne nos prætereat, utrũ una ſit eius ratio ut animalis, an uniuſcuiuſq; ſit alia ratio, ut equi, canis hominis, Dei. Animal autem uniuerſale, aut nihil eſt, aut poſterius eſt, & quicquid itidẽ aliud cõmuniter prædicatur. Præterea ſi non plures ſint animæ, ſed partes: utrum animam totum, an partes quærere prius*
9 *oporteat. Difficile autem eſt id quoq; determinare, quæ-*
10 *nam inquam partes à quibus diuerſæ ſint. Et utrum ipſas partes, an ipſarum partiũ operationes prius quærere,*

re,perſcrutariq́; oporteat: ceu intelligere an intellectiuũ? & ſentire an ſenſitiuum? & eodẽ modo de cæteris. Quòd ſi operationes ſint exquirendæ prius,rurſus profectò quiſpiam dubitabit,ſi oppoſita prius ſint inquirenda,ut ſenſibile prius quàm ſenſitiuum, & intelligibile quàm intellectiuum. Non *ſolùm autem ipſius quid eſt cognitio, cõ-* 11
ferre uidetur ad perſpiciendas eorum cauſas, accidentium,quæ per ſe ſubſtantijs inſunt:ut in Mathematicis cõfert quid eſt rectum, & quid curuum,uel quid linea, quid ſuperficies ad cognoſcendum quot rectis anguli triãguli ſunt æquales. nã ipſum quid eſt, omnis eſt principium demonſtrationis,ſed ecõuerſo etiã accidentia magnã afferũt opem ad illud percipiendũ. Nam cùm per imaginationem de accidentibus,aut omnibus,aut pluribus reddere poſſumus:tũ aliquid etiam de ſubſtantia dicere poterimus optimè. Quare patet eas omneis definitiones diſſerẽdi modo, uaneq́; dictas, & aſſignatas eſſe:quibus non fit ut accidẽtia percipiantur, aut de ipſis coniectura facilis habeatur.

12 *Eſt etiam de affectibus animæ dubitatio, utrum omnes communes ſint cum eo quod habet animã, an ſit & ipſius animæ proprius aliquis? hoc enim ipſum accipere quidem neceſſarium eſt,non tamen accipi facile poteſt. Atq; plurimi ſunt, quorum ſine corpore nullum aut agere, aut pati uidetur:ut iraſci, confidere, cupere, omnino ſentire. Maximè autem ipſum intelligere, proprio ſimile eſt. Quòd ſi hoc etiam imaginatio ſit quædam, aut ſine imaginatione non ſit:nec iſtud eſſe ſine corpore poteſt. Si igitur ope-* 13
rationum animæ, uel affectuum aliquis proprius ſit ipſius fieri poteſt ut ipſa anima ſeparetur. Sin uerò nullus ſit eius proprius, non ſeparabilis eſt, ſed eſt de ipſa perinde atq; de recto, cui multa quidem ut rectum eſt, competunt,

ueluti puncto pilam æneam tangere, non tamen ipſum unquam ſeparatũ tanget: eſt enim inſeparabile: quippe cùm ſemper aliquo cum corpore ſit. Videntur autem & omnes affectus animæ cum corpore eſſe, ira, manſuetudo, timor, miſericordia, confidentia, gaudium, odium deniq;, atq; amor: nam unà cum his ipſum corpus aliquid patitur. Quod quidem ita eſſe ex eo patet: interdum enim non iraſcuntur, neq; timent, etiamſi ſe uehementes ipſis, manifeſtæ'ue cauſæ offerant: interdum à paruis quibuſdam mouẽtur, atq; exiguis, ſi feruet, concitaturq; corpus, & per'inde ſe habet atq; cùm afficitur ira. Hoc magis ex eò patet, quia nonnulli nulla re penitus accidente, quæ quidem poſſit terrere, nulloq; imminente periculo, ut ij qui metuunt, perturbantur, ac afficiuntur timore. Quæ ſi ita ſint, patet affectus, rationes eſſe materiales: quare & definitiones ipſorum ſunt tales. Iraſci nanq; motus quidam talis eſt corporis aut partis, aut potentiæ, ab hoc huius gratia. Iccirco naturalis eſt de anima, uel omni, uel tali conſiderare.

Diuerſo autem modo Naturalis, & Diſſerendi artifex, unumquodq; ipſorum definiet. Nam alter iram appetitionem eſſe dicet doloris uiciſſim aduerſario inferendi, aut aliquid tale: alter ſanguinis, aut caloris eius, qui circa cor eſt, feruorem, ebullitionem'ue: atq; alter materiem, alter formam hoc pacto reddit, & rationem. Hæc enim eſt ratio rei, quam neceſſe eſt ſi fuerit, in tali materia eſſe: ſic enim & domus aſſignari definitio ſolet. Nam quidã talem eius rationem aſſignat, eſſe dicens tegmentum, quod quidam prohibere propulſareq; poteſt incommoditates eas, quæ tum à uẽtis, tum ab imbribus, tum etiam ab æſtu fieri, euenireq; ſolent. Quidam dicit lapides eſſe, lateres, atq; ligna. At alius formam in hiſce ponit, horum dicẽdo gratia.

Quis

Quis igitur iſtorum eſt Naturalis? is'ne qui materiã aßignat, & rationem ignorat, an is qui ſolam rationẽ reddit, & materiam ipſam omittit? an is potius qui utranq; complectitur? At illorum uterq; quis eſt? Atenim conſtat, neminem eſſe, qui circa materiæ uerſetur affectus non ſeparabiles, & ut non ſeparabiles ſunt, præter ipſum Philoſophum naturalẽ. Etenim Naturalis circa omnia ea uerſatur, quæ talis corporis, talisq; materiei ſunt operationes, atq; affectus: circa autem ea, quæ talia non ſunt, non Naturalis, ſed alius ſolet uerſari. Atq; de nonnullis quidẽ conſiderat ſi forte fuerit artifex, faber inquam, uel medicus. De his autem quæ ſeparabilia quidem non ſunt, attamen non ut affectus corporis talis, ſed abſtractione ſumuntur, Mathematicus. At ea, quæ ſunt ſeparata, & ut talia ſunt, ipſe prius Philoſophus contemplatur. Sed cò redeundum eſt, unde noſtra defluxit oratio. Dicebamus autẽ affectus animæ eſſe inſeparabiles ab animalium naturali materia, ut tales ſunt: & non ut ſeparatur linea, ſuperficiesq;, ſic irã, & metum à ſubiecta ſibi materia ſeparari.

Antiquorum de Anima opiniones. CAP. II.

Verumenimuerò neceſſe eſt conſiderantes de anima, & de his dubitantes, ac ambigentes quæ nos oportet procedẽtes inuenire, atq; percipere, in medium eorum antiquorum afferamus opiniones, qui de anima tractarũt aliquid, atque dixerunt, ut ea quidem accipiamus quæ bene ſunt dicta: ab his autem caueamus, quæ non bene, recteq; dicta fuere. Initiũ autẽ inquiſitionis hoc erit profectò congruum, ſi prius poſuerimus ea, quæ maximè uidentur animæ competere ſuapte natura. Animatum itaq; duobus his ab inanimato maximè differre uidetur, motu, ac ſenſu. A maioribus etiã noſtris hæc duo ferè de anima

Hic Ariſto. antiquorũ opiniones aliquot de anima refert.

accepimus. Inquiunt enim nonnulli animam id eſſe, quod maximè, primoq́; mouet, atq; exiſtimantes fieri non poſſe, ut id aliud quicquã moueat, quod non moueatur, animam unũ quid eorũ eſſe putarunt, quæ motu cientur. Quocirca Democritus ignẽ, atq; calorẽ ipſam cenſuit eſſe: nam cùm ſint infinitæ figuræ, ac indiuidua corpora, rotunda dicit ignẽ, & animam eſſe. Hæc indiuidua corpora, ſimilia corpuſculis iјs eſſe, quæ in aëre ferri uidẽtur, in ipſis inquam radijs, qui per feneſtrã ingrediuntur, & rerum elementa generandarũ, ſeminaq́; totius eſſe naturæ dixit. Eadem & Leucippus ille cenſebat. Horũ igitur corporum ea, quæ ſunt rotũda, ignem, ac animã aſſerunt eſſe, propterea quòd maximè omnium figuræ tales totum corpus ingredi, penetrareq́; poſſunt, atq; cætera mouere, cum moueantur & ipſa: arbitrantur enim animam id eſſe, quod motũ animalibus præbet. Quapropter & reſpirationem, uiuendi rationem, atq; cauſam eſſe putant: nam eo quod continet contrahente corpora, comprimente'ue, ac extrudente figuras eas, quæ præbent animalibus motum, quia nec ipſæ unquam quieſcunt, ſuccurſum, auxiliumq́; reſpiratione fieri dicunt, ingrediẽtibus alijs figuris ſimilibus, quæ quidem egredi prohibent ipſas, quæ animalibus inſunt, id repellendo quod contrahit, atq; premit, & eouſque uiuere animalia, quouſque id facere poſſunt. Videtur autem et id, quod à nonnullis Pythagoricis dicitur, eandem habere ſententiam. Quidam enim ipſorum ea corpuſcula, quæ agitantur in aëre: quidam id, quod illa mouet, ac agitat, animam eſſe dixerunt, propterea quòd continuè moueri uidentur, etiã ſi nullus uentus penitus afflet. Eodem feruntur & ij, qui dicunt animã id eſſe, quod ſeipſum agitat motu: etenim omnes ij motum uidentur putaſſe maximè

prop

proprium eſſe animæ, et alia quidē uniuerſa per animam, hanc autem à ſeipſa moueri: quia nihil uidebant mouere, quod nō moueatur & ipſum. Similiter & Anaxagoras id, quod mouet, animā eſſe dicit: et ſi quis alius cēſuit uniuerſum, mentē mouiſſe: non tamē perinde penitus atq; Democritus. Is enim animā, & intellectum ſimpliciter idē eſſe putauit: etenim id quod uidetur, uerum eſſe dicebat.

Quocirca rectè dixiſſe inquit Homerū, Hectora iacere alia ſapientem. Non igitur ut potētia quadam circa ueritatem, utitur mente, ac intellectu: ſed idem eſſe animā dicit, & intellectum. Anaxagoras autē minus de ipſis explanat: multis enim in locis boni, rectiq; mentē cauſam eſſe dicit: alibi autem animam, ipſam mentem eſſe aſſerit: nam animalibus uniuerſis, tam paruis, quàm magnis, tam præſtabilibus, quàm minus etiam præſtabilibus mentem ineſſe dicit. At ea mens tamen, & intellectus, cui prudentia tribuitur, non uniuerſis ſimiliter animalibus, quinetiam neq; cunctis hominibus ineſſe uidetur. Omnes igitur ij, qui ad animantis reſpexere motum, maximè motiuum, animam eſſe putarunt. At qui cognitionē animaduerterūt ipſius, ac ſenſum quibus res cognoſcit, & ſentit, ij dicunt animā ipſam, principia rerum eſſe. At qui plura principia faciunt, hæc ipſa: qui uerò unum, idipſum animam eſſe cenſent. Empedocles enim ex elementis quidē uniuerſis ipſam conſtare cenſet, tamen & unumquodq; iſtorum animā eſſe putat. Dicit enim, Terram nam terra, lympha cognoſcimus undā, Aetheraq; æthere, ſanè ignis dignoſcitur igne: ›› Sic & amore amor, ac triſti diſcordia lite. Eodem & Plato modo, animam in Timæo ex elementis conſtare cenſet ſimili nanq;, eius quoq; ſententia, cognoſcitur ſimile: & res ipſæ ex principijs ſunt. Similiter determinatū eſt

ab eodem & in hiſce, quæ de Philoſophia dicũtur, animal quidem ipſum ex ipſius unius idea, forma'ue, & ex longitudine prima, & latitudine, profunditate'ue cõſtare: cætera uerò ſimili modo. Inſuper & alio pacto, intellectum quidem, eſſe unum ipſum, ipſa uerò duo, ſciẽtiam: eſt enim ipſa tantum ad unũ proceßio. Superficiei præterea numerum, opinionem, ſolidi, ſenſum: nam numeri quidem formæ ipſæ, & principia dicebantur: ſunt autẽ ex elementis. Res uerò partim intellectũ, partim ſcientia, partim opinione, partim ſenſu dijudicantur, ac diſcernuntur: atq; hi numeri formæ ſunt rerum. Cùm autem anima motiuum, & cognitiuum ſit, quidam utrunq; complexi ſunt, atq; animam numerum eſſe ſeipſum mouentẽ aſſeruerunt: omnes tamen de principijs quæ, & quot ſint, inter ſeſe diſſentire uidẽtur, atq; maximè quidem ij, qui corporea putant eſſe, ab hiſce dißentiunt, qui incorporea ponũt: minùs autẽ ab ijs, qui compoſuerut, & ex utriſq; principia rerum aßignauerunt. Diſſentiunt etiam & de multitudine eorundem, quidam enim unum, quidam plura principia dicunt eſſe.

Atq; ut de principijs ſenſerunt, ſic de anima etiam determinarunt: non enim abeſt à ratione in primorũ natura mouendi cauſam collocare. Quapropter ignis quibuſdam eſſe uidetur: is enim ſubtilißimarũ eſt partium, & longè magis, quàm elementa cætera, incorporeus: mouetur inſuper, & cætera primo mouet. Democritus autẽ & ſubtilius dixit, cùm aßignauit cur eſt iſtorum utrunq;: dixit enim animam quidem, mentemq; idem eße, hoc autem ex ipſis primis, atq; indiuiſibilibus corporibus eße: atque ob partium quidem ſubtilitatẽ, mouere, ob figuram uerò, moueri: figurarum autem omnium mobilißimam, figuram rotundam aßerit, talemq; eße intellectum, & ignem. At

Anaxa

Anaxagoras uidetur quidem aliud animam, aliud intellectum, mẽtem'ue dicere, quemadmodum & anteà diximus, utitur tamen utriſq;, perinde atq; una natura. Verùm mẽtem principium maximè omniũ ponit: ſolam nanq; rerum omniũ ipſam, ſimplicem, & nõ miſtum, & puram eſſe, ſynceramq; dixit. Atq; eidẽ principio hæc utraq; tribuit, cognitionem inquam, & motum, dicens uniuerſum mentem mouiſſe. Thales etiam uidetur ex hiſce, quæ tradita memoriæ ſunt, motiuũ quiddam animã ipſam eſſe putaſſe: ſiquidem dixit magnetem habere animam, quia mouet trahitq; ferrum. Diogenes autem, ſicut & alij quidam, aërem ipſam cenſuit eſſe, hunc ſubtiliſſimæ ſubſtãtiæ, rerũq; principiũ eſſe putans. Ieccirco cognoſcere, atq; mouere animam dixit: hoc quidem cognoſcere, quo primum eſt, & ex hoc ipſo cætera cõſtant: hoc autem eſſe motiuum, quo ſubtiliſſimum eſt. Heraclitus quoq; principium ait animam eſſe: quippe cùm exhalationem eſſe, ex qua cætera dicit conſtare, & maximè incorporeum eſſe, & ſemper fluere dicat: atq; id quod mouetur, eo quod motu cietur cognoſci, conſtat. Moueri autẽ res uniuerſas, & ipſe, & alij cõplures arbitrabantur. Simili modo & Alcmæon de anima putaſſe uidetur. Dicit enim ipſam immortalem eſſe, ex eo quia ſimilis ipſis immortalibus eſt: quod quidem ideo dixit ipſi competere, quia ſemper mouetur: mouentur enim & res omnes diuinæ continuè ſemper, luna inquàm, ſol, ſtellæ, totumq; cœlum. Quidam, & magis importuni, animam aquam eſſe dixerunt: ut Hippon, qui quidem ad hanc ſententiam ratione ſeminis uidetur eſſe compulſus, quia omnium ſemen humidum eſt: etenim redarguit eos, qui, ſanguinem animam aſſerunt, quia ſemen ſanguis non eſt: hoc autem, primam animam eſſe dicit. Sunt & qui ſanguinem

ipſam

ipſam eſſe dixerũt,ut Critias,ſentire ipſum maximè proprium animæ eſſe putantes:quod quidẽ cõpetere propter naturã ſanguinis,crediderunt. Ita omnia elementa,præter terrã,iudicem habuerunt:hanc autẽ nemo tribuit animæ, niſi quis ipſam dixerit ex omnibus elementis conſtare,aut
33 omnia eſſe. Vt igitur in ſummam omnia redigamus,tribus his omnes animã,motu ſenſu, incorporeoq́; definiunt: quorũ unumquodq; reducitur ad principia rerum, ut patuit. Quapropter & ij,qui cognitione definiũt animã:aut elementũ,aut ex elementis faciunt ipſam ſimiliter omnes præter unum,dicentes. Inquiunt enim,ſimile ſimili ſibi cognoſci:atq; cùm uniuerſa cognoſcat, ac percipiat anima,
34 ex uniuerſis rerũ principijs ipſam conſtare dicunt. Quibus igitur placuit unam cauſam,elementumq́; unũ ponere rerum: ij animam etiam unum,uelut ignem,aut aërem eſſe ponunt. Qui uerò plura rebus principia tribuunt,ij plura quoq; dicunt animã eſſe. Solus autem Anaxagoras mentẽ paſſione uacare dicit, & nihil prorſus cum cæteris habere cõume. Verùm cùm talis ſit,quonam pacto cognoſcat, & quam ob cauſam,neq; ille dixit, neq; ex dictis perſpici
35 poteſt. At uerò qui contrarietates in principijs faciunt,ij conficiunt animam etiam ex contrarijs. Qui uerò tantùm alterum ponunt contrariorum,calidum inquam,aut frigidum,aut aliquid aliud huiuſcemodi: ij ſimiliter & animã unum iſtorum aſſerunt eſſe. Quapropter & nomina ipſa ſequuntur:nam ij, qui calidum eſſe dicunt, inde inquiunt ipſum uiuere ductum,nominatumq́; fuiſſe:& ij rurſus, qui frigidum eſſe cenſent, animam inde nuncupatam ob reſpirationem,& refrigerationẽ aſſerunt eſſe. Hæc igitur ſunt, quæ de anima tradita ſunt à maioribus noſtris, & hæ ſunt cauſæ,ob quas illi talia de ipſa dixerunt.

Aduer

Aduerſus omnes, qui putant Animam eſſe corpus mouens & motum. CAP. III.

Hic oſtendit Ariſt. animā nec ignem eſſe, nec ſeipſam mouere.

*C*Onſiderandum eſt autem primùm de motu. Nam fortaſſe nō ſolùm falſum eſt, ſubſtantiā animæ talem eſſe, qualem ij dicunt, qui animā id aſſerunt eſſe, quod ſeipſum mouet, aut mouere poteſt, ſed etiam unum id eſſe quoddam uidetur eorū, quæ nequeunt eſſe, motum inquā ipſi ineſſe, atq; cōpetere. Non neceſſarium igitur eſſe id omne moueri, quod mouet, olim iam diximus, & probauimus. Cùm autem omne, quod motu cietur, dupliciter moueatur, aut enim per aliud, aut per ſe mouetur, per aliud autē id omne moueri dicimus, quod eſt in eo quod mōtu cietur, ut nauigantes: hi nanq; nō perinde atq; nauis mouētur: hæc enim per ſe mouetur, illi motu ciētur, quia ſunt in eo, quod motu cietur: quod quidē ita eſſe, patet in partibus: motus enim proprius pedum eſt ambulatio, qua mouētur & homines: tunc autē hiſce motus non ineſt, ut patet in nauigantibus.

Cùm igitur id, quod mouetur (ut diximus) bifariam dicatur moueri, conſideremus nunc oportet de anima, ſi per ſe moueatur, motusq; particeps ſit. Cùm igitur quatuor ſint motus, latio, alteratio, accretio, atq; decretio, aut iſtorum uno, aut pluribus, aut omnibus, ut patet, mouebitur. Quòd ſi non per accidens moueatur, natura ſanè motus inerit ipſi: at ſi hoc ſit, locus etiā eidem identidem cōpetet: omnes enim iam dicti motus in loco ſunt. Quòd ſi ſubſtātia ſit animæ ſeipſam motu ciere, non per accidens inerit ipſi motus, ut ineſt albedini, aut tricubito: mouentur enim & ipſa, uerùm per accidēs: quippe cùm corpus id moueatur, cui res tales inſunt. Quapropter & locus nullus ipſorū eſt: at erit animæ ſine cōtrouerſia locus, ſi natura motus particeps eſt. Præterea ſi natura motu cietur, ui quoq; moueri

moueri poteſt: & ſi ui mouetur, & natura moueri poteſt. Eodẽ modo de quiete quoq; dicere poſſumus: in hoc enim natura res quieſcere ſolet, in quod ſuapte natura mouetur: in hoc pari modo ui planè quieſcit, in quod ui pulſa mouetur. Atqui motus erunt animæ uiolenti, quietes'ue. neq; ſi fingere uolumus, aſsignare facile poſſumus. At uerò ſi ſurſum mouebitur, ignis, ſi deorſum, terra: hiſce nãq; corporibus hi motus competunt. Eadem eſt & de medijs

41 corporibus ratio. Prætereà cùm uideatur anima corpus mouere, rationi conſentaneũ eſt ijs motibus ipſum mouere, quibus & ipſa mouetur. Quòd ſi id ſit, conuertendo uerè quoq; dicere poſſumus, eo ipſam motu cieri, quo mouetur & corpus: at latione corpus mouetur, quare mutabitur & anima perinde atq; corpus, & aut tota, aut partibus locũ mutabit. Quod ſi id fieri poteſt, fieri quoq; poteſt ut egreſſa, rurſus corpus ingrediatur: ex quo fiet, ut animalium ea quæ mortẽ obierunt, reſurgãt.

42 At enim motu per accidens ab alio quoq; mouebitur: animal enim ui pelli poteſt. Non autẽ oportet cuius in ſubſtãtia ineſt à ſeipſo moueri, id ab alio motu cieri, niſi per accidẽs: quemadmodum neq; quod per ſe, uel propter ſe bonũ eſt, id per aliud oportet, aut gratia cuiuſpiam eſſe. Animam autem, ſi mouetur, à

43 ſenſibilibus maximè quiſpiã dicet moueri. At uerò ſi mouet ſeipſam anima, & ipſa quoque mouetur. Quare cùm omnis motus, exitus, atque remotio ſit eius, quod motu cietur, ea ratione qua motũ ſubit, anima nimirũ ex ſubſtantia dimouetur, & exit, niſi ſeipſam per accidens moueat: at motus, ut inquiunt, ſubſtantiæ eſt ipſius per ſe.

44 Quidam autem aſſerunt animam id corpus in quo eſt, eodem mouere modo, quo & ipſa mouetur, ut Democritus: qui quidem perinde atq; Philippus Comicus, dicit. Ille nanq; Dædalum

dalum ait, ligneam Venerem confeciſſe, quæ motu moue-batur argenti uiui, quod in illam infudit. Et Democritus *pari modo pilas indiuiſibiles ſecum trahere corpus totũ, atq; mouere dicit, ex eo quia nunquã ipſæ quieſcũt ſuapte natura, deſinuntq́; moueri. Nos autem ipſum interrogabimus, ſi quietem etiam idipſum faciat unquam? At quonam pacto quietem faciet, difficile eſt dictu, uel potius dici non poteſt. Omnino autem anima non ſic mouere uidetur animal, ut inquiunt ipſi, ſed electione quadã, intellectione ue.*

Eodem autẽ modo Timæus etiã animam corpus mouere dicit: mouere enim ipſam ex eo cenſet, atq; aſſerit corpus, quia mouetur: propterea quòd ad ipſum connexa eſt. Ipſe enim dicit ex elemẽtis eam conſtitutam, numeriſq́; diſtinctam ſonoris, ut inſitum ſonoritatis, atq; concentus habeat ſenſum: & ut uniuerſum feratur cõſonis lationibus, rectitudinẽ coẽgit, atq; flexit in circulum, & cùm unũ in duos diuiſiſſet circulos duobus in punctis coniunctos, rurſus unum in ſeptem orbes diuiſit, quoniã lationes ipſius cœli, motiones ſunt animæ, quibus ipſa mouetur. Primũ igitur *non rectè dicitur, animã magnitudinem eſſe: nam animam uniuerſi talem ipſe uult eſſe, qualis eſt ea, quæ mens, & intellectus uocatur, non qualis eſt ſenſitiua, nec qualis eſt ea, quæ eſt principiũ cupiendi, quippe cùm harum motus non ſit, ut patet, conuerſio.* Intellectus *autem unus eſt, & continuus, perinde ac intellectio.* Intellectio *uerò eſt ipſius intellectus conceptio.* Sed *hi nimirum unũ hoc ſunt, quòd alius deinceps poſt aliũ eſt, uti numerus, ſed nõ uti magnitudo.* Quocirca *nec intellectus hoc pacto cõtinuus eſt, ſed aut partibus penitus uacat, aut non eſt ut magnitudo continuus.* Atque *ſi magnitudo ſit, quonam pacto quacunq; ſuarũ intelliget partiũ, ſiue illæ ſint magnitudines*

tudines, ſiue etiam puncta, ſi hæc quoq; partes appellare oporteat? Nam ſi puncto, puncta uerò ſunt infinita, nunquã pertranſibit, ut patet. Sin magnitudine, ſæpius, uel infinities idẽ intelliget. At uidetur & ſemel intelligere poſſe. Quòd ſi ſat eſt quãuis partiũ tãgere, quid oportet aut orbe uerſari, aut omnino magnitudinẽ ipſum habere?
48 *Quod ſi neceſſe eſt ipſum intelligere toto tangentẽ circulo, quis eſt ipſarũ partium tactus? Præterea quonam pacto uel impartibili partibile, uel impartibile partibili ipſe intelliget? Neceſſe eſt autẽ intellectum eſſe circulum hunc: intellectus nanq; motus, intellectio eſt: circuli uerò, cõuerſio. Si igitur intellectio cõuerſio eſt, & circulis is intellectus erit profectò, cuius talis cõuerſio intellectio eſt.*

Aliquid præterea ſemper intelliget: oportet enĩ ipſum, aliquid intelligere ſemper, quippe cùm conuerſio ſit perennis, atq; perpetua. At conſtat intellectionũ rerum earum, quæ cadunt ſub actionẽ, terminos eße, ac fines: omnes enim alicuius ſunt gratia. Contemplatiuæ quoq; rationibus identidem terminatur: & rationũ aliã definitionẽ, aliam demonſtrationẽ eße patet. Demõſtrationes autẽ & ex principio ſunt, & finẽ habẽt quodãmodo ratiocinationem, aut concluſionem. Quod ſi non terminãtur, at ſaltem non ad principiũ redeunt, ſed mediũ, extremumq; ſemper ſumentes recta proficiſcũtur: at cõuerſio rurſus, ut patet, ad principium redit, atq; reflectitur. Definitiones etiã finitæ ſunt omnes, ac terminatæ. Præterea ſi ſæpius eadem cõuerſio fiat, idẽ ſæpius intelligere oportebit. Præ-
„terea intellectio quieti magis, & ſtatui, quàm motui ſimilis
„eſſe uidetur: eodem modo & ipſa etiã ratiocinatio. At-
49 *qui neq; beatum id eſt, quod non eſt facile, ſed uiolentũ, ut patet. Quòd ſi motus non ſit ipſius ſubſtantia, præter na-*

turam

turam ſanè mouebitur. Laborioſam eſt etiam coniunctum eſſe cum corpore,neq; abſolui ab eo poſſe,& inſuper maximopere fugiendum:quippe cùm melius ſit intellectui nõ eſſe cum corpore,quemadmodum & dici ſolet,& complures planè conſentiunt. Cauſa prætereà qua cœlum conuertitur,nõ uidetur ex dictis illis emergere. Neq; enim animæ ſubſtantia,cauſa eſt conuerſionis,ſed per accidens hoc modo mouetur:neq; etiã corpus,ſed anima corpori potius cauſa eſt motionis. At uerò neq; dicitur ita melius eſſe,& tamen oportebat ideo deum animã orbe uerſari facere,quia melius eſt ipſi moueri, quàm ſtare, & hoc pacto moueri, quàm alio modo: Verum enim cùm huiuſcemodi conſideratio magis alijs accommodetur ſermonibus,eam nũc omittamus. Illud autem abſurdum euenire uidetur tam huic ſententiæ,quàm etiam compluribus alijs,quæ dicuntur de anima. Etenim coniungunt quidem animam cum corpore,ponuntq; ipſam in eo, & tamen nihil prorſus determinant quam ob cauſam, & quomodo ſeſe habente corpore,quod tamen neceſſariũ eſſe uidetur. Nam ob propinquitatẽ hoc quidem agit,illud patitur:& hoc rurſus mouetur,illud autem mouet:quorum nihil ſanè quibuſuis inter ſeſe competit. At illi dicere quidẽ quale quid ſit ipſa anima enituntur, de ſuſceptiuo uerò corpore nihil penitus dicũt,atq; determinant:perinde quaſi fieri poſsit,ut quæuis anima ſine ullo diſcrimine quoduis corpus ingrediatur,ut Pythagoricorũ fabulæ dicunt:animantis enim cuiuſq; propriã ſpeciem habere,formãq; uidetur. Perinde igitur dicunt,atq; ſi quiſpiã artem fabrilem fiſtulas ingredi dicat, etenim ars quidem inſtrumentis,anima uerò corpore utatur oportet.

Animam non eſſe harmoniam:& de Anima mundi:& utrũ anima noſtra uitã potius,quã anima ſit dicenda, CAP. III.

EST autem & alia quædam opinio de anima tradita probabilis quidem compluribus, & nulla earum inferior, quæ de ipſa dicuntur, reprobata tamen & hiſce rationibus, quæ in communibus ſermonibus fiunt. Animam enim harmoniam quandam inquiunt eſſe, harmoniam nanq; temperationem eſſe, compoſitionemq; contrariorũ dicunt, & corpus ex contrarijs compoſitum eſſe. Verum enim harmonia quidem, ratio quædam eorum eſt, quæ ſunt permiſta uel etiam compoſitio: anima autem neutrum iſtorum eſſe poteſt, ut patet. Prætereà harmoniæ non eſt mouere, animæ autem id omnes maximè tribuunt. Accommodatius autem harmonia de ſanitate, atq; omnino de uirtutibus corporis, quàm de anima dici poteſt: atq; manifeſtiſſimum id erit profectò, ſi quiſpiam operationes, atq; affectus animæ in aliquam harmoniam reducere enitatur: accommodare nanque perdifficile eſt. Prætereà in duo reſpicientes harmoniam dicere conſueuimus, & proprijßimè quidem earum magnitudinum compoſitionem, quæ motum habent, poſitionem'ue, cùm adeò ſunt coniunctæ, ut nihil eiuſdem generis inter ſeſe ſuſcipere poßint: hinc autem & rerum rationem miſtarum. At neutro profectò modo conſentaneum eſt rationi, harmoniam animam appellare. Neq; partium corporis compoſitio facilis eſt admodum inquiſitionis: complures nanq; compoſitiones ſunt, ut patet, & uariæ, partium. Cuius igitur, aut quonam pacto intellectum, aut etiam ſenſitiuum, aut appetitiuum, compoſitionem eſſe putare oportet? Similiter abſurdum eſt ſanè, miſtionis quoq; rationem animam eſſe putare: non enim elementorum miſtio rationem habet eandem in carne & oſſe, cæteriſq; corporis partibus. Fiet igitur ut complures habeat animas, per totumq; corpus, ſi partes quidem uniuerſæ corporis ex ele-

mentis

mixtis conſtent permiſtis:ratio uerò miſtionis harmonia ſit, ut inquiunt,animaq;. Id etiam quiſpiam & ab Empedocle non iniuria petet: unamquanq; nanq; partium,aliqua ratione dicit eſſe confectum. Vtrũ igitur ratio ipſa ſit anima, an potius ſit aliquid aliud anima,& ipſis membris adueniat? Præterea utrum cuiuſuis miſtionis ſine ullo diſcrimine cauſa ſit ipſa concordia,an eius quæ ratione conficitur? Et hæc utrum ſit ipſa anima, an aliquid diuerſum à ratione? Hæc igitur tales dubitationes habere uidentur. Verùm ſi anima diuerſum à miſtione ſit,uti diximus,cur unà cum ratione carnis, & cæterarũ etiã animalis partium tollitur? Inſuper ſi non unaquæq; partium animam habeat,ſi nõ ſit anima ratio mixtionis,quid eſt quod decedente corrumpitur anima? Ex his igitur quæ dicta ſunt, patet animam nec harmoniam eſſe poſſe, nec orbe uerſari, per accidens tamen(ut diximus)moueri poteſt,& ſeipſam mouere:mouetur nanq; corpus in quo eſt,mouetur autem,ut patet ab anima:alio uerò modo fieri nequit,ut ipſa moueatur motu ad locum accommodato. At enim rectius de hac ipſa quiſpiam ad talia reſpiciens dubitabit, putabitq; ipſam moueri.Dolere nanque dicimus animam, gaudere,confidere,timere, inſuper iraſci, ſentire, ratiocinari, quæ quidem omnia motus eſſe uidentur. Quapropter ipſam quiſpiam exiſtimabit moueri. Verùm id non neceſſarium eſt: nam etſi quàm maximè dolere,uel gaudere,uel ratiocinari motus ſunt,uel potius moueri, tamen ipſum moueri ab anima eſt. Iraſci nanq;,aut timere,eſt hoc modo moueri cor,ratiocinari autem aut tale forſitan eſt, aut etiam aliud. Atq; quædam iſtorum fiunt,cùm aliqua latione mouentur:quædam cùm aliqua alterantur:quænam uerò ſint illa,& quo modo fiunt,alia ratio eſt. Dicere autem animam iraſci,

*uel timere, ſimile eſt atque ſi quiſpiam animam texere di-
cat, uel ædificare. Nam melius eſt fortaſſe dicere non ani-
mam, ſed hominem anima miſereri, uel diſcere, uel ratio-
cinari: idq́; non, quia motus in illa ſit, ſed quia nonnunquã
quidem uſq; ad illam, nonnunquam uerò ab illa, ueluti ſen-
ſus quidem, ex hiſce: recordatio autem ab illa ad eos motus
uel ſtatus, qui ſunt in ipſorum ſenſuum inſtrumentis.*

65 *Intellectus autem aduenire uidetur, & ſubſtantia quæ
dam eſſe, ac non corrumpi. Nam ab ea maximè, quæ in ſe-
nectute fit obfuſcatione, corrumperetur, nunc autem per-
inde fit atque in ſenſuum inſtrumentis: & enim ſi ſenex ta-
lem acciperet oculum, uideret ſicut & iuuenis. Quare ſene
ctus non eſt, quia anima quicquam eſt paſſa, ſed quia id,
in quo eſt aliquid, paſſum eſt: quemadmodum in ebrietati
bus, & morbis fieri ſolet.*
66 *Et ipſum igitur intelligere,
ac contemplari marceſcit, quia aliud quoddam intus cor-
rumpitur: ipſum autem paſsione uacat. Ratiocinari uerò,
& amare, aut odiſſe, non ſunt illius affectus, ſed huiuſce
quod habet illud, ea ratione qua illud habet. Quapropter
& hoc corrupto, nec recordatur, nec amat: non enim erãt
illius, ſed ipſius communis, quod quidem perijt. Intellectus
autem, diuinum quid eſt fortaſſe, paſsionéq; uacat. Eſſe igi-
tur impoſsibile moueri animam, perſpicuum iam ex dictis
euaſit: quòd ſi omnino non motu cietur, patet nec à ſeipſa
motu cieri.*
67 *Atqui numerum animam eſſe dicere ſeipſum
motu cientem, multò longius quàm ea, quæ dicta ſunt à ra-
tione diſtare uidetur. Nam ijs qui id aſſerunt, ea primũ im-
poſsibilia quæ emergunt ex motu, deinde propria quædam
ex eo, quia dicunt ipſam numerum eſſe eueniunt. Quo nan
que modo unitatem moueri intelligere oportet, & à quo,
& quonam pacto, cùm impartibilis ſit, & nullam habeat
diffe*

differentiam? ſi enim motiua ſit, atque mobilis, diuerſam eſſe oportet. Præterea cùm lineam quidem motione ſuperficiem facere dicant, punctum autem lineam, unitatum etiam motus erunt continuò lineæ: punctum enim unitas eſt poſitionem habens, atque numerus animæ, iam alicubi eſt poſitionemq; habet. Præterea ſi quis à numero numerum, uel unitatem abſtulerit, alius relinquitur numerus: atqui plantæ, multaq; animaliũ uiuunt diuiſa, et eandem animam ſpecie uidentur habere. Atq; nihil referre uidebitur, unitates dicantur, an corpuſcula parua. Etenim ſi puncta fiant ex Democriti pilulis, modo maneat quantitas, erit in ipſis aliud quidem quod mouet, aliud autem quod mouetur, ſicut in magnitudine: non enim quia magnitudine differunt, aut paruitate, id quod dictum eſt accidit, ſed quia ſubeunt quantitatẽ. Quocirca neceſſe eſt aliquid eſſe, quod ipſas unitates mouebit: quòd ſi id, quod in animali mouet, anima eſt, et id quod in numero mouet, anima eſt, Quare anima non eſt id quod mouet, atq; mouetur, ſed id quod mouet dũtaxat. At uerò quî fieri poteſt, ut hæc, unitas ſit? oportet enim ipſius à cæteris aliquam differentiam eſſe: at unici puncti quænam præter poſitionem eſſe differẽtia poteſt? Si igitur unitates, punctaue quæ ſunt in corpore, diuerſa ſunt ab unitatibus animæ, atq; punctis, erunt ipſæ unitates in eodem profectò loco: punctum enim animæ locum occupabit puncti corporis. Atqui quid obſtabit, ac prohibebit ut ſi duo puncta ſunt ſimul in eodem loco, & plura ſint duobus, ac infinita? quorum enim locus indiuiſibilis eſt, & ipſa indiuiſibilia ſunt. Sin uerò ea puncta, quæ ſunt in corpore, ſint ipſe numerus animæ, uel ſi numerus, qui ex punctis conſtat, quæ ſunt in corpore ſit anima, cur non omnia corpora animam habẽt? nam in cunctis puncta

eſſe uidentur, & etiam infinita. Inſuper quî fieri poteſt ut ſeparentur, ac abſoluantur à corporibus ipſa puncta? ſiquidem lineæ non diuiduntur in puncta.

Aduerſus omnes eos, qui dicũt, animã ex elemẽtis conditã eſſe: & reliqua priſcarum opinionum confutatio. CAP. V.

Hic oſtendit Ariſto. animã non componi ex corporeo ſubtiliſſimo.

72 *FIt autem uti diximus, ut partim idem ij dicant, quod illi, qui corpus quoddã ſubtilium partium animã eſſe dixerunt, partim propriũ ipſos cõmittetur abſurdũ, corpus ab anima perinde moueri, atq; Democritus aſſerebat. Nã cũ anima ſit in omni corpore ſentiente, neceſſe eſt in eodẽ duo corpora eſſe, ſi anima corpus aliquod eſſe ponatur. Et horũ etiam ſententia, qui animã numerũ eſſe cenſent, fit: ut in uno pũcto multa ſint puncta, aut omne corpus habeat animã, ſi nõ numerus quiſpiã alius, atq; diuerſus à pũctis ipſius corporis ſupueniat.*

73 *Fit etiã ut animal à numero perinde moueatur, atq; Democritum diximus idipſum moueri cenſere. Quid enim intereſt, paruæ pillæ dicantur, an unitates magnæ, uel unitates omnino quæ agitãtur motu? utroq; nanq; modo neceſſe eſt ipſas ex eo mouere animal, quia ipſæ motũ ciẽtur.*

74 *His igitur qui motũ, ac numerũ in aſſignãda anima coniunxerũt, hæc quæ dicta ſunt abſurda, & alia huiuſcemodi multa eueniunt: eſt enim impoſſibile nõ ſolũ Definitionẽ animæ talẽ eſſe, ſed etiã accidens. Quod quidẽ patet, ſi quis ex hac ratione operationes, atq; affectus animæ conabitur aſſignare, cogitationes inquam, ſenſus, uoluptates, dolores, et cætera iſtiuſmodi: nã, ut prius*

75 *diximus, neq; uaticinari ex ipſis facile poſſumus. Tribus autẽ traditis modis, quibus antiqui definiũt animam, duos iã reprobauimus, & quas habet utraq; ſentẽtia dubitationes, cõtrarietateſq; pene diximus: & eã inquã, quæ maxime motiuũ ipſã eſſe ex eo ponit, q a ſeipſam mouet: & eã quæ corpus ipſam ſubtiliſſimarũ partiũ, aut magis quã cæ*

tera incorporeum eſſe cenſet. Reſtat igitur tertius modus, atq; ſentẽtia, quæ ipſam aſſerit ex elementis conſtare, quã quidem deinceps conſideremus oportet. Atq; patet ob hoc ex elementis animã conſtare quoſdã dixiſſe, ut ſentiat ea quæ ſunt, & rerũ unãquanq; cognoſcat. At hanc ſententiã multa profectò comitãtur abſurda, atq; eorũ quàm plurima, quæ fieri nequeũt: aſſerũt enim ſimili cognoſcere ſimile, quaſi animas res ipſas eſſe potẽtes. Verùm nõ elementa ſunt ſolum, ut patet, ſed præter ea multa ſunt etiam alia quin potius infinita fortaſſe numero, quæ conſtant ex ipſis ac componuntur. Sit igitur ea cognoſcere, ſentireq; animam ex quibus illorũ unumquodq; componitur, at totum ipſum cõpoſitũ quo cognoſcet quæſo, uel ſentiet? ut quid ſit deus, uel homo, uel os, uel caro, & cæterorum compoſitorum unumquodq; ſimiliter? nõ enim unumquodq; iſtorũ eſt ipſa elementa, quouis ſeſe habẽtia modo ſine ullo diſcrimine: ſed ex ipſis unumquodq; conficitur ratione quadam, compoſitioneúe, quemadmodum & Empedocles os ex elemẽtis cõſtare cenſet. Dicit enim, Cœperat ante duas tellus iuſtiſſima uaſis Aëris, ac fontis partes, Vulcanus & ipſe Quatuor ex octo adiunxit: queis cãdida, magna Vis, fœcundáq; naturæ, confecerat oſſa. Nil igitur elemẽta proſunt, ſi ſint in anima, niſi rationes etiam inſint & compoſito: unũquodq; enim cognoſcet ſimile, os autem aut hominem non cognoſcet profectò, niſi ipſa etiam inſint: hoc autem opus eſt unum eorum eſſe dicere, quæ fieri nequeunt. Quis enim ambiget unquam, ſi lapis uel homo, uel equus inſit in anima, & bonum ſimiliter, & non bonũ, & de cæteris identidem rebus. Præterea cùm id quod eſt, multipliciter dici ſoleat (quoddã enim ſubſtãtiam, quoddã quantitatem, aut qualitatẽ, aut aliquod aliud enumeratorum iam

prædicamentorũ ſignificat)utrum ex uniuerſis,an non ex uniuerſis anima conſtẽt? At non uidentur cõmunia omniũ eſſe elementa. Ex hiſce'ne igitur ſolis conſtat,quæ ſubſtantiarum ſunt elementa? At quonã pacto cæterorum etiam unumquodq; cognoſcit: An dicẽt uniuſcuiuſq; generis elementa propria,atq; principia eſſe,ex quibus anima cõſtat? Erit igitur ipſa,& quãtitas,& qualitas,& ſubſtantia. At fieri nequit,ut ex quãtitatis elementis ſubſtãtia ſit,nõ quãtitas. Eos igitur, qui cenſent animã ex uniuerſis conſtare, hæc & huiuſcemodi alia comitantur. Abſurdũ eſt etiã, ſi-
79 *mile quidem à ſimili non pati dicere, ſimile uerò ſentire ſimile,ſimileq; cognoſcere ſimili putare, atq; aſſerere: deinde ſentire,pati quoddã eſſe,moueriq; ponere,& intelligere,ſimiliter & cognoſcere. Atqui multas dubitationes, ac difficultates Empedoclis habere ſententiã, (corporeis inquã elementis, & ſibi ſimilibus cognoſci res ſingulas,) teſtatur id quod experiẽtia latè patet. Partiũ enim animalium corporũ eæ,quæ ſunt ſimpliciter terreæ,ut oſſa,nerui, pili,nihil ſentire uidẽtur: quare neq; ſimilia ſibi: at oporte-*
80 *bat tamẽ. Præterea cuiq; principiorũ maior ignoratio,quã cognitio inerit nimirum. Vnumquodq; enim cognoſcet unum,multa autẽ ignorabit: cætera nanq; omnia. Fit etiam Empedoclis eadẽ ſententia,ut deus ſit amantiſſimus,quippe cùm ipſe ſolus unum elementorũ non cõprehendat,ipſam diſcordiam inquam,mortalia uerò cuncta cognoſcãt, cùm ex uniuerſis ſingula conſtant. Præterea dicat oportet*
81 *omnino,quam ob cauſam non habent animam omnia: cùm omne quod eſt,aut ſit elementum,aut ex elemento uno,uel pluribus,uel omnibus conſtet: neceſſe eſt enim omne quod eſt,aut unum quid, aut quædam, aut uniuerſa cognoſcere.*
82 *Dubitabit etiam non iniuria quiſpiam, quidnam id ſit,*

quod

quod ipſa continet, atq; unit: elementa nanq; materiei ſimilia ſunt. Atq; præſtabiliſsimum id eſſe patet, quod continet quicquid id tandem ſit: at nequit eſſe quicquã præſtabilius anima, quòd quidem dominetur, & magis etiam intellectu: maximè enim rationi conſonum eſt, hunc omnia præceſſiſſe, & præſtantiſsimum omnium, et natura dominum eſſe: illi autem elemẽta, ea quæ ſunt præcedere cenſent. At enim nemo prorſus de omni anima dicit, nec eorum qui cenſent ipſam ex elementis ideo conſtare, quia ſentit, cognoſcitq; ea quæ ſunt, nec etiam eorum qui maximè motiuum ipſam aſſerunt eſſe: non enim omnia mouentur quæ ſentiunt. Sunt enim animalia nonnulla, quæ mouentur loco, & tamen hoc ſolo motu anima uidetur animal agitare. Similiter & eorum qui tam ſenſitiuum, quàm intellectum ex elementis conficiunt, nemo animam omnẽ complectitur: uiuere nanq; uidentur plantæ, at expertes ſunt tamen & lationis, et ſenſus: animaliũ quoq; complura ſunt, quæ mente, rationeq; uacant. Quòd ſi quis et hæc illis conceſſerit, intellectumq; partem eſſe poſuerit animæ, & identidem ſenſitiuũ, neq; ſic de omni anima, neq; de ulla tota dicere uidebuntur. In hoc eodem errore uidetur eſſe & ea ſententia, quæ carminibus Orphicis fertur. Dicit enim Orpheus, animã ferri uentis, et ex toto ingredi reſpiratione. Id autem nequit ipſis accidere plantis, neq; quibuſdam itidem animaliũ: quippe cũm haud uniuerſa reſpirent: quod quidẽ eos præterijt qui ita de anima cenſuere. At uerò ſi conficere animam ex elementis oporteat, non ex uniuerſis continuò conficiẽda eſſe uidetur: altera nanq; pars contrarietatis ſufficiens eſt ſeipſam, oppoſitamq; diſcernere: recto enim & ipſum rectum, ut patet, et obliquum cognoſcimus: regula nanq; iudex eſt utriuſq;, at obliquum nec ſui planè, nec recti. Sunt & qui in toto uni-

uerſo permiſtam ipſam inquiunt eſſe. Quocirca forſitan &
„ *Thales, omnia plena Deorum eſſe putauit.* Hoc autem du-
bitationes habet nonnullas. Quam enim ob cauſam anima
in aëre quidem, uel igne ſi ineſt, non facit animal, in miſtis
autem facit? præſertim cùm in illis uideatur eſſe præſtan-
tior? Quæret etiam quiſpiam, quam ob cauſam anima ea,
quæ eſt in aëre, præſtabilior eſt, ac immortalior ea, quæ in
81 *animalibus ineſt? Vtrobiq; autem emergit quoddam abſur-*
dum, & rationis egrediens metas: nam ignem, aut aërem
animal eſſe dicere, rationis egreditur fines: & aſſerere rur
ſus animalia non eſſe, ſi inſit in ipſis anima, perabſurdum
88 *eſt ſanè. Videntur autem ideo putaſſe in his animam eſſe,*
quia totum, & partes eiuſdem ſunt ſpeciei. Quare neceſſe
eſt ipſos, & animam, & partes eiuſdem eſſe dicere ſpeciei,
ſi animalia ex eo fiunt animantia, quia in ipſis aliqua pars
continentis recipitur. Quòd ſi aër quidem diſcerptus eiuſ-
dem eſt ſpeciei, anima autem eſt diſsimilium partium, patet
aliam ipſius partem ineſſe, aliam non ineſſe. Neceſſe eſt igi-
tur ipſam, aut ſimilium eſſe partium, aut non in quacunq;
totius ineſſe parte. Patet igitur ex dictis, neq; cognitionem
ex eo competere animæ, quia conſtet ex elementis, neq; re-
89 *ctè, uereq; dici motum eidem ineſſe. At quoniam cognoſce-*
re, ſentire, opinari, inſuper cupere, deliberare, & omnino
appetiones, ipſius animæ ſunt, motus etiam animalium lo-
co, ab anima fit: & inſuper accretio ſtatus, atq; decretio:
quæret utiq; quiſpiam, utrum horum unumquodq; toti ani-
mæ competat, & nos intelligamus, & ſentiamus, & mouea
mur, cæterorumq́; unumquodq; agamus, patiamurq́; toti,
an alijs alia partibus? Ipſum præterea uiuere, utrum in ho-
rum aliquo uno, an in pluribus, an in omnibus conſiſtat, an
90 *ſit eius alia quædam etiam cauſa? Atq; ſunt qui dicunt*
ipſam

ipſum eſſe partibilem, noſq; alia eius parte intelligere, alia cupere cenſent. Quid igitur ipſam continet animam, ſi partibilis ſit? non corpus, quippe cùm contrà potius uideatur corpus anima continere. Quapropter & egreſſa diſſoluitur corpus, atq; putreſcit. Si igitur aliquid aliud ipſam contineat, unumq; faciat, illud erit potiſſimum anima. At oportebit de illo etiam quærere, utrum unum, an multarum ſit partium? Atq; ſi ſit unum, cur & animam continuò non dicimus unum eſſe? Sin partibile, rurſus ratio quæreret quidnam ſit illud, quod illud etiam continet? atq; hoc pacto fiet in infinitum abitio. Dubitabit etiam quiſpiam de partibus eius, quam unaquæq; potentiam in corpore habeat. Nam ſi anima tota totum contineat corpus, oportet et unamquanq; etiam partem, aliquam partem corporis continere. Id autem eſſe non poſſe uidetur: quam enim partiũ corporis intellectus, aut quo continebit pacto, fingere quoq; difficillimum eſt. Videmus autem et plantas diuiſas uiuere, et animalium inſectorum nonnulla, utpote animam, et ſi non numero, tamen ſpecie eandem habentia. Itaq; partium utraq;, & ſenſuum habet, & per aliquod tempus loco mouetur. Nec abſurdum eſt, ſi non perdurant: inſtrumenta nanq; non habent ut naturã conſeruẽt, ſed nihilo minus omnes in utraq; partiũ inſunt, animæ partes. Atq; animæ partes eadem ſub ſpecie collocantur, & etiam tota: illæ quidem, quia non ſeparabiles ſunt: tota autem anima, quia indiuiſibilis eſt. Videtur autem & id principium, quod ineſt in plantis, & anima quædam eſſe: hæc enim ſola communis eſt & plantis, & animalibus. Atq; hæc quidem à ſentiendi principio ſepatatur: ſine autem ipſa, nihil eſt prorſus quòd habeat ſenſum.

Ariſt

ARISTOTELIS DE ANIMA LIBER II.

Deſinitio animæ,& ipſius inquiſitio. CAP. I.

Hic Ariſt. animæ definitionẽ, eiusq; declarationem ponit.

DICTIS hiſce, quæ à maioribus de Anima nobis tradita ſunt, redeamus rurſus oportet, atq; enitamur uelut ab initio determinare quid Anima ſit, & quænam ſit eius cõmunis maximè ratio. Dicimus itaque genus unum quoddam eorum quæ ſunt, ipſam ſubſtantiam eſſe, atq; huius aliud ut materiam, quod quidem per ſe non eſt hoc aliquid: alud formam, & ſpeciem qua quidem iam hoc aliquid dicitur: & tertium id, quod ex iſtis conſtat, atq; componitur. Eſt autem materia quidem potentia, forma uerò actus, atq; perfectio: quæ quidem bifariam dicitur: quædam enim eſt ut ſcientia, quædam ut contemplatio. Maximè autem corpora uidentur eſſe ſubſtantiæ & ipſorum ea magis, quæ naturalia ſunt: hæc enim cæterorum principia ſunt. Naturalium uerò corporum, quædam habent uitam, quædam non habent, ſed ea uacant. Vitam autem dicimus, nutritionem, accretionem, atq; decretionem, quæ quidem per idipſum fit, quod uiuere dicitur. Quare corpus omne naturale particeps uitæ, ſubſtantia eſt, & ita ſubſtantia ut compoſita. Atq; cùm tale etiam ſit corpus, id eſt, habens uitam, corpus profectò non erit anima: corpus nanq; non ſubit rationem eorum, quæ ſunt in ſubiecto, ſed ut ſubiectum potius eſt, & materies. Neceſſe eſt igitur animam ſubſtantiam eſſe, perinde atq; formam corporis naturalis potentia uitam habentis: ſubſtantia uerò actus eſt, & perfectio: talis igitur corporis eſt perfectio, atque

que actus. Sed cùm perfectio,atq; actus bifariam dicatur, ut diximus(quidam enim eſt ut ſcientia,quidam ut contemplatio) patet animam actum eſſe perinde atq; ſcientiam. Nam ex eo quia anima eſt,& ſomnus eſt, & uigilia: atq; uigilia quidem contemplationi,ſomnus autem ſcientiæ operatione uacanti ſimilis eſt. Altera autem alteram in eodem, ſcientia,inquam, contemplationem generatione præcedit. Quapropter anima primus eſt actus, perfectioq́; corporis naturalis potentia uitam habentis:& talis planè, ut partes ipſius ſint inſtrumenta. Enimuero partes quoq; plantarum inſtrumenta ſine controuerſia ſunt, quamuis uideantur penitus ſimplices eſſe:eius enim quod circa fructũ eſt, tegmen eſt folium,& fructus etiam,illud:radices præterea uicem ſubeunt oris:utriſq; nanq; trahitur alimentum.Si igitur commune quid de omni anima ſit dicendum ipſa perfectio prima,primusq́; actus eſt corporis naturalis,cuius partes ſunt inſtrumenta.Idcirco non quærere oportet,ſi unum ſit anima, atq; corpus, ſicut neq; ceram, & figuram, neq; omnino materiem cuiuſq;,et id cuius materies eſt:nam cùm unum,et eſſe mulifariam dicatur,actus eſt id,quod propriè unum eſt,atq; propriè eſt. Vniuerſaliter igitur diximus, quidnam anima ſit.Eſt enim ea ſubſtantia,quæ eſt ut ratio: hæc autẽ eſt,quiditas corporis talis:& perinde ſanè,atq; ſi quod inſtrumentorum artis naturale corpus eſſet,ceu ſecuris:eius nanq; ſubſtantia ipſius eſſet, ut patet,ſecuris ratio: idq́; eſſet anima,qua ſeparata,non eſſet ulterius,ut patet ſecuris,niſi nomine tantum,at nunc eſt ſecuris:non enim talis corporis ſubſtantia, ratioq́; eſt ipſa anima:ſed naturalis,ut diximus,talis, quod in ſe motus ſtatuſ'ue principium inſitũ habet. Atq; id quod dictũ eſt,in partibus etiam inſpicere licet: nam ſi oculus eſſet animal, eius anima uiſus ipſe nimirum eſſet:hic eſt enim,ut patet,oculi ſubſtantia,quæ ſeſe ha

bet ut ratio: oculus autem eſt materies uiſus, qui cùm deſecerit, non ulterius erit oculus, niſi nomine tantum, & perinde atq; lapideus, uel etiã pictus. Id igitur quod de parte dictum eſt, ad totum corpus uiuens accõmodare oportet, eſt enim hic profectò rationum ſimilitudo: nam ut pars ſeſe habet ad partem, ſic totus ſenſus ad totum ſenſitiuum corpus
10 *ut talis eſt rationis. Non eſt autem id potentia uiuens, quod abiecit animam, eaq; uacat: ſed id quod ipſam habet. Semen uerò, fructuſ'ue, id nimirum eſt quod poteſt tale corpus euadere. Vt igitur inciſio, uiſioq;, ſic eſt uigilia actus: et ut uiſus rurſus, inſtrumentiq; uis, ſic eſt anima actus: corpus autem eſt id, quod, ut diximus, eſt potentia uiuens: uerùm ut pupilla, uiſuſq; oculus eſt: ſic anima, et corpus eſt animal. Ani-*
11 *mam igitur non ſeparabilẽ eſſe à corpore, uel partes ipſius nonnullas, ſi partibilis ſit, non obſcurum eſſe uidetur: corporis nanq; partium patet aliquas, animæ partium actum eſſe: nihil tamen uetat ut aliquæ partium ſint ſeparabiles animæ, propterea quòd corporis nullius ſint actus. At obſcurum eſt, necdum patet, ſi perinde corporis anima ſit actus, ut gubernator actus eſt nauis. hoc igitur pacto uniuerſaliter de anima determinatum, deſcriptum'ue ſit.*

A notioribus eſſe incipiendum, & definitionem afferendam, quæ cauſam, quamobrem, contineat: & omnia per animam uiuere. CAP. II.

12 *Hic animam dit Ariſtot. ex ſuis operibus inueſtigandam.*

At enim cùm ex obſcuris quidem, magis autem manifeſtis fiat id notum, quod eſt dilucidum, ac notius ratione: enitendum eſt rurſus hoc pacto de ipſa anima pertractare. Rationem enim definitiuam non ſolùm eſſe ſignificare, ut complures dicere definitiones uidentur, ſed etiam in
1 *ipſa cauſam ineſſe, ac apparere oportet. Nunc autem definitionum complures, ut concluſiones eſſe uidentur, ueluti*

quid

quid eſt quadratio,confectio figuræ laterum æqualium,angulorumq́; rectorum æqualis altera ex parte longiori figuræ:atq; definitio talis,concluſionis occupat locum. At ea, quæ quadrationem,inuentionem eſſe mediæ dicit,ipſius rei profectò cauſam,ut patet, aßignat. Dicamus igitur,hinc 13
conſiderationis initio ſumpto,animatum ab inanimato uita ſeiungi.Atq; cùm multifariã uiuere dicatur,etiam ſi unum tantum iſtorum inſit,uiuere illud dicimus cui ineſt:ut intellectus,ſenſus,motus loco,ac ſtatus,& inſuper motio nutrimento accõmodata,& accretio,decretio'ue. Quapropter 14
et uniuerſæ plantæ uidentur uiuere,quippe cùm uideantur in ſeipſis uim habere talem,atq; principiũ:quo,ad contraria loca tam incrementa,quàm decrementa ſuſcipiunt: non enim ſurſum quidem accreſcunt, deorſum autem non accreſcunt,ſed ad utranq; ſimiliter differentiam,& omni ex parte, ſemperq́; nutriuntur, & couſq; uiuunt quouſq; poſſunt alimentũ accipere. Atq; hæc quidem uis à cæteris ſeiungi, 15
ſeparariq́; poteſt:cæteræ autem in ipſis mortalibus,ab iſta nequeunt ſeparari.Quod quidem in ipſis perſpicitur plantis : nulla enim prorſus in ipſis ut patet, alia,præter hanc, animæ potentia,atq; officium ineſt. Viuere igitur,ob hoc 16
principiũ uiuentibus cõpetit. Animal autem eſt,ob ſenſum 17
primò:nam & ea,quæ non cientur motu, nec mutant locũ: ſenſum autem habent,non ſolùm uiuere dicimus, ſed etiam animalia nũcupare ſolemus.At uerò ex ſenſibus,tactus pri 17
mò cunctis animalibus ineſt. Atq; ut uegetatiuum à tactu ſenſuq́; omni , ſic à cæteris tactus ſeparari ſenſibus poteſt. Eam autem partem animæ,uegetatiuam dicimus eſſe,cuius et plantæ participes ſunt. Animalia uerò cuncta,ipſam uim habere ſentiendi tactu uidentur. Atq; quam ob cauſam iſto- 18
rum utrunq; ſit,poſtea dicemus,ac explanabimus:nunc co-

uſq;

uſq; tantum dicatur, animam, inquam, principium eſſe eorum quæ dicta ſunt, & his eſſe definitam, uegetatiuo, ſenſitiuo, intellectiuo, etiam motu. Quærendum autem eſt: utrum horum unumquodq; ſit anima, an animæ pars: & ſi pars, utrum hoc pacto ut ſit ſeparabile ratione ſolùm: an etiam loco? atq; de nonnullis quidem iſtorum uidere, diſcernereq; facilè poſſumus: nonnulla autem dubitationem
20 *habent. Nam ut plantæ nonnullæ diuiſæ, ſeiunctæq; uidentur uiuere, propterea quòd anima, quæ eſt in iſtis, actu quidem in unaquaq; planta eſt una, potentia uerò plures, ſic & circa alias uidemus animæ differentias fieri: cùm inciduntur animantium ea, quæ inſecta uocamus, utraq; nanq; partium & ſenſum habet, & motu loco cietur. Quòd ſi ſenſum habet, & imaginationem: & appetitum etiam habet, ubi nanq; eſt ſenſus, ibi dolor etiam exiſtit, atq; uoluptas: at ubi ſunt hæc, ibi neceſſariò cupiditas etiam ineſt.*

21 *De intellectu uerò, contemplatiuaq; potentia, nondum quicquam eſt manifeſtum, ſed uidetur hoc animæ genus eſſe diuerſum, idq; ſolùm perinde atq; perpetuum ab eo, quod accidit, ſeiungi: ſepararíq; poteſt. Cæteras autẽ animæ partes, ſeparabiles quidem non eſſe, ut quidam aſſeruerunt, ex ijs quæ diximus patet. Ratione uerò differre, non obſcurum eſſe uidetur: ſenſitiui nanq; ratio diuerſa eſt à ratione principij opinandi, ſiquidem diuerſa ſunt ſentire ac opinari: & unumquodq; dictorum ſimiliter. At uerò quibuſdam*
23 *animantium cunctæ partes, ut patet, inſunt: quibuſdam nõnullæ ſunt: et quibus una tantũ ineſſe uidentur, atq; id ipſum differentiam animantium facit, quam autem ob cauſam ita ſit, poſtea perſcrutabimur. Eadem & circa ſenſus fieri ſanè uidemus: quædam enim omnes, quædam aliquos, quædam unum duntaxat habere uidentur, tactum, inquam,*

ipſum

ipſum qui quidem eſt omnium maximè neceſſarius. Quoniam autem id, quo uiuimus, quo'ue ſentimus bifariam dicitur, perinde atq; id quo ſcimus, & id etiam quo ſani ſumus, atq; ualemus (quoddam enim ſcientiam, quoddam animam dicimus, quippe cùm utroq; ſcire dicamus, & aliud ſanitatem aliud partem corporis aliquam, uel totum dicimus corpus: atq; horum utrunq; tam ſcientia, quàm ſanitas, forma quædam, & ſpecies eſt, & ratio, & tanquam actus ſuſcipientis, ſcientia quidem, ſcientis: ſanitas autē, ſani: actus enim agētium, in eo quod patitur, atq; diſponitur ineſſe uidetur, anima autem id eſt, ut patet: quo uiuimus, & quo ſentimus, ac intelligimus primò) ipſa profectò ratio quædam erit & forma, ſed non ut materies, atq; ſubiectum. Nam cùm ſubſtantia tripliciter dicatur, ut diximus (quædam enim eſt forma, quædam materies, quædam id quod ex utriſq; componitur: & materia quidem eſt, ut patet, potentia: forma autem, actus) cùm igitur, ut diximus, ſubſtātia dicatur trifariā, animanſq; id ſit, quo ex utriſq;, corpore inquam, & anima cōſtat, corpus profectò non eſt actus animæ, ſed ipſa corporis alicuius eſt actus. Idcirco rectè admodū putāt ij, quibus anima neq; eſſe ſine corpore, neq; corpus aliquod eſſe uidetur, etenim ipſa, corpus quidem non eſt, eſt autē corporis aliquid. Et ineſt ob hoc in corpore, atq; in corpore tali: non in quouis ſine diſcrimine ullo, quēadmodum ueteres ad corpus ipſam accōmodabāt, nihil prorſus determinātes quodnam illud, & quale ſit corpus, atq; non rectè, ut patet: quippe cùm non uideatur quoduis ſine ullo diſcrimine, quodcunq; ſuſcipere. Hoc autē pacto cū ratione etiā fit ſanè, actus enim uniuſcuiuſq; in eo qđ eſt potētia, & in propria materia, ſuapte natura fieri, eſſeq; ſolet. Animā igitur perfectionē quandā

eius, & actum, ac rationem eſſe, quod potentiam habet ut huiuſmodi ſit, ex hiſce quæ diximus innoteſcit.

De animæ potentijs, ordine ipſarum, atq; differentia definitionum, quæ per notiones cognominis, & quæ per eſſentiam conſtituuntur. Item ſingulas definitiones ad ſingulas animæ ſpecies accõmodandas eſſe. CAP. III.

Hic Ariſt. de anima potentijs, eiuſdemq; figura: ac de ipſi conuenientibus, determinat.

ANimantium autem, quibuſdam omnes inſunt potentiæ dictæ, quibuſdam nonnullæ ſunt, & quibuſdam una tantum ineſſe uidetur. Atq; potentias animæ diximus has, nutritiuum, ſenſitiuum, appetitiuum, loco motiuum, atq; intellectiuum. Et plantis quidem nutritiuum eſt duntaxat, alijs autem & idipſum, & ſenſitiuum: quòd ſi ſenſitiuum ineſt, & appetitiuum etiam ineſt: nam appetitus, cupiditas eſt, & ira, atq; uoluptas. Animalia uerò cuncta unum ex ſenſibus habent, tactum inquam ipſum: atq; cui ſenſus ineſt, ei uoluptas etiam, & dolor ineſt, & perceptio iucundi atq; moleſti: quibus autem hæc inſunt, ea cupiditatem etiam habent: hæc eſt enim appetitio eius, quod afficit uoluptate. Alimenti præterea ſenſum habent: tactus enim, ſenſus eſt alimenti. Nam ſiccis, & humidis, & calidis, atq; frigidis aluntur uiuentia cuncta: horum autem, ut patet, ſenſus, eſt tactus: cæteris uerò ſenſibilibus, per accidens nutriuntur: nihil enim conducit ad alimentum ſonus, uel color, aut odor. Sapor autem, unum quid eſt eorum, quæ tactu percipiuntur. At uerò fames, ſitis'ue, cupiditas eſt: ſicci quidem, & calidi, fames: frigidi uerò, & humidi, ſitis: at ſapor horum quaſi quoddam eſt condimentum. Verùm hæc declaranda poſteriùs ſunt: nunc eouſq; ſit dictum animantium inquam hiſce, quæ tactum habent, & appetitum ineſſe. De imaginatione uerò non patet, ſed de hoc poſtea conſideremus oportet. Nonnullis inſuper & loco motiuum etiam ineſt, & alijs ratiocinatiuum,

natiuum, ac intellectus:ut hominibus: & ſi quid ſit aliud tale, uel etiam præſtabilius. Perſpicuum igitur eſt unam animæ rationem eſſe perinde, atque figuræ:neq; enim ibi figura ulla præter triangulum eſt, & eas, quæ deinceps ſunt collocatæ, neque hîc anima ulla præter eas, quas diximus. At ut in figuris una communis ratio fieri poteſt, quæ cunctis quidem figuris accommodabitur, nullius autem erit figuræ propria ratio, ſic & in animabus dictis fieri poteſt. Quapropter ridiculum eſt & in his, & in cæteris rebus communem quærere rationem, quæ quidem nullius eorum quæ ſunt, erit propria ratio, nec in propria cuiquam accommodabitur, & indiuidua ſpecie, rationem eam omittentes, definitionem'ue, quæ cuilibet hoc pacto competere, accommodariq; poteſt. At uerò quemadmodum in figuris, ſic & in anima fit: nam tam in figuris, quàm in animantibus, in eo quod deinceps eſt collocatum, id ineſt potentia, quod illo eſt prius: in quadrato nanque triangulus, & in ſenſitiuo uegetatiuum ineſt, ut patet. Quapropter in ſingulis quærendum eſt quænam ſit cuiuſq; anima: ut quænam ſit anima plantæ, quæ beſtiæ, quæ denique hominis. Quam autem ob cauſam deinceps ſic ſeſe habent, conſiderare oportet. Senſitiuum nanque ſine uegetatiuo non eſt:at à ſenſitiuo uegetatiuum in plantis ſeiungitur. Rurſus ſine tactu, nullus cæterorum ſenſuum eſt, at ipſe tactus ſine cæteris eſt: complura nanque ſunt animalium, quæ neque uiſum, neq; auditum, neque ſenſum habent odoris. Et eorum rurſus, quæ ſentiunt, quædam habent loco motiuum, quædam non habent. extrema autem, atque minima, rationem habent, & mentem. quibus enim mortalium ineſt ratio, his ſunt continuò & cætera cuncta: at quibus unumquodq;

illorum ineſt, hiſce non omnibus ineſt & ratio,ſed quædā imaginatione uacant,quædā hac ſola uiuūt. De intellectu uerò contēplatiuo,alia ratio eſt. Quæ cùm ita ſint, patet horū cuiuſq; rationē, animæ maximè propriā rationē eſſe.

Triū cauſarū uicē obtinet in uiuentibus anima. CAP. IIII.

Hic Ariſto. animā in uiuētibus triū cauſarū uicē obtinere declarat.

NEceſſe eſt autem eum, qui de hiſce conſiderationem facturus eſt,quidnam ſit unumquodq; ipſorū accipere,deniq; quærere, perſcrutariq; de hiſce quæ ſequuntur, ac comitantur. Quod ſi dicere oporteat quid unumquodq; ipſorum ſit, ut quid ſit intellectiuū, uel ſenſitium, uel nutritiuum,anteà dicendum eſt quidnam ſit intelligere,quid ſentire:nam operationes, actiones'ue potentijs, uiribusq; priores ſunt ratione. Quòd ſi ita ſit, atq; prius etiā obiecta,quàm iſta,contemplari oporteat, primùm profectò de illis propter eandē cauſam,ut de alimento, de ſenſibili, de intelligibili,determinare oportet. Quare de alimento, generatione'ue, primò dicendum eſſe uidetur. Nutritiua nanq; anima & cæteris ineſt,& prima eſt,& maxime cōmunis animæ uis,& potentia, qua cuncta uiuentia uiuūt. Cuius ſunt operationes,officia'ue,generare, nutrimentoq; uti: hæc enim operatio maximè omnium operationum uiuentibus eſt naturalis, uiuentibus inquam hiſce, quæ ſunt perfecta,non membris capta, quæq; non ſine ſemine oriūtur:unum quodq; inquam aliud ſibi ſimile procreare, animal quidem animal, plantam autem plantam, ut ſint ſemper hoc pacto, conditionemq; ſubeāt quoad poſſunt diuinam: id enim ipſum appetunt uniuerſa, gratiaq; ipſius omnia agunt, quæcunq; ſecundùm naturam agunt. Duplex eſt autem id, cauſa cuius cætera fiunt, atq; unum eſt quo,alterum cui. Cùm igitur ſemper eſſe, conditionemq; diuinā ſubire cōtinuatione nequeat animantia, quia fieri

nequit

nequit ut caducorũ, atq; mortalium quicquàm idẽ, unumq́; numero ſemper permaneat, ut unũquodq; poteſt, ſic æternitatis, conditioniſq; diuinæ particeps eſt, aliud quidem magis, aliud autem minus, permanetq́; non ipſum, ſed tale quale eſt ipſum, numero quidem non unum ſpecie autem unum. Eſt autem anima, corporis cauſa, principiumq́; uiuentis. Atqui cùm multifariam hæc dicantur, anima pari modo tribus determinatis modis cauſa eſt. Nam eſt ea cauſa, à qua profluit motus: eſt etiam ea gratia cuius cætera fiunt: eſt inſuper, ut forma corporum animatorũ ſubſtantia'ue. Atq; cauſam ut ſubſtantiam animantium eſſe, non eſt obſcurum, cauſam nanq; cunctis ut ſint, formam ipſam, atq; ſubſtantiam eſſe patet. At uiuere, uiuentium eſt eſſe: cuius ſanè cauſa eſt, ut conſtat, atq; principium, anima. Præterea actus eius quod eſt potentia, ratio eſt eiuſdem: at anima, uiuentis eſt corporis actus. Patet etiã animam eſſe cauſam, ut id gratia cuius cætera fiunt: nam ut mens, ſic et natura alicuius gratia facit, quod quidẽ ipſius eſt finis: atq; tale eſt in ipſis uiuentibus anima & ſecũdùm naturam: uniuerſa nanq; naturalia corpora tam animaliũ, quàm etiã plantarum, ipſius animæ ſunt inſtrumẽta. Quo fit, ut ipſa ſint animæ ſine controuerſia, gratia. Duplex eſt autem id, uti diximus, cauſa cuius cætera fiunt: atque unum eſt quo, alterum cui. At uerò conſtat animam id etiã eſſe, unde primùm motus ad locum accommodatus emergit: uerùm hæc uis, non uniuerſis ineſt uiuentibus. Fit etiã per animam & alteratio, & accretio: ſenſus enim, alteratio quædã eſſe uidetur, ſentitq́; nihil quod nõ habeat animã. Eadẽ eſt de accretione, decretione'ue, ratio: nihil enim incremẽta naturaliter, decremẽta'ue ſuſcipit, quod nõ nutriatur, & nihil prorſus nutritur, quod nõ uitæ particeps

38 ſit. Atq; hac in parte ſententia Empedoclis eſt poſthaben-
da, qui quidem hoc non rectè dixit, ac addidit, ideo incre-
menta plantas ſuſcipere, tum in radicibus infrà, tum in ra-
mis etiam ſuprà, quia terra deorſum ſuapte natura, &
ignis ſurſum identidem pergit. Primùm nanq; non rectè
accipit in plantis differentias dictas, infrà inquam, ac ſu-
prà: non enim eadem ſunt omnium rerum, & uniuerſi ſu-
prà & infrà: ſed quam habet rationem in animalibus ca-
put, eam ſubeunt in plantis radices, ſi instrumenta diuer-
ſa, uel eadem, operationibus, officijs'ue dicere, aſſerereq;
39 oportet. Deinde quid eſt quod continet terrã, ignem'ue,
quæ quidem in contraria loca feruntur? diſtrahẽtur enim
profectò, niſi aliquid ſit, quod ipſa prohibeat, atq; deti-
neat. Quòd ſi ſit aliquid, id eſt profectò anima ipſa: quo
fit ut ipſa ſit augendi cauſa, nutriendi'ue, non elementa,
quemadmodum ille putabat. Sunt autem quibus ipſius
40 ignis natura, cauſa ſimpliciter nutritionis, & accretionis
eſſe uidetur: ipſe nanq; ſolus omnium corporum, aut ele-
mentorum, nutriri, ac augeri uidetur. Quapropter & in
plantis, & in animalibus putabit quiſpiam ignem idipſum
41 eſſe quod operatur, uerum non ita eſt. Sed cùm comitetur
cauſam, eſt ob idipſum quodammodo, non ſimpliciter cau-
ſa, ſed talis eſt potius anima. Nam ignis quidem accretio in
infinitum progreditur, & eouſq; fit, quouſq; ſit combuſti-
bile: at eorum omniũ quæ natura conſtant, eſt finis tum ma-
gnitudinis, quàm accretionis, & ratio. Hæc autem animæ
ſunt, non ignis, & rationis potius quam materiæ. Cùm
42 autem eadem uis animæ ſit, & nutriẽdi, & generãdi, pri-
mum de alimento determinare neceſſe eſt: hæc enim à cæ-
43 teris potẽtijs hoc opere, atq; munere ſeiungitur. Videtur
itaq; contrarium eſſe cõtrario nutrimentũ: at non cuilibet
quod

quoduis, ſed id ei quorũ alterum ex altero non ſolum mutuò generatur, ſed incrementa etiam ſuſcipit: complura nanq; contrariorũ fiunt quidẽ ex ſeſe mutuo, ſed nõ à ſuis omnia cõtrarijs incremẽta ſuſcipiunt, ut ex ægrotante fit ſanũ. At uerò nec illa modo eodẽ ſibi mutuo nutrimentum eſſe uidẽtur, ſed aqua quidẽ alimentũ eſt igni, ignis autem nõ nutrit aquã: At in ſimplicibus corporibus horũ alterũ alimẽti, alterũ eius quod nutritur maximè ſubire rationẽ uidetur. Verũ enim is locus, dubitationẽ habere uidetur. 44
Sunt enim qui dicũt, ſimile ſimili nutriri, quemadmodũ et accreſcere. Quibuſdã autẽ (uti diximus) nõ hæc ſentẽtia, ſed cõtraria placet, cenſentq; non ſimile ſimili, ſed cõtrario contrariũ ali. etenim fieri nequit, ut inquiũt, ut à ſimili ſimile patiatur: alimentum autẽ mutatur, atq; digeritur: mutationemq; rerũ omnium in oppoſitũ, uel in mediũ eſſe, cõſtat. Præterea nutrimentum quidem aliquid patitur 45
ab eo quod alitur: hoc autẽ ab alimento non patitur quicquàm, quẽadmodum nec à materia faber, ſed materies, ut patet, à fabro, qui quidem ex otio mutatur tantũ ad operãdum. At enim intereſt planè, ſi nutrimentum ſit id, quod ultimò tandem adiungitur, atq; additur, an non hoc, ſed id quod primum ingreditur. Quòd ſi utrunq; quidem eſt alimentum, alterum tamẽ eſt digeſtum, alterum indigeſtum: utroq; profectò modo, & contrario contrarium, & ſimile ſimili dicere licet nutriri. Nam ſi ut indigeſtum, ſumatur, contrariũ cõtrario alitur: ſin ut digeſtũ ſimile ſimili nimirum hoc pacto nutritur. Quare patet illos utroſq; partim rectè, partim non rectè dicere, atq; ſentire. Cùm autem 46
nihil nutriatur, quin habeat uitam, animatum id erit profectò corpus, quod alitur, ea ſanè ratione, qua eſt animatum. Quare & nutrimentum ad animatum per ſe refer-

tur,& non per accidens. Atqui diuerſa eſt alimenti ratio,ut nutrit, & auget.Nam ut ipſum alimentum quantũ eſt quoddam, auget, ut eſt hoc aliquid, & ſubſtantia, nutrit:conſeruat enim ſubſtantiã,& eſt eouſq; profectò quouſq; nutritur.Efficit prætereà generationem, ac ortũ, non eius quod alitur, ſed talis quale eſt id, quod nutritur : iam enim eſt ipſa ſubſtantia,& nihil ſeipſum generat, ſed conſeruat. Quare tale quidem animæ principium,uis eſt talis,ut id conſeruet,quod ipſam habet,ea nimirum ratione, qua ipſam habet.Alimentum autem ad operandũ præparare uidetur.Quapropter alimento priuatum,eſſe non poteſt. At uerò cum hoc in officio tria ſint hæc, neceſſarioq́; concurrant,id inquam quod nutritur,& quo nutritur,& quod nutrit:id quidem quod nutrit,eſt ipſa anima prima,id autẽ quod nutritur corpus eſt, quod ipſam animam habet,at id quo nutritur,ipſum eſt alimentũ.Atq; cũ ſit par uniuerſas à fine res appellare, finisq́; huius animæ ſit generatio talis,quale eſt id,quod ipſam habet, erit anima prima profectò principium generandi tale,quale eſt id quod hanc ipſam animã habet. Id autem quo nutrit anima duplex eſt, quemadmodum & id quo gubernator gubernat,manus inquã,& clauus:atq; aliud mouet,atq; mouetur,aliud mouet tantum. Neceſſe eſt autem omne nutrimentum naturæ ſit talis,quæ digeri poßit,at digeſtionem efficit calor. Quapropter omne animans habet calorem. Quid igitur ſit alimentum ipſum, uniuerſaliter diximus, poſteà uerò de ipſis exactius perſcrutabimur.

De ui ſentiendi generatim : Senſum eſſe paſsionem quandam:item ſimile pati,tum à ſimili, tum à diſsimili. Item actionem & paſsionem genera eſſe comparatione motus,& alia quædam. CAP. V.

Deter

Hic Ariſto. de ſenſibus, modisq; potentia determinat.

DEterminatis autem his, primùm de omni ſenſu cõmu-
niter, deinde de uno quoq; dicamus. Fit itaq; ſenſus,
cùm mouetur, atq; patitur aliquid, uti diximus: nam ipſe
ſenſus, alterario quædã eſſe uidetur. Inquiunt autẽ quidã
& à ſimili ſimile pati, quod quidem quonã pacto fieri po
teſt, aut nõ poteſt, in uniuerſalibus de actione ſermonibus,
paßione'ue diximus. Habet autẽ is locus dubitationẽ, am-
bigetq; nõ iniuria quiſpiã, cur & ſenſuum ipſorum ſenſus
non ſit, & cur ſine ijs quæ ſunt extra, nõ efficiunt ſenſum,
cùm inſit & ignis & terra, cæteraq; elementa, quorum eſt
per ſe ſenſus, uel per ea quæ ipſis accidunt. At enim patet
ſenſitiuũ non eſſe actu, ſed potentia tantũ. Quapropter nõ
ſentit: quemadmodum combuſtibile non uritur ipſum per
ſe, ſine eo quod ipſum urere poteſt: ureret enim ſeipſum,
& non indigeret eius, qui actu eſt ignis. At uerò quoniã
ſentire bifariã dicere cõſueuimus (nam & id quod poten-
tia uidet, & audit uidere, audireq; dicimus, & ſi fortè dor
miat, & id identidem quod iam operatur) dupliciter &
ipſe ſenſus profectò dicetur, quidam ut potẽtia, quidam ut
actu. Similiter & ipſum ſentire, & quod eſt potentia, &
quod eſt actu. Primum igitur id ſcire oportet, nos inquam
quaſi ſint eadem pati, moueri, ac operari, ita nunc his uti
ac dicere: motus enim eſt quidam actus, imperfectus tamen,
ut in alijs diximus. Ea uerò cuncta, quæ patiuntur, atque
mouentur, ab actiuo, & eo quod eſt actu patiuntur, atque
mouentur. Idcirco fit, ut tum à ſimili ſibi, tum à dißimili
res omnis patiatur, ut diximus, patitur enim ea, quæ eſt
dißimilis: at cum eſt paſſa tum ſimilis eſt, ut patet. Dein-
de diſtinguendum eſt de potentia, atq; actu: nunc enim de
his ipſis ſimpliciter dicimus. Nam eſt hoc pacto quip-
piam ſciens, ut ſi dicamus hominem eſſe ſcientem, quia ho-

mo eſt talis ſuapte natura ut ſit ſciēs, atq; ſcientiā habeat. Eſt etiā hoc pacto quippiam ſciens, ut hominē eum iam dicimus eſſe ſciētem, qui Geometriā atq; Gramnaticā habet. Atq; horum uterq; non eodem modo poteſt, potētiaq́; ſubijcitur: ſed alter quidem ex eo quia genus ipſum eſt tale, materies'ue, alter uerò propterea quod cùm uoluerit cōtemplari, poteſt idipſum facere, niſi quod externum fortè prohibeat, impedimētoq́; fiat. At præter ipſos eſt hiſce, qui iam contemplatur, & actu, proprieq́; ſciens hoc A. Ambo igitur illi primi potentià quidem ſunt ſcientes, ut diximus: uerùm unus indiget alteratione per diſciplinam, qua quidem nonnunquam etiam ex habitu contrariò diſpoſitioneq́; mutatur: alter habet quidem ſenſum, aut Grammaticam, ſed indiget operationis, ut ex ocio tandem, operationisq́; uacuitate agat, ac operetur: atq; hic modus potentiæ, diuerſus eſt, ut patet, ab anteà dicto. At uerò neque ipſum pati ſimplex eſſe uidetur, ſed aliud eſt à contrario corruptio quædam: aliud eſt ſalus potius eius, quod eſt potentia, ab eo quod eſt actu, ſimileq́; perinde atq; potentia ſeſe habet ad actū. Fit enim contemplans quod ſciētiam habet: quod quidē aut non eſt alterari (in ipſum enim fit incrementum, & in actum, perfectionem'ue) aut aliud alterationis eſt genus. Quocirca non rectè ſe habet dicere ipſum ſciens cùm ſcit, alterari: ſicut nec ædificatorem cùm ædificat. Quod igitur in actum ducit ex eo quod eſt intelligens potentia, atque ſciens, id non doctrinā appellare oportet: ſed aliud nomen eſt æquum habere. At quod ex eo quòd eſt potentia diſcit, accipitq́; ſcientiam ab eo quod eſt actu ſciens, atque ab ipſo docente, id aut non eſt dicendū pati, ac alterari, aut duos alterationis eſſe modos fateamur oportet, eam inquam mutationē, quæ ad priua-

tiuas

tiuas eſt diſpoſitiones, & eam quæ eſt ad habitus, atq; naturam. Hæc cùm ita ſint, prima quidem mutatio ſenſitiui, ab eo quod generat, fit: cùm autem ortum, ac generatũ eſt, habet iam ſenſum perinde atque ſcientiam: & ſentire actu, ſimile eſt ac contemplari. Differentia tamen eſt: nam ea quæ actu ſenſum efficiunt, extra ſunt, ipſum inquam uiſibile, & audibile, & ſenſibilium cætera. Cuius cauſa hæc eſt, actu nanq; ſenſus ſingulariũ eſt: ſcientia uerò, uniuerſalium eſt: hæc autẽ in ipſa anima quodammodo ſunt. Quapropter intelligere quidem cùm quiſpiam uoluerit, in ipſo eſt ſitum: ſentire autem, non collocatur in ipſo: neceſſe eſt enim ſenſibile ipſum adeſſe. Pari modo res ſeſe habet & in ſcientijs ſenſibilium, & ob eandem utique cauſam: quia ſenſibilia, ſingularia ſunt, & extra, ſicuti diximus. Sed ut de his exactius, dilucidius'ue dicamus dabitur nobis rurſus occaſio. Nunc id ſit à nobis determinatum, cùm ſimplex inquam nõ ſit id, quod dicitur eſſe potentia, ſed aliud quidem ſit, ut puer quem militare poſſe dicere licet, aliud autem ut is, qui iam ætate militariq; arte aptus euaſit ad militandum: ſenſitiuũ ſimiliter ſe habere. Atq; cùm ipſorum differẽtia nomine careat, determinatum autem ſit ipſa eſſe diuerſa, & quo pacto diuerſa ſunt, neceſſe eſt ipſo pati, ac alterari tanquam proprijs nominibus uti. Ipſum autem ſenſitiuum potentia tale eſt quale iam ipſum ſenſibile eſt actu, ſicuti diximus. Patitur igitur cùm eſt nõ ſimile: at paſſum euaſit ſimile, & eſt tale, quale eſt illud.

Aliqua eſſe ſenſibilia communia, aliqua propria, aliqua per ſe, aliqua per accidens. CAP. VI.

AT enim de unoquoque ſenſu deinceps à ſenſibilibus cuiuſq; proficiſcentes dicamus oportet: atque prius ipſa ſenſibilia diſtinguenda eſſe uidentur. Senſibile itaque

trifar

triſariam dicitur:ſenſibilium enim quædam per ſe,quædã per accidens ſentiuntur.Et illorum rurſus alia ſunt uniuſcuiuſq; propria ſenſus,alia communia cunctis. Atq; *proprium id ſenſibile dico,quod alio ſenſu ſentiri non poteſt, & circa quod error fieri nequit, ut color reſpectu uiſus, & ſonus auditus,& ſapor guſtus.*Tactus *autẽ plures differentias habet quidẽ, iudicat tamen de illis ut cæterorum ſenſuũ quiſq; de ſuo ſenſibili,& nõ decipitur.* Viſus *enim nõ errat eſſe colorem,aut auditus eſſe ſonũ,ſed quid ſit id quod eſt infectũ colore,uel ubi, aut quid ſit id quod ſonat, uel ubi.*Huiuſcemodi *enim ſenſibilia dicũtur uniuſcuiuſq; propria ſenſus.*Cõ*munia uerò ſunt hæc, motus,quies,numerus,figura,& magnitudo:talia nanq; nullius ſunt propria ſenſus,ſed omnibus cõmunia ſunt:etenim tactu motus quidã ſenſibilis eſt,atq; uiſu.* Per *ſe igitur ſenſibilia hæc ſunt.*Per *accidens autem ſenſibile dicitur,ut ſi albũ* Diaris *filius ſit:per accidens enim hoc ſentit,quia albo,quod ſentit,id accidit.*Quapropter *& nihil ipſe ſenſus ab huiuſcemodi ſenſibilibus patitur,ut talia ſunt.*Eorum *autem,quæ per ſe ſentiũtur, illa ſunt propriè ſenſibilia,quæ propria ſunt,& ad quæ ſubſtantia uniuſcuiuſq; ſenſus eſt apta.*

De Viſu,& de incidentibus ſubiectisq; uiſui, & de Perſpicuitate. CAP. VII.

Hic Ariſt. de colore & perſpicuo determinat.

C*Vius igitur uiſus eſt perceptiuus, id eſt uiſibile: uiſibile uerò eſt color, & id, quod oratione quidem explicare,ac dicere licet,nomine autem caret, atq; idipſum maximè patebit,cùm ulterius procedemus.* Viſibile *igitur eſt color:hic autẽ id eſt,quod eſt in eo,quod per ſe uiſibile eſt:per ſe uerò,non ratione, ſed quia in ſe cauſam habet ut ſit uiſibile.* Color *autem omnis, motiuus eſt eius, quod eſt perſpicuum actu:& id eſt ipſius natura.* Quapropter

propter non eſt uiſibile abſq; luce, ſed omnis uniuſcuiuſq; color in lumine ſanè uidetur. Quamobrem quidnam ſit ipſum lumen, prius dicere, declarareq́; oportet. Eſt igitur aliquid perſpicuum. Perſpicuum autem id dico, quod eſt quidem uiſibile, non eſt autem ut ſimpliciter dicam per ſe, ſed per alienum colorem uiſibile. Atq; res talis eſt aër, & aqua, & ſolidorum complura: ut uitrum, & glacies, & huiuſmodi corpora: non enim aqua, uel aër, ut eſt aqua, uel aër, perſpicuũ eſt, ſed quia natura eadẽ ineſt in his utriſque & in perpetuo ſupero corpore. Lumen autem, actus eſt huiuſce perſpicui, ea nimirum ratione, qua perſpicuum eſt. Ad id eſt potentia, in quo nunc idipſum ineſt, nunc tenebræ. Atque lumen quaſi perſpicui color eſt, cùm eſt perſpicuum actu ab igne, uel ab huiuſcemodi corpore, quale eſt ipſum ſuperum corpus: nam, huic ineſt aliquid unum & idem. Quid igitur eſt perſpicuum diximus, & quid etiam lumen: nam neq; ignis eſt, neq; omnino corpus, neq; corporis eſt ullius defluxus (eſſet enim quoddam, hoc quoq; pacto, profectò corpus) ſed eſt ignis, uel huiuſce modi cuiuſdam in perſpicuo præſentia corporis: fieri nãq; non poteſt, ut in eodem ſint duo corpora ſimul. Videtur autem tenebris contrariũ eſſe lumen. At tenebræ priuatio ſunt talis habitus, atque ignis, uel corporis talis abſentia à perſpicuo. Quare patet huiuſce præſentiam, eſſe lumen.

Atq; non rectè dixit Empedocles, & ſi quis itidem cenſuit, lumen ferri, atq; extendi tandem inter terrã & continens, nosq́; idipſum latere. Hoc enim & rationis metas egreditur, & eſt præter ea nimirũ quæ apparẽt: in paruo nanq; ſpatio motus fortaſſe lateret, ſed ab ortu ſolis ad occaſum tanti corporis motũ latere, magna nimiũ profectò eſt poſtulatio. Atqui coloris quidem id eſt ſuſceptiuũ, quod

colore

71 *colore uacat. Soni autẽ, id quod ſono. Vacat autẽ colore*
perſpicuũ ipſum, & inuiſibile, uel id quod uix tandẽ uide-
tur: quale id eſſe uidetur, quod tenebris eſt affectum: atq;
tale eſt ipſum, ut patet, perſpicuũ: attamen nõ cùm eſt per-
ſpicuũ actu, ſed cum potẽtia: eadem enim natura, modo eſt
72 *tenebræ, modò lumen. At uerò nõ uniuerſa uiſibilia in lu-*
mine ſunt uiſibilia, ſed ſolùm uniuſcuiuſq; proprius color:
nonnulla nanq; in lumine quidẽ non uidentur, in tenebris
autẽ efficiũt ſenſum: ut ea quæ apparẽt ignea, atq; ſplen-
dent, hæc autẽ nomine carẽt uno, ut fungus, cornu, piſcium
capita, ſquamæ, oculi: ſed nullius horũ proprius color uide-
tur. Atq; quam ob cauſam hæc uiſibilia ſunt, alia ratio eſt.
73 *Nunc tantũ patet, id inquã quod in lumine uidetur, eſſe co-*
lorem. Quocirca, ſine lumine nõ uidetur. Hæc eſt enim ſanè
coloris ratio, eſſe inquã eius motiuum, quod eſt perſpicuũ
actu: actus autem perſpicui, lumen eſt, uti diximus. Id ita
eſſe, ex eo, tanquam è manifeſto ſigno, patere poteſt: nam
ſi quiſpiam id quod habet colorem ſuper ipſum uiſum po-
ſuerit, nõ ſanè uidebit, ſed color quidem mouet perſpicuũ,
ut aërem, ab hoc autẽ cùm ſit continuus, ſenſus inſtrumen-
tum mouetur. Non enim hoc loco rectè ſentire uidetur
74 *Democritus, qui quidem putat, ſi medium ſpatium uacuum*
fiat, formicam etiã ſi ſit in cœlo, exactè, perfectéq; uideri,
etenim idipſum fieri non poteſt: uiſio nanq; fit patiẽte ali-
quid ſenſitiuo, at ut patiatur ab ipſo colore, qui uidetur,
fieri nequit: reſtat igitur ut à medio. Quare neceſſe eſt ali-
quod eſſe medium inter colorem ipſum, & uiſum. Quòd ſi
id uacuum fiat, non modo non exactè, ſed neq; quicquam
omnino uidebitur. Quam igitur ob cauſam neceſſe eſt in
lumine colorem uideri, diximus. At ignis in utriſq; pla-
75 *nè uidetur, in tenebris inquam, atque lumine: id autem ne-*
ceſſar

ceſſariò accidit, ipſum enim perſpicuum, ad hoc perſpicuũ fit. Eadem autem eſt & de ſono, & de odore etiam ratio: nihil enim ipſorum ſenſus inſtrumentum tangens, efficit ſenſum: ſed ab odore quidem, & ſono, mouetur medium: ab hoc autem utrunque ſenſuum inſtrumẽtum. Quòd ſi quiſpiam ſuper ipſum inſtrumentum ſenſus uel id quod ſonat, uel id quod olet, poſuerit, nullus profectò ſenſus efficietur.

Simili modo res ſeſe habet in tactu, & etiam guſtu, ſed non apparet: quam autem ob cauſam poſteà dicetur, ac patebit. Atq; medium quidam in ſonis, eſt aër, in odoribus autem, nomine uacat. Nam ut perſpicuum in colore cõmunis eſt quidam affectus in aëre, atque aqua, ſic alius quidam in odoribus eſt affectus, qui quidẽ ineſt in his utriſq;, in aëre inquam, & aqua. Videntur enim & animalium ea quæ uerſantur in aquis, ſenſum odoris habere: uerùm homo, cæteraq; animantia, quæ degunt in terra, atque reſpirant, nequeunt ſine reſpiratione olfacere. Et cauſa etiã huiuſce poſterius explicabitur.

De Auditu, & ſubiecto Sono. CAP. VIII.

Nunc autem poſt hæc de ſono, & auditu determinemus oportet. Eſt itaq; ſonus duplex: quidam enim eſt actu, quidam potentia, ſonus. Nam corporum quædam nõ habere dicimus ſonum, ut ſpongiam, lanam, & huiuſcemodi: quædam habere, ut æs, & quæcunq; ſolida, leuiaq; ſunt: quia poſſunt ſonare, id eſt, inter ſe & auditum ſonũ efficere. Fit autem actu ſonus, alicuius ſemper ad aliquid, & in aliquo: ictus eſt enim, qui ſonum efficit ipſum. *Hic Ariſt. de duplici ſono, deq; auditu determinat.*

Quapropter fieri non poteſt, ut ſi unum ſit corpus, ſonus efficiatur: quippe cùm aliud ſit id quod uerberat, aliud quod uerberatur: quare id quod ſonat, ad aliquid ſonat. Sine autem latione nunquam efficitur ictus. Atq; uti

dixim

diximus,nõ quorumuis ictus corporũ ſine ullo diſcrimine ſonus eſt:nullum enim efficit ſonũ,ſi percuſſa fuerit lana: ſed æs,& quæcunq; ſunt leuia,concauaq;:æs quidem,quia corpus eſt leue,concaua uerò,quia per reflexionem, complures poſt primum efficiunt ictus:quippe cùm non poßit aër motus, ac agitatus exire. Præterea auditur quidem ſonus & in aëre, & in aqua. At uerò nec aër eſt autor ſoni,nec aqua:ſed opus eſt ut inter ſeſe ſolidorum corporum atque ad aërem ictus fiat: quod quidem tum fit,cùm aër percuſſus permanet,neq; diffunditur. Quapropter ſi citò uehemẽterq; percutiatur, ſonat:opus eſt enim ut percutientis motus,diffuſionem præueniat aëris,perinde atq; ſi cumulum,aut aceruũ arenæ cùm fertur, uelociter quiſ-
80 *piam uerberet. Fit autẽ echo,ſonitus inquam is,qui poſt ſonum reſultat,cùm aër factus unus ob uas, uel locum, qui terminauit ipſum atq; diſſolui prohibuit, inde reſilit ueluti pila,repulſus.Videtur autẽ talis ſonitus fieri ſemper, ſed nõ ſemper clarus efficitur: nã & in ſono perinde atq; in lumine fit. Lumen enim ſemper refrangitur,alioquin nõ fieret lumen ubiq;,ſed eſſent extra locũ eum tenebræ, quò radij ſolis perueniunt.Verùm non ita ſemper refrangitur,ut umbram efficiat,qua terminare lumen ſolemus: quod quidem tum fit,cùm ab aqua,uel ære,cæteriſq; leui-*
81 *bus,ut patet,reflectitur.Rectè autẽ à ueteribus audiendi uacuo tribuitur autoritas:nam aër,uacuum eſſe uidetur,is autẽ eſt,qui audire facit,cùm cõtinuus,unuſq;,fuerit agitatus.Verũ quia fragilis eſt,non perſonat, niſi id quod eſt percuſſum,ſit leue:tum enim unus ipſe ſimul ob planitiẽ ipſam euadit:leuis nãq; corporis planũ,eſt unũ. Id igitur*
82 *ſonũ efficit,quod mouet uſq; ad auditũ continuatione aërem unũ.Ineſt autẽ auditui quidã inſitus aër,atq; cùm au-*

ditus

ditus in aëre ſit,cũ externus aër mouetur,& internus mouetur,ac agitatur.Quapropter animal non omni audit ex parte, neq; quouis aër pertrãſit, & penetrat:quippe cùm animatum non habeat aërem ubiq; , quo poßit quauis ſua parte moueri. Ipſe igitur aër uacat ex ſe ſono, quia facilè 83
diſpergitur,ac diſſoluitur:uerum cùm prohibetur diſſolui, tum motio ipſius eſt ſonus. At is aër,qui in auribus eſt collocatus,intus eſt cõditus,ut ſit immobilis:atq; hoc, ut exactè ſentiat differẽtias omnes motus.Et propter hoc in quo etiam audimus:quia nõ ingreditur in ipſum inſitum aërem nec in aurem ob obliquitates ipſius, aqua. Quòd ſi acciderit,non audimus:nec itẽ,ſi ægrotauerit ipſa membrana, quemadmodum etiam non uidemus,cùm ea pellis ægrotat, quæ pupillam complectitur.At enim ſignum id eſt audien- 84
di , uel non audiendi: nam auris ſemper ſonat perinde ac cornu:ſemper enim aër inſitus,motu ſuo quodã in auribus agitatur:uerùm ipſe ſonus alienus eſt,& non proprius:Et propterea ueteres uacuo nos inquiunt audire ac perſonante:quia audimus eo quod determinatum aërem habet. Sed 85
utrum horum duorum ſonet,utrum id quod uerberatur,an id quod uerberat? At conſtat utrunq; ſonare,modo autem diuerſo. Sonus enim motio eſt eius, quod eo motu moueri poteſt quo mouentur ea,quæ reſiliunt à corporibus leuibus cùm quiſpiam percutit. Nec omne quoduis tam uerberatũ, quàm uerberans,ſonum efficit,uti diximus:non enim,ut patet , ſonus efficitur , ſi acus feriat acum: ſed opus eſt ut id quod uerberatur, ſit planum , quo ſimul aër inde reſiliat, totuſ'ue concutiatur. Atq; differentiæ ſonorũ,actu ſono 86
manifeſtæ fieri ſolent : nam ut abſq; lumine non uidentur colores,ſic neq; acutũ,graueq; ſine ſono diſcernitur. Hæc autem à tangibilibus translatione dicuntur:acutum nanq;

multum in breui tempore ſenſum mouet: graue uerò, longo in tempore parum. Non igitur idem eſt acutum, & uelox, neq; graue, tardumq́;, ſed fit alterius quidem motus propter uelocitatem talis, alterius autem talis ob tarditatẽ. Et ſimilia eſſe uidẽtur acuto, atq; obtuſo, quæ ſunt in tactu (nam acutũ quidẽ, quaſi pungit: obtuſum autem, quaſi pellit) quia illud in pauco, hoc in multò tẽpore mouet. Quare fit, ut illud ſit uelox, hoc tardum. Atq; de ſono quidẽ determinatum ſit hactenus. Vox autem ſonus quidam eſt animantis: nihil enim inanimatorum uocem habet, ſed ſimilitudine quadam dicuntur uocem emittere: ut tibia, lyra, cæteraq́; inanimata, quæcunq; extenſionem, concentum, & locutionem habent: horum enim ſoni ſimiles eſſe uoci uidentur, quia uox & hæc eadem habet. Atqui complura ſunt animalium, quæ non eliciunt uocem, ut ea quæ ſanguinis expertia ſunt: & eorum quæ ſanguinem habent, piſces: atq; id non abſq; ratione: ſiquidem ſonus motio quædam aëris eſt. Sed qui uocem dicuntur emittere, ut Acheloi fluuij piſces, ij branchijs ſanè ſonitant, uel aliqua ſimili parte. Vox autem & ſonus eſt animalis, & non quauis efficitur ſine diſcrimine parte. Sed cùm aliquo percutiente aliquid, & in aliquo, quod quidem eſt aër, ſonus effici ſoleat, iure profectò uocem animalium ea ſolùm habebunt, quæ ſuſcipiunt, aërem. Iam enim ipſa natura ut ad guſtum, & locutionem utitur lingua, quorum guſtus quidem neceſſarium eſt (quapropter pluribus ineſt) interpretatio uerò eſt gratia boni, ſic & aëre, qui reſpiratione trahitur, ad duas utitur operationes, ad internum inquam diſponẽdum calorem, quod quidem eſt neceſſarium, & cauſam in alijs explicabimus, & ad uocem etiam conficiendam ob bonum. Inſtrumentum autem reſpirandi fauces ſunt: pulmoq́; id eſt, gratia cu

ius eſt iſta pars:nam ea quæ gradiuntur, hac in parte plus habent caloris,quàm cætera. Is prætereà locus, qui circa cor eſt,primus,reſpiratione nimirum eget.Idcirco neceſſarium eſt aërem ingredi reſpiratione attractũ.Quare uox eſt ictus aëris reſpiratione attracti, qui quidem ab anima fit ea,quæ his in partibus collocatur, ad eam partem, quæ gurgulio appellatur. Non enim omnis quiuis animalis ſonus, uox eſt:uti diximus (fit enim ut & lingua ſonus efficiatur,& etiam ut tuſſientes efficiunt) ſed oportet & animatum ſit id quod uerberat, & aliqua cum imaginatione. Vox enim ſonus quidam eſt ſignificatiuus, & non aëris eius qui reſpiratione trahitur uti tuſſis, ſed hoc ferit aërem eum, qui eſt in gurgulione ad ipſum. Signum autem eſt,non poſſe quenquam edere uocem ſpirantem,aut reſpirantem,ſed aërem retinentem:detinens enim aërem,hoc ipſo nimirum mouet. Patet autem & quam ob cauſam piſces uocem non fundunt: fauces enim non habent, at hanc partem non habent,quia non ſuſcipiunt aërem,neq; reſpirant.Sed qui ita dicunt,uehementer aberrant:quam autem ob cauſam,alius ſermo eſt.

De Olfactu,quem homo habet hebetiſsimum,deq; Odoribus, quod propria nomina non habent, ſed à ſaporibus transferuntur. CAP. IX.

DE odore uerò, & odorabili non æque bene atq; de hiſce,quæ dicta ſunt,diſcernere determinareq; poſſumus:non enim ſic patet quale quid ſit odor,ut ſonus,uel lumen,uel color. Cuius cauſa eſt, nos non habere hunc ſenſum exactum,ſed inferiorem complurimum animalium ſenſu: remiſſè nanq; homo olfacit, & nihil odorabilium percipit abſq; dolore, uel uoluptate, propterea quod ſenſus inſtrumentum huiuſce non eſt exactum,atque perfectum.

Hic Ariſto. de odore, & odorabili determinat.

tur,& non per accidens. Atqui diuerſa eſt alimenti ratio,ut nutrit, & auget.Nam ut ipſum alimentum quantũ eſt quoddam, auget, ut eſt hoc aliquid, & ſubſtantia, nutrit:conſeruat enim ſubſtantiã,& eſt eouſq; profectò quouſq; nutritur.Efficit præterea generationem, ac ortũ, non eius quod alitur, ſed talis quale eſt id, quod nutritur : iam enim eſt ipſa ſubſtantia,& nihil ſeipſum generat, ſed conſeruat. Quare tale quidem animæ principium,uis eſt talis,ut id conſeruet,quod ipſam habet,ea nimirum ratione, qua ipſam habet.Alimentum autem ad operandũ præparare uidetur.Quapropter alimento priuatum,eſſe non poteſt. At uerò cum hoc in officio tria ſint hæc, neceſſarioq́; concurrant,id inquam quod nutritur,& quo nutritur,& quod nutrit:id quidem quod nutrit,eſt ipſa anima prima,id autẽ quod nutritur corpus eſt, quod ipſam animam habet,at id quo nutritur,ipſum eſt alimentũ.Atq; cũ ſit par uniuerſas à fine res appellare, finiſq; huius animæ ſit generatio talis,quale eſt id,quod ipſam habet, erit anima prima profectò principium generandi tale,quale eſt id quod hanc ipſam animã habet. Id autem quo nutrit anima duplex eſt, quemadmodum & id quo gubernator gubernat,manus inquã,& clauus:atq; aliud mouet,atq; mouetur,aliud mouet tantum. Neceſſe eſt autem omne nutrimentum naturæ ſit talis,quæ digeri poſsit,at digeſtionem efficit calor. Quapropter omne animans habet calorem. Quid igitur ſit alimentum ipſum, uniuerſaliter diximus, poſteà uerò de ipſis exactius perſcrutabimur.

De ui ſentiendi generatim : Senſum eſſe paſsionem quandam:item ſimile pati,tum à ſimili, tum à diſsimili. Item actionem & paſsionem genera eſſe comparatione motus,& alia quædam. CAP. V.

Deter

Hic Ariſto. de ſenſibus, modiſq; potentia determinat.

DEterminatis autem his, primùm de omni ſenſu cõmuniter, deinde de uno quoq; dicamus. Fit itaq; ſenſus, cùm mouetur, atq; patitur aliquid, uti diximus: nam ipſe ſenſus, alteratio quædã eſſe uidetur. Inquiunt autẽ quidã & a ſimili ſimile pati, quod quidem quonã pacto fieri poteſt, aut nõ poteſt, in uniuerſalibus de actione ſermonibus, paßione'ue diximus. Habet autẽ is locus dubitationẽ, ambigetq; nõ iniuria quiſpiã, cur & ſenſuum ipſorum ſenſus non ſit, & cur ſine ijs quæ ſunt extra, nõ efficiunt ſenſum, cùm inſit & ignis & terra, cæteraq; elementa, quorum eſt per ſe ſenſus, uel per ea quæ ipſis accidunt. At enim patet ſenſitiuũ non eſſe actu, ſed potentia tantũ. Quapropter nõ ſentit: quemadmodum combuſtibile non uritur ipſum per ſe, ſine eo quod ipſum urere poteſt: ureret enim ſeipſum, & non indigeret eius, qui actu eſt ignis. At uerò quoniã ſentire bifariã dicere cõſueuimus (nam & id quod potentia uidet, & audit uidere, audireq; dicimus, & ſi fortè dormiat, & id identidem quod iam operatur) dupliciter & ipſe ſenſus profectò dicetur, quidam ut potẽtia, quidam ut actu. Similiter & ipſum ſentire, & quod eſt potentia, & quod eſt actu. Primum igitur id ſcire oportet, nos inquam quaſi ſint eadem pati, moueri, ac operari, ita nunc his uti ac dicere: motus enim eſt quidam actus, imperfectus tamen, ut in alijs diximus. Ea uerò cuncta, quæ patiuntur, atque mouentur, à actiuo, & eo quod eſt actu patiuntur, atque mouentur. Idcirco fit, ut tum à ſimili ſibi, tum à dißimili res omnis patiatur, ut diximus, patitur enim ea, quæ eſt dißimilis: at cum eſt paſſa tum ſimilis eſt, ut patet. Deinde diſtinguendum eſt de potentia, atq; actu: nunc enim de his ipſis ſimpliciter dicimus. Nam eſt hoc pacto quippiam ſciens, ut ſi dicamus hominem eſſe ſcientem, quia ho-

mo eſt talis ſuapte natura ut ſit ſciẽs, atq; ſcientiã habeat.

Eſt etiã hoc pacto quippiam ſciens, ut hominẽ eum iam dicimus eſſe ſciẽtem, qui Geometriã atq; Gramnaticã habet. Atq; horum uterq; non eodem modo poteſt, potẽtiæq; ſubijcitur: ſed alter quidem ex eo quia genus ipſum eſt tale, materiesúe, alter uerò propterea quod cùm uoluerit cõtemplari, poteſt idipſum facere, niſi quod externum fortè prohibeat, impedimẽtoq́; fiat. At præter ipſos eſt hiſce, qui iam contemplatur, & actu, proprieq́; ſciens hoc A.

Ambo igitur illi primi potentià quidem ſunt ſcientes, ut diximus: ùerùm unus indiget alteratione per diſciplinam, qua quidem nonnunquam etiam ex habitu contrariò diſpoſitioneq́; mutatur: alter habet quidem ſenſum, aut Grammaticam, ſed indiget operationis, ut ex ocio tandem, operationiſq́; uacuitate agat, ac operetur: atq; hic modus potentiæ, diuerſus eſt, ut patet, ab anteà dicto. At uerò neque ipſum pati ſimplex eſſe uidetur, ſed aliud eſt à contrario corruptio quædam: aliud eſt ſalus potius eius, quod eſt potentia, ab eo quod eſt actu, ſimileq́; perinde atq; potentia ſeſe habet ad actũ. Fit enim contemplans quod ſciẽtiam habet: quod quidẽ aut non eſt alterari (in ipſum enim fit incrementum, & in actum, perfectionemúe) aut aliud alterationis eſt genus. Quocirca non rectè ſe habet dicere ipſum ſciens cùm ſcit, alterari: ſicut nec ædificatorem cùm ædificat. Quod igitur in actum ducit ex eo quod eſt intelligens potentia, atque ſciens, id non doctrinã appellare oportet: ſed aliud nomen eſt æquum habere. At quod ex eo quòd eſt potentia diſcit, accipitq́; ſcientiam ab eo quod eſt actu ſciens, atque ab ipſo docente, id aut non eſt dicendũ pati, ac alterari, aut duos alterationis eſſe modos fateamur oportet, eam inquam mutationẽ, quæ ad priua-

tiuas eſt diſpoſitiones,& eam quæ eſt ad habitus,atq; naturam. Hæc cùm ita ſint,prima quidem mutatio ſenſitiui,ab eo quod generat,fit:cùm autem ortum, ac generatũ eſt,habet iam ſenſum perinde atque ſcientiam: & ſentire actu,ſimile eſt ac contemplari. Differentia tamen eſt:nam ea quæ actu ſenſum efficiunt,extra ſunt,ipſum inquam uiſibile, & audibile, & ſenſibilium cætera. Cuius cauſa hæc eſt,actu nanq; ſenſus ſingulariũ eſt:ſcientia uerò,uniuerſalium eſt:hæc autẽ in ipſa anima quodammodo ſunt. Quapropter intelligere quidem cùm quiſpiam uoluerit,in ipſo eſt ſitum:ſentire autem, non collocatur in ipſo: neceſſe eſt enim ſenſibile ipſum adeſſe. Pari modo res ſeſe habet & in ſcientijs ſenſibilium,& ob eandem utique cauſam:quia ſenſibilia,ſingularia ſunt, & extra,ſicuti diximus. Sed ut de his exactius,dilucidius'ue dicamus dabitur nobis rurſus occaſio. Nunc id ſit à nobis determinatum, cùm ſimplex inquam nõ ſit id,quod dicitur eſſe potentia, ſed aliud quidem ſit,ut puer quem militare poſſe dicere licet,aliud autem ut is, qui iam ætate militariq; arte aptus euaſit ad militandum:ſenſitiuũ ſimiliter ſe habere. Atq; cùm ipſorum differẽtia nomine careat, determinatum autem ſit ipſa eſſe diuerſa,& quo pacto diuerſa ſunt,neceſſe eſt ipſo pati,ac alterari tanquam proprijs nominibus uti. Ipſum autem ſenſitiuum potentia tale eſt quale iam ipſum ſenſibile eſt actu,ſicuti diximus. Patitur igitur cùm eſt nõ ſimile:at paſſum euaſit ſimile,& eſt tale,quale eſt illud.

Aliqua eſſe ſenſibilia communia,aliqua propria, aliqua per ſe,aliqua per accidens. CAP. VI.

AT enim de unoquoque ſenſu deinceps à ſenſibilibus cuiuſq; proficiſcentes dicamus oportet: atque prius ipſa ſenſibilia diſtinguenda eſſe uidentur. Senſibile itaque

Hic Ariſt. de ſenſibilibus per ſe, & per accidẽs determinat.

triſar

*trifariam dicitur:ſenſibilium enim quædam per ſe,quædã per accidens ſentiuntur.*Et *illorum rurſus alia ſunt uniuſcuiuſq; propria ſenſus,alia communia cunctis.* Atq; *proprium id ſenſibile dico,quod alio ſenſu ſentiri non poteſt, & circa quod error fieri nequit, ut color reſpectu uiſus, & ſonus auditus,& ſapor guſtus.*Tactus *autẽ plures differentias habet quidẽ, iudicat tamen de illis ut cæterorum ſenſuũ quiſq; de ſuo ſenſibili,& nõ decipitur.* V*iſus enim nõ errat eſſe colorem,aut auditus eſſe ſonũ,ſed quid ſit id quod eſt infectũ colore,uel ubi, aut quid ſit id quod ſonat, uel ubi.*Huiuſcemodi *enim ſenſibilia dicũtur uniuſcuiuſq; propria ſenſus.*Cõmunia *uerò ſunt hæc, motus,quies,numerus,figura,& magnitudo:talia nanq; nullius ſunt propria ſenſus,ſed omnibus cõmunia ſunt:etenim tactu motus quidã ſenſibilis eſt,atq; uiſu.* Per *ſe igitur ſenſibilia hæc ſunt.*Per *accidens autem ſenſibile dicitur,ut ſi albũ* Diaris *filius ſit:per accidens enim hoc ſentit,quia albo,quod ſentit,id accidit.*Quapropter *& nihil ipſe ſenſus ab huiuſcemodi ſenſibilibus patitur,ut talia ſunt.*Eorum *autem,quæ per ſe ſentiũtur, illa ſunt propriè ſenſibilia,quæ propria ſunt,& ad quæ ſubſtantia uniuſcuiuſq; ſenſus eſt apta.*

De Viſu,& de incidentibus ſubiectiſq; uiſui, & de Perſpicuitate. CAP. VII.

Hic Ariſt. de colore & perſpicuo determinat.

C*Vius igitur uiſus eſt perceptiuus, id eſt uiſibile: uiſibile uerò eſt color, & id, quod oratione quidem explicare,ac dicere licet,nomine autem caret, atq; idipſum maximè patebit,cùm ulterius procedemus.* V*iſibile igitur eſt color:hic autẽ id eſt,quod eſt in eo,quod per ſe uiſibile eſt:per ſe uerò,non ratione, ſed quia in ſe cauſam habet ut ſit uiſibile.* C*olor autem omnis, motiuus eſt eius, quod eſt perſpicuum actu:& id eſt ipſius natura.* Q*uapropter*

propter non eſt uiſibile abſq; luce, ſed omnis uniuſcuiuſq; color in lumine ſanè uidetur. Quamobrem quidnam ſit ipſum lumen, prius dicere, declarareq; oportet. Eſt igitur aliquid perſpicuum. Perſpicuum autem id dico, quod eſt quidem uiſibile, non eſt autem ut ſimpliciter dicam per ſe, ſed per alienum colorem uiſibile. Atq; res talis eſt aër, & aqua, & ſolidorum complura: ut uitrum, & glacies, & huiuſmodi corpora: non enim aqua, uel aër, ut eſt aqua, uel aër, perſpicuũ eſt, ſed quia natura eadẽ ineſt in his utriſque & in perpetuo ſupero corpore. Lumen autem, actus eſt huiuſce perſpicui, ea nimirum ratione, qua perſpicuum eſt. Ad id eſt potentia, in quo nunc idipſum ineſt, nunc tenebræ. Atque lumen quaſi perſpicui color eſt, cùm eſt perſpicuum actu ab igne, uel ab huiuſcemodi corpore, quale eſt ipſum ſuperum corpus: nam, huic ineſt aliquid unum & idem. Quid igitur eſt perſpicuum diximus, & quid etiam lumen: nam neq; ignis eſt, neq; omnino corpus, neq; corporis eſt ullius defluxus (eſſet enim quoddam, hoc quoq; pacto, profectò corpus) ſed eſt ignis, uel huiuſce modi cuiuſdam in perſpicuo præſentia corporis: fieri nãq; non poteſt, ut in eodem ſint duo corpora ſimul. Videtur autem tenebris contrariũ eſſe lumen. At tenebræ priuatio ſunt talis habitus, atque ignis, uel corporis talis abſentia à perſpicuo. Quare patet huiuſce præſentiam, eſſe lumen.

Atq; non rectè dixit Empedocles, & ſi quis itidem cenſuit, lumen ferri, atq; extendi tandem inter terrã & continens, noſq; idipſum latere. Hoc enim & rationis metas egreditur, & eſt præter ea nimirũ quæ apparẽt: in paruo nanq; ſpatio motus fortaſſe lateret, ſed ab ortu ſolis ad occaſum tanti corporis motũ latere, magna nimiũ profectò eſt poſtulatio. Atqui coloris quidem id eſt ſuſceptiuũ, quod

colore

71 *colore uacat. Soni autē, id quod ſono. Vacat autē colore perſpicuũ ipſum, & inuiſibile, uel id quod uix tandē uidetur: quale id eſſe uidetur, quod tenebris eſt affectum: atq; tale eſt ipſum, ut patet, perſpicuũ: attamen nõ cùm eſt perſpicuũ actu, ſed cum potētia: eadem enim natura, modo eſt*
72 *tenebræ, modò lumen. At uerò nõ uniuerſa uiſibilia in lumine ſunt uiſibilia, ſed ſolùm uniuſcuiuſq; proprius color: nonnulla nanq; in lumine quidē non uidentur, in tenebris autē efficiũt ſenſum: ut ea quæ apparēt ignea, atq; ſplendent, hæc autē nomine carēt uno, ut fungus, cornu, piſcium capita, ſquamæ, oculi: ſed nullius horũ proprius color uidetur. Atq; quam ob cauſam hæc uiſibilia ſunt, alia ratio eſt.*
73 *Nunc tantũ patet, id inquã quod in lumine uidetur, eſſe colorem. Quocirca, ſine lumine nõ uidetur. Hæc eſt enim ſanè coloris ratio, eſſe inquã eius motiuum, quod eſt perſpicuũ actu: actus autem perſpicui, lumen eſt, uti diximus. Id ita eſſe, ex eo, tanquam è manifeſto ſigno, patere poteſt: nam ſi quiſpiam id quod habet colorem ſuper ipſum uiſum poſuerit, nõ ſanè uidebit, ſed color quidem mouet perſpicuũ, ut aërem, ab hoc autē cùm ſit continuus, ſenſus inſtrumentum mouetur. Non enim hoc loco rectè ſentire uidetur* Democritus, *qui quidem putat, ſi medium ſpatium uacuum fiat, formicam etiã ſi ſit in cœlo, exactè, perfectéq; uideri, etenim idipſum fieri non poteſt: uiſio nanq; fit patiēte aliquid ſenſitiuo, at ut patiatur ab ipſo colore, qui uidetur, fieri nequit: reſtat igitur ut à medio. Quare neceſſe eſt aliquod eſſe medium inter colorem ipſum, & uiſum. Quòd ſi id uacuum fiat, non modo non exactè, ſed neq; quicquam omnino uidebitur. Quam igitur ob cauſam neceſſe eſt in lumine colorem uideri, diximus. At ignis in utriſq; planè uidetur, in tenebris inquam, atque lumine: id autem neceſſar*

ceſſar

ceſſariò accidit, ipſum enim perſpicuum, ad hoc perſpicuũ fit. Eadem autem eſt & de ſono, & de odore etiam ratio: nihil enim ipſorum ſenſus inſtrumentum tangens, efficit ſenſum: ſed ab odore quidem, & ſono, mouetur medium: ab hoc autem utrunque ſenſuum inſtrumẽtum. Quòd ſi quiſpiam ſuper ipſum inſtrumentum ſenſus uel id quod ſonat, uel id quod olet, poſuerit, nullus profectò ſenſus efficietur.

Simili modo res ſeſe habet in tactu, & etiam guſtu, ſed non apparet: quam autem ob cauſam poſteà dicetur, ac patebit. Atq; medium quidam in ſonis, eſt aër, in odoribus autem, nomine uacat. Nam ut perſpicuum in colore cõmunis eſt quidam affectus in aëre, atque aqua, ſic alius quidam in odoribus eſt affectus, qui quidẽ ineſt in his utriſq;, in aëre inquam, & aqua. Videntur enim & animalium ea quæ uerſantur in aquis, ſenſum odoris habere: uerùm homo, cæteraq; animantia, quæ degunt in terra, atque reſpirant, nequeunt ſine reſpiratione olfacere. Et cauſa etiã huiuſce poſterius explicabitur.

De Auditu, & ſubiecto Sono. CAP. VIII.

NVnc autem poſt hæc de ſono, & auditu determinemus oportet. Eſt itaq; ſonus duplex: quidam enim eſt actu, quidam potentia, ſonus. Nam corporum quædam nõ habere dicimus ſonum, ut ſpongiam, lanam, & huiuſcemodi: quædam habere, ut æs, & quæcunq; ſolida, leuiáq; ſunt: quia poſſunt ſonare, id eſt, inter ſe & auditum ſonũ efficere. Fit autem actu ſonus, alicuius ſemper ad aliquid, & in aliquo: ictus eſt enim, qui ſonum efficit ipſum.

Hic Ariſt. de duplici ſono, deq; auditu determinat.

Quapropter fieri non poteſt, ut ſi unum ſit corpus, ſonus efficiatur: quippe cùm aliud ſit id quod uerberat, aliud quod uerberatur: quare id quod ſonat, ad aliquid ſonat. Sine autem latione nunquam efficitur ictus. Atq; uti

dixim

diximus,nõ quorumuis ictus corporũ ſine ullo diſcrimine ſonus eſt:nullum enim efficit ſonũ,ſi percuſſa fuerit lana: ſed æs,& quæcunq; ſunt leuia,concauaq́;:æs quidem,quia corpus eſt leue,concaua uerò,quia per reflexionem, complures poſt primum efficiunt ictus:quippe cùm non poßit aër motus, ac agitatus exire. Præterea auditur quidem ſonus & in aëre, & in aqua. At uerò nec aër eſt autor ſoni,nec aqua:ſed opus eſt ut inter ſeſe ſolidorum corporum atque ad aërem ictus fiat: quod quidem tum fit,cùm aër percuſſus permanet,neq; diffunditur. Quapropter ſi citò uehemẽterq́; percutiatur, ſonat:opus eſt enim ut percutientis motus,diffuſionem præueniat aëris,perinde atq; ſi cumulum,aut aceruũ arenæ cùm fertur, uelociter quiſ-
80 *piam uerberet. Fit autẽ echo,ſonitus inquam is,qui poſt ſonum reſultat,cùm aër factus unus ob uas, uel locum, qui terminauit ipſum atq; diſſolui prohibuit, inde reſilit ueluti pila,repulſus.Videtur autẽ talis ſonitus fieri ſemper, ſed nõ ſemper clarus efficitur: nã & in ſono perinde atq; in lumine fit. Lumen enim ſemper refrangitur,alioquin nõ fieret lumen ubiq;,ſed eſſent extra locũ eum tenebræ, quò radij ſolis perueniunt.Verùm non ita ſemper refrangitur,ut umbram efficiat,qua terminare lumen ſolemus: quod quidem tum fit,cùm ab aqua,uel ære,cæteriſq́; leui-*
81 *bus,ut patet,reflectitur.Rectè autẽ à ueteribus audiendi uacuo tribuitur autoritas:nam aër,uacuum eſſe uidetur,is autẽ eſt,qui audire facit,cùm cõtinuus,unusq́;,fuerit agitatus.Verũ quia fragilis eſt,non perſonat, niſi id quod eſt percuſſum,ſit leue:tum enim unus ipſe ſimul ob planitiẽ ipſam euadit:leuis nãq; corporis planũ,eſt unũ. Id igitur*
82 *ſonũ efficit,quod mouet uſq; ad auditũ continuatione aërem unũ.Ineſt autẽ auditui quidã inſitus aër,atq; cùm au-*

ditus

ditus in aëre ſit, cũ externus aër mouetur, & internus mo-
uetur, ac agitatur. Quapropter animal non omni audit ex
parte, neq; quouis aër pertrãſit, & penetrat: quippe cùm
animatum non habeat aërem ubiq;, quo poßit quauis ſua
parte moueri. Ipſe igitur aër uacat ex ſe ſono, quia facilè 83
diſpergitur, ac diſſoluitur: uerum cùm prohibetur diſſolui,
tum motio ipſius eſt ſonus. At is aër, qui in auribus eſt col-
locatus, intus eſt cõditus, ut ſit immobilis: atq; hoc, ut exa-
ctè ſentiat differẽtias omnes motus. Et propter hoc in quo
etiam audimus: quia nõ ingreditur in ipſum inſitum aërem
nec in aurem ob obliquitates ipſius, aqua. Quòd ſi acci-
derit, non audimus: nec itẽ, ſi ægrotauerit ipſa membrana,
quemadmodum etiam non uidemus, cùm ea pellis ægrotat,
quæ pupillam complectitur. At enim ſignum id eſt audien- 84
di, uel non audiendi: nam auris ſemper ſonat perinde ac
cornu: ſemper enim aër inſitus, motu ſuo quodã in auribus
agitatur: uerùm ipſe ſonus alienus eſt, & non proprius: Et
propterea ueteres uacuo nos inquiunt audire ac perſonan
te: quia audimus eo quod duterminatum aërem habet. Sed 85
utrum horum duorum ſonet, utrum id quod uerberatur, an
id quod uerberat? At conſtat utrunq; ſonare, modo autem
diuerſo. Sonus enim motio eſt eius, quod eo motu moueri
poteſt quo mouentur ea, quæ reſiliunt à corporibus leuibus
cùm quiſpiam percutit. Nec omne quoduis tam uerberatũ,
quàm uerberans, ſonum efficit, uti diximus: non enim, ut pa
tet, ſonus efficitur, ſi acus feriat acum: ſed opus eſt ut id
quod uerberatur, ſit planum, quo ſimul aër inde reſiliat,
totus'ue concutiatur. Atq; differentiæ ſonorum, actu ſono 86
manifeſtæ fieri ſolent: nam ut abſq; lumine non uidentur
colores, ſic neq; acutũ, graueq; ſine ſono diſcernitur. Hæc
autem à tangibilibus translatione dicuntur: acutum nanq;

ius eſt iſta pars: nam ea quæ gradiuntur, hac in parte plus habent caloris, quàm cætera. Is præterea locus, qui circa cor eſt, primus, reſpiratione nimirum eget. Idcirco neceſſarium eſt aërem ingredi reſpiratione attractũ. Quare uox eſt ictus aëris reſpiratione attracti, qui quidem ab anima fit ea, quæ his in partibus collocatur, ad eam partem, quæ gurgulio appellatur. Non enim omnis quiuis animalis ſonus, uox eſt: uti diximus (fit enim ut & lingua ſonus efficiatur, & etiam ut tuſsientes efficiunt) ſed oportet & animatum ſit id quod uerberat, & aliqua cum imaginatione. Vox enim ſonus quidam eſt ſignificatiuus, & non aëris eius qui reſpiratione trahitur uti tuſsis, ſed hoc ferit aërem eum, qui eſt in gurgulione ad ipſum. Signum autem eſt, non poſſe quenquam edere uocem ſpirantem, aut reſpirantem, ſed aërem retinentem: detinens enim aërem, hoc ipſo nimirum mouet. Patet autem & quam ob cauſam piſces uocem non fundunt: fauces enim non habent, at hanc partem non habent, quia non ſuſcipiunt aërem, neq; reſpirant. Sed qui ita dicunt, uehementer aberrant: quam autem ob cauſam, alius ſermo eſt.

De Olfactu, quem homo habet hebetiſsimum, deq; Odoribus, quod propria nomina non habent, ſed à ſaporibus transferuntur. CAP. IX.

Hic Ariſto. de odore, & odorabili determinat.

DE odore uerò, & odorabili non æque bene atq; de hiſce, quæ dicta ſunt, diſcernere determinareq; poſſumus: non enim ſic patet quale quid ſit odor, ut ſonus, uel lumen, uel color. Cuius cauſa eſt, nos non habere hunc ſenſum exactum, ſed inferiorem complurimum animalium ſenſu: remiſſè nanq; homo olfacit, & nihil odorabilium percipit abſq; dolore, uel uoluptate, propterea quod ſenſus inſtrumentum huiuſce non eſt exactum, atque perfectum.

Atq; conſentaneum eſt rationi tam animalium ea, quæ duros oculos habent, ſic ſentire colores, ut non eorum percipiant differentias niſi terrore, contrarioq; ipſius, quàm hominum genus odores. Similem autem rationem ſubire uidentur, odoratus ad guſtum, & odoris ſpecies ad ſpecies ipſas ſaporum. Verùm exactiorem guſtum habemus, quàm odoratum: ex eo quia guſtus tactus eſt quidam, quem quidem ſenſum homo axactiſsimum habet. In cæteris nanq; ſenſibus, uehementer à cæteris animalibus ſuperatur: at tactu longè cæteris omnibus excellẽtius percipit. Quapropter & prudentiſsimum eſt animalium. Indiciũ autem eſt, in hominum genere ob hoc inſtrumentum ſenſus, ingenioſos eſſe hebetesúe, & non ob aliud quicquam. Qui nanq; ſunt duri carne, ij ſunt inepti mente: qui uerò ſunt molles carne, ij ſunt ingenioſi, menteq; dextri. Vt autem ſaporum alius dulcis, alius eſt amarus: ſic & odorum quoſdam dulces, quoſdam appellamus amaros. Verùm quædam odorem habẽt, ſaporemq; ſimilis rationis, dulcem inquam ſaporem, dulcemq; odorem: quædam contrà. Similiter & acer eſt, & acerbus odor, & acutus, & pinguis: nam quia odores non ſunt, uti diximus, manifeſti perinde atq; ſapores, ideo nomina odorum deducta ſunt à ſaporibus per ſimilitudinem rerum; alius enim eſt dulcis, ut croci, mellisq;: alius acer, ut thymi, ac huiuſcemodi rerum: idem & in cæteris modus ſeruatur. Atqui ſicut auditus eſt audibilis, atque inaudabilis: & uiſus uiſibilis, atque inuiſibilis, & quiſque ſimiliter ſenſuum, ſic & odoratus eſt odorabilis, atque inodorabilis. Inodorabile autem multipliciter dicitur: nam & id quod omnino caret odore, neque unquam odorem habere poteſt, & id quod exiguum

guum habet, & id etiam quod malum, tetrumq́; habet odo
rem, hoc appellari nomine ſolet. Similiter & ipſum ingu-
ſtabile dicitur. Fit autem olfactus etiam per medium, ut 97
aërem, aut aquam: etenim animalium ea, quæ in aquis de-
gunt, uidentur odorem ſentire, tam habentia, quàm non ha
bentia ſanguinem, ſicut & ea quæ uerſantur in aëre: ho-
rum nanq; nonnulla odorem alimenti percipiunt eminus,
perguntq́; ad ipſum. Quocirca dubitationem is locus ha 98
bere uidetur, ſi cuncta quidem ſimiliter olfaciunt, homo ue
rò reſpirans, non reſpirans autem, ſed ſpirans, aut detinēs
ſpiritum non olfacit, neq; eminus, neq; cominus, neq; ſi in
ipſis naribus intus rem olentem poſuerimus. Atq; ſenſum
quidem non fieri, ſi in inſtrumentum ſenſus res ipſa ſenſu
percipienda ponatur, commune omnibus eſt: ſed non ſenti-
re ſine reſpiratione, proprium hominū eſſe uidentur, quod
quidem experientia latè patet. Quare ea quæ ſanguinis 99
expertia ſunt, cùm non reſpirent, ſenſum quendam præter
eos ſenſus qui dicuntur, aliū habent. At id eſſe non poteſt,
quippe cùm odorem percipiant: ſenſus enim rei tam malè,
quàm bene olentis, olfactus ſine controuerſia eſt. Præterea
à uehemētibus & ipſa corrumpi uidentur odoribus, à qui-
bus & homo corrumpitur, ut bituminis, ſulphuris, & ſi-
milium. Neceſſe eſt igitur ipſa olfacere, non reſpirantia ta-
men. Atq; huius inſtrumentum ſenſus in homine perinde 100
uidetur ab inſtrumento differre talium animantium, atq;
oculi differunt ab eorum oculis animalium, quæ duros ocu
los habent: Nam animalium ea, quæ molles oculos habent,
palpebras ipſas uti ſepem, & tegmen habent quas niſi mo
uerint, ac aperuerint, non uident, ut latè patet: at ea quæ
durorum ſunt oculorum, nihil habent profectò tale, ſed ili
co res eas uident, quæ in perſpicuo ſunt. Sic igitur & in-

ſtrumentum olfactus in hiſce quidem quæ non reſpirant, uel animo caret,perinde atq; oculus durus,ut diximus: in his autem quæ ſuſcipiunt aërem,habet uelamen,quod cùm reſpirant,aperitur,uenis,meatibus'ue diſtentis. Et idcirco quæ reſpirant,non olfaciunt in aqua: neceſſe eſt enim olfaciant reſpirando,at id in aqua facere nequeunt. Eſt autem odor ſicci,ſicut humidi ſapor: ipſum uerò inſtrumentum olfactus eſt potentia tale.

De Guſtu,& Sapore. CAP. X.

Hic Ariſt. de guſtabili et guſtandi ſenſu determinat.

GVſtabile autem eſt quoddam tangibile. Atq; hæc eſt cauſa, ut ipſum non ſit ſenſibile per medium corpus externum: neq; enim tactus tali medio percipit: enimuero corpus etiam id,in quo tanquàm in materia eſt ipſe ſapor, qui guſtu percipitur,humidū eſt, quod eſt tangibile quoddam. Quapropter ſi etiam eſſemus in aqua,dulce ſanè ſentiremus in ipſa poſitū,& non ſenſus illius nobis per aquā, tanquam per medium eſſet: ſed quia permiſtum illud eſſet cum humido,quemadmodum in potione fieri ſolet. Color autem non hoc uidetur,quod miſcetur,neq; defluxibus. Nō igitur ut eſt ibi, ſic & hic eſſe de medio dicere poſſumus: nullum enim externum eſt medium ut diximus: ut autem ui-
102 ſibile eſt color,ſic eſt guſtabile ſapor. Atqui nihil abſq; humiditate ſaporis efficit ſenſum,ſed omne quod ipſius efficit ſenſum,humiditatem aut actu,aut potentia nimirùm habet ut ſalſum: nam & ipſum liqueſcere poteſt facile, & linguam,ut patet, cùm liqueſcit humidiorem efficere poteſt.
103 At uerò ſicuti uiſus eſt uiſibilis,& inuiſibilis (& tenebræ nanq; ſunt inuiſibiles, quas etiam uiſus diſcernit) & eius quod ualde ſplendidum eſt(& hoc enim inuiſibile dicitur, quapropter,non eodem,ſed alio modo quàm tenebræ) ſicut igitur uiſus uiſib.lis.& inuiſibilis eſt & auditus ſimiliter

liter ſoni,ſilentijq́;,quorum alterum audibile,alterũ inaudibile eſt,& etiam ſoni magni perinde atq; ſplendidi uiſus (nam ut paruus ſonus,modo quodã inaudibilis eſt, ſic etiã & magnus,ac uiolentus.Inuiſibile uerò multifariam dici ſolet:quoddam perinde dicitur, atq; in cæteris etiam id, quod impoßibile eſt:quoddam hoc pacto,ut aptum quidem ſit id habere quo uideri poßit,illo autem careat,aut habeat remiſſè,uel prauè,ut informæ dicitur,aut indoctum) ſicut igitur,uiſus inquàm uiſibilis,& inuiſibilis eſt,& auditus ſimiliter, ſic & guſtus guſtabilis, & inguſtabilis eſt, quod quidem aut exiguum habet,aut prauum,aut uaſtantẽ guſtum ſaporem. Videtur autem potabile, & impotabile eſſe principium,utrumq; enim guſtu percipitur:uerũ alterũ eſt prauum,guſtumq; deuaſtat:alterum,eſt amicum naturæ.Eſt autem potabile,guſtui cum tactu cõmune.At uerò cùm guſtabile ſit humidum neceſſe eſt & inſtrumentũ ſenſus ipſius neq; humidum eſſe actu,neq; etiam tale ut humectari non poßit,humidumq́; euadere: patitur enim aliquid guſtus ab ipſo guſtabili,ea nimirùm ratione,qua guſtabile eſt.Neceſſe eſt igitur inſtrumẽtum guſtus, potentia quidem humidum eſſe,humectari autem actu:ita autem humectari,ut eius conſeruetur:cùm humectatur & ratio.Signum autem eſt linguã neq; cùm eſt ualde ſicca, neq; cùm eſt nimium humida,ſentire.Is enim tactus fit humidi primi perinde atq; ſi cùm prægustauerit quiſpiam uehementem, acrem'ue ſaporem,deinde alium guſtet,& ut in ægrotantibus fit,quibus cuncta uidentur amara, quia lingua ſentiunt tali humiditate referta. Species autem ſaporum ita ſeſe habent,quemadmodum colorum. Dulce nanq;,& amarũ, contraria ſimplicia ſunt: hæret autem dulci quidem, pingue:amaro autem ſalſum. At inter hæc collocantur,acre,

acerbum, acidum atq; acutum: hæ nanq; fere differentiæ uidentur eſſe ſaporum. Quare guſtus quidem inſtrumentum id eſt quod eſt potentia tale. Guſtabile autem, id quod ipſum actu facere poteſt.

De tactu. CAP. XI.

Hic Ariſt. de tactu. deq; eius ad alios ſenſus comparatione determinat.

DE tangibili autem, & tactu, eadem ratio eſt. Nam ſi tactus nõ unus ſit ſenſus, ſed plures, neceſſe eſt & ea, quæ tactu percipiuntur, plura ſenſibilia eſſe. Dubitationem autem iſte locus habere uidetur, utrum plures ſint tactus, an unus tantùm: & de inſtrumento tactus quid tandẽ ſit, utrum ipſa caro, & id quod in cæteris ſimile eſt carni; an ita non ſit: ſed id quidem ipſum ſit ſenſus huiuſce medium: inſtrumentum autem ipſius primum aliud quoddam ſit intus. Omnis enim ſenſus, unius contrarietatis eſſe uidetur: ut uiſus, albi, nigriq;: & auditus, acuti, grauiſq;: & guſtus, dulcis, atq; amari. At in tangibili plures inſunt contrarietates, ut patet: eſt enim calidum frigidum, humidum, ſiccum, molle, durum: & iſtiuſmodi alia. Sed eſſe uidetur ad hanc dubitationem quædam ſolutio. Nam in cæteris etiam ſenſibus plures ſunt contrarietates: in uoce nanq; non ſolùm eſt acumen, & grauitas, ſed etiam magnitudo, & paruitas, & lenitas, & aſperitas uocis, & alia huiuſcemodi. Sunt & circa colorem differentiæ aliæ tales. Verum quidnam ſit unum obiectum tactui, ſicut unum eſt auditui ſonus, non eſſe manifeſtum uidetur. Huius autẽ utrum inſtrumentum tactus intus ſit poſt carnẽ, an non ſit, ſed ſtatim ſit ipſa caro, id non eſſe ſignum uidetur, ſenſum inquam ilico fieri cùm res tactu percipiendæ tangũtur. Etenim ſi quis nunc circa carnem ſubtilem pellem extẽderit, deinde rem tactu percipiendã tetigerit, ſenſus ſtatim ſimiliter fiet: & tamẽ patet in illa pelle tactus inſtrumentũ non

eſſe,

eſſe. Quòd ſi copulata fuerit, uelocius, ut patet, ſenſus perceptio fiet. Quapropter talis pars corporis, perinde ſeſe habere uidetur, atq; ſi circumfuſus aër coniunctus eſſet nobis, ac copulatus: tunc enim uno quodam inſtrumento profectò ſonum, & colorem, & odorem uideremur ſentire: & unus quidam uideretur eſſe nimirum ſenſus, uiſus, auditus, atq; olfactus: nunc autem quia ſeiunctum eſt id per quod fiunt motus, patet inſtrumenta iam dicta ſenſuum eſſe diuerſa. In tactu autem idipſum nunc latet: fieri enim nequit, ut ex aëre uel aqua, corpus animatũ tantummodo conſtet, quippe cùm ſolidum quiddam eſſe oporteat. Reſtat igitur ut ex his, atq; terra ſit miſtum: quale eſt ipſa caro, et id quod uicem ipſius ſubit. Quare neceſſe eſt ipſum corpus copulatum, medium eſſe inter inſtrumentum ipſius tactus, et res ipſas tangibiles, per quod fiunt ipſi ſenſus, qui quidem ſunt plures. Indicat autem plures eſſe, tactus hiſce qui in lingua conſiſtit: nam eadem in parte, et omnes res tangibiles et ſaporem etiã ſentit. Si igitur et cæteræ partes carnis ſentirent ſaporẽ: unus idemq; tunc ſenſus uideretur eſſe profectò guſtus, et tactus: nunc autem quia non fit conuerſio, duo diuerſi ſenſus eſſe cenſentur. At uerò dubitabit hoc loco non iniuria quiſpiam: Nam ſi corpus quidem omne, profunditatem habet, atq; hæc eſt tertia magnitudo, fieri uerò nequit ut ea corpora ſeſe mutuò tangant, inter quæ corpus aliquod medium intercedit, humidumq; non eſt ſine corpore, nec humectatum, ſed neceſſe eſt uel aquam eſſe, uel aquam habere: quî fieri poteſt, ut corpus tangat corpus in aqua? etenim neceſſe eſt, cùm extrema non ſint ſicca, in medio aquam eſſe, qua repleta ſunt ipſa extrema. Quòd ſi hoc eſt uerum, fieri profectò non poteſt, ut corporum tactus fiat in aqua. Eodem etiam modo de ijs dici poteſt, quæ in aëre

collocantur: ſimili nanq; modo ſeſe habet aër ad ea, quæ ſunt in ipſo, & aqua ad ea quæ ſunt in ipſa: latet autem nos magis in hiſce quæ in äere collocantur, quam in animalibus quæ ſunt in aqua, ſi humectatum, humectatum tangit.

114 *Vtrum igitur omnium ſimili modo ſit ſenſus: an ſenſuum quidam ut nunc uidetur eodem, quidam diuerſo modo obiecta ſua percipiant, guſtus quidem, & tactus tangendo, cæteri autem eminus? At id profectò non ita eſt, ſed durum etiam, & molle per alia planè ſentimus, quemadmodum & id quod ſonat, & uiſibile, ac odorabile: uerùm hæc quidem, eminus: illa uerò, comminus ſentiuntur. Quapropter latet, ſi per medium illa percipiantur: nam ſenſibilia cuncta per medium ſentiuntur, ſed in illis idipſum latet, ut diximus. Enimuero ſi per ſubtilem pellem, ut prius etiam eſt dictum, poſitam circa carnem ſentiremus omnia tangibilia, idipſum non animaduertētes, ſic nos tum utiq; ſentiremus, ut nunc in aëre ſentimus, & aqua: nunc enim uidemur res ipſas tangibiles tangere, & nullum medium eſſe.* 115 *Intereſt autem inter tangibile, & ea quæ ſonant, & uiſibilia: nam hæc quidem ſentimus, medio in nos aliquid agente: at tangibilia ſentimus, non à medio, ſed unà cum ipſo medio moti, uti fit quum quiſpiam per clypeum eſt percuſſus: non enim percuſſus clypeus percußit, ſed fit ut ambo ſint ſimul percußi, clypeus, atq; miles.* 116 *Omnino autem ut aër, & aqua ſeſe habent ad uiſum, & auditum, atq; olfactum, ſic caro, ac lingua ſeſe ad huius inſtrumentum ſenſus habere uidētur, atq; nec ibi profectò, nec hic perceptio ſenſus fiet, cùm inſtrumentum ſenſus à re ſenſibili tangitur: ut ſi quiſpiam ſuper extremum oculi corpus poſuerit album. Ex quo etiam planè patet inſtrumentum ſenſus ipſius, quo res percipiuntur tangibiles, intus eſſe collocatum, ut dixi-*

mus

mus. Sic enim & in hoc ſenſu fiet id porrò, quod in cæteris ſenſibus fieri ſolet: ſenſibilium enim, ſi in ipſis inſtrumentis ponantur ſenſuum, non fit, ut patet, perceptio: at ſi ſuper carnem ponatur tangibile, fit, ut docet experientia, ſenſus. Quare ſine dubio ipſa caro medium eſt in tactu. At 117
qui ea tactu percipiuntur, quæ corporis ſunt, ut corpus eſt, differentiæ. Dico autem differentias eas, quæ rerum elementa diſtingunt, calidum, frigidum, ſiccum, ac humidum, de quibus antea diximus ijs in locis, in quibus de elementis ipſis tractauimus. Instrumentum autem, id quo dictæ qualitates ſentiuntur, & in quo primo ſenſus is collocatur quem appellare conſueuimus tactum: pars ea ſanè eſt, 118
quæ eſt potentia talis. Sentire nanq; pati quiddam eſt, ut diximus. Quare id quod agit, tale illud facit, cùm ſit potentia, quale eſt ipſum actu. Quocirca ſimile calidum, atq; frigidum, & durũ, ac molle non ſentimus, ſed exuperationes: quia ſenſus eſt quaſi mediocritas quædam contrarietatis eius, quæ in ipſis ſenſibilibus ineſt. Et propter hoc ſenſibilia ipſa diſcernit, nam mediũ ipſum extremorum eſt iudex: fit enim ad utrumq; ipſorum alterum extremorum. Atq; ut 119
id quod album nigrumq; percepturum eſt ſenſu, neutrum ipſorum actu, ſed potentia ſit utrumq; oportet, & in cæteris eodem modo, ſic & in tactu neq; calidum, neq; frigidum id actu ſit oportet, ſed utrumq; potentia, quod utrumq; eſt percepturum. Præterea ut uiſus uiſibilis, ac inuiſibilis quo- 120
dammodo eſt, uti diximus, cæteriq; ſenſus oppoſitorum ſimiliter, ſic etiam eſt tangibilis, ac intangibilis, tactus. Intangibile autem eſt etiam id, quod exiguam admodum differentiã tangibiliũ habet, quale paſſus eſt aër: et exuperationes etiã tangibilium, qualia ſunt ea quæ corrũpere poſſunt. De ſenſuum igitur unoquoq; dictum ſit hoc modo, quaſi figura.

Com

Communia ſenſuum, hoc eſt, ſenſum recipere ſine materia res ſenſiles. Item non propria pati ſenſum. Item exuperantias ſenſilium omnibus ſenſibus officere: & alia. TEXT. XII.

Hic Ariſt. ſenſus rerũ formas ſine materia ſuſcipere declarat.

Hoc autem uniuerſaliter accipere de omni ſenſu oportet, ſenſum, inquam, id eſſe, quod ſenſibiles ſine materia formas ſuſcipere poteſt: perinde atq; anuli ſignum ſine ferro, uel auro ſuſcipit cera: ſuſcipit autem æneum, uel aureum ſignum, ſed non ut æs, aut aurum, neq; ſignum ut eſt aureum, æneum'ue. Simili patitur et ſenſus uniuſcuiuſq; ſenſibilis, modò: ab eo quod habet colorem, aut ſonum, aut ſaporem, ſed non ut unumquodq; illorum dicitur, ſed ut eſt tale, & ratione. Inſtrumentum autem id ſenſus eſt primum, in quo eſt talis uis, atq; potentia collata. Atq; ſunt idem, ratio uerò non eſt eadem, ſed diuerſa: nam id quod ſentit, aliqua eſt magnitudo, non tamen ratio ſenſitiui: neq; ſenſus eſt magnitudo, ſed eſt quædam ratio, potentiaq́; illius.

Patet autem ex his; & cur ſenſibilium exuperationes, ſenſuum inſtrumenta corrumpant: nam ſi motus ſit uehementior, inſtrumentiq́; ſenſus ſuperet uires diſſoluitur ratio: id autem erat ſenſus, diſſoluiturq́; perinde atq; concentus intentione, cùm uehementer fides pulſantur. Patet præterea & quam ob cauſam non ſentiunt plantæ tametſi partem aliquam habent animæ, atq; ab ipſis tangibilibus patiuntur: frigeſcunt enim, & caleſiunt, ut patet. Nam huius cauſa eſt, mediocritatem non habere, neq; principium tale ut ſenſibilium ſine materia ſuſcipiant formas, ſed cum materia patiantur. Dubitabit autem quiſpiam ſi poßit id ab odore pati, quod olfacere nequit, aut id à colore quod haud quoq; uideri poteſt, et in cæteris ſimili modo. Quòd ſi odorabile ſit odor, ſi quid in odoratũ agit, odor profectò agit. Quare fieri nequit, ut ab odore quicquam patiatur eorũ,

quæ

quæ olfacere nequeunt: eadem eſt & in cæteris ratio. Nec etiam fieri poteſt, ut à ſenſibilibus quicquam patiatur eorũ, quæ ſentire poſſunt, niſi ut quodq; eſt ſenſitiuum. Id ita eſſe 126
patere poteſt, & hoc etiam pacto: nam neq; lumen, et tenebræ, neq; ſonus, neq; odor in corpora quicquam agit, ſed ea nimirum in quibus ſunt ipſa: aër enim, qui eſt cum tonitruo, ſcindit lignũ. At enim tangibilia, ſaporesq; agunt: ſi enim non agerent, à quonam inanimata paterentur, atq; alterarentur? Quid igitur, agunt'ne et ſenſibilia illa? at ut uidetur: 127
nõ omne corpus ab odore pati ſonoq; poteſt: et ea quæ patiuntur, terminis uacant, et non manent, ut aër: olet enim ipſe, tanquam aliquid paſſus. Quid aliud eſt olfacere quidem preter idipſum, aliquid, inquam, pati? at enim olfacere quidem, ſentire eſt: aër autem paſſus, citò ſenſibilis fit.

ARISTOTELIS DE ANIMA LIBER III.

An præter quinq; iam expoſitos alius quiſpiam ſenſus ſit, CAPVT I. 128

SENSVM autem nullum alium eſſe præter hos quinq;: Viſum, inquam, Auditum, Odoratum, Guſtum, & Tactum, ex hiſce profectò quæ nunc deinceps dicemus, credrre quiſpiam poteſt. Nam ſi nunc ſenſum omnis eius habemus: cuius ſenſus eſt tactus, omnes nanq; rei tangibilis, ut eſt tangibilis, effectus nobis ſunt ſenſibiles tactu: nullus itaq; Tactus, uel Guſtus, uel Olfactus, uel Auditus, uel uiſus deeſſe nobis uidetur. Præterea ſi ſenſus nobis deficiat aliquis, & inſtrumentum ne-

Hic oſtendit Ariſto. nullum præter quinque exteriores ſenſum ſupereſſe.

ceſſe

ceſſe eſt illius nobis deeſſe. Præterea omnis ſenſus per medium ſentit, ut patuit. Medium autem aut coniunctum, aut ſeiunctum, externumq́; eſſe neceſſe eſt. At nos habemus utrumq; , & id, inquam, quod eſt coniunctum, quo quidem tangentes ſentimus ſenſibilia tactu, & id etiam per
129 *quod eminus non tangentes ſentimus: id uerò duplex eſt ſpacium ſimplex, aër, inquam, & aqua. Res autem ita ſeſe habere uidetur: ut ſi ſenſibilia plura diuerſa genere per unum medium ſentiantur, neceſſarium ſit eum, qui ſenſus inſtrumentum habeat tale: ſenſitiuum illorum eſſe: ut ſi ex aëre ſenſus ſit inſtrumentum, & aër ſit medium in colore ſentiendo: ac ſono. Quòd ſi unum idemq́; per plura media ſentiatur, ut color per aërem, atq; aquam (hæc enim utraque perſpicua ſunt) is qui alterum tantum habet ipſorum, ſentiet nimirum id, quod per utrumq; ſentiri poteſt. Nam*
130 *ex hiſce duobus ſimplicibus tantum, inſtrumēta ſunt ſenſus, ex aëre, atq; aqua, etenim pupilla ex aqua, auditus ex aëre, odoratus ex horum altero, conſtat. Ignis, aut nullius eſt inſtrumenti, aut communis omnium eſt: quippe cùm ſine caliditate nihil ſit ſenſitiuum. Terra etiam, aut nullius eſt inſtumenti, aut in tactu maximè commiſta. Quocirca reſtat nullum ſenſus inſtrumētum eſſe præter aërem, atq; aquam.*
131 *Hæc autem nonnulla nunc animalium habent. Ab ijs igitur animalium, quæ ſunt perfecta, non imperfecta, nec membris c'pta, omnes ſenſus habentur: etenim et talpa ſub cute ocu-*
132 *los habere uidetur. Atq; ſi nullum aliud corpus eſt, præter ea quæ percipimus eſſe, nec ullus alius affectus, præter eos qui corporibus hiſce competunt, quæ ſunt hic, nullus profectò deficit ſenſus. At uerò neq; ſenſus inſtrumentum quic-*
133 *quam proprium ſenſibilium communium eſſe poteſt: motus inquā, quietis, figuræ, magnitudinis, numeri, unius, quæ uno*

quoq;

quoq; ſenſu ſentimus non per accidens. Omnia enim hæc, ſanè motu ſentimus,etenim magnitudo,motu ſentitur. Quare & figura quidem,cùm figura quædam magnitudo ſit. Et 134
id quod quieſcit,ex eo quia non mouetur. Et numerus,continui negatione, & ſenſibilibus proprijs:unuſquiſq; nanq; ſenſus nimirum unum ſentit. Quare patet fieri non poſſe,ut communium cuiuſq; ſit proprius ſenſus:ſi enim eſſet, perinde tunc fieret atq; nunc uiſu dulce ſentimus:quod quidem propterea fit, quòd utrorumq; ſenſum habemus, quo cùm concurrũt,agnoſcimus. Quod ſi ita non eſſet,nullo alio modo profectò niſi per accidens,ſentiremus,quo pacto filium ſentimus Cleonis:non enim Cleonis filium,ſed album ſentimus:huic autem accidit,ut filius ſit Cleonis. At communiũ habemus iam ſenſum communẽ,non per accidens ſanè. Nullus igitur ipſorũ ſenſus eſt proprius:nullo enim ſentiremus modo,niſi eo,quo diximus filiũ uidere Cleonis. Propria autem ſenſibilia ſenſus ipſi per accidẽs,alter alterius ſentiũt: non hoc ſanè quo ipſi ſunt,ſed quo unus,cùm ſimul in eodẽ ſenſus efficitur,ceu bilem amaram eſſe,ac flauam:non enim ad alterum pertinet,unum ambo hæc eſſe dicere. Quapro- 135
pter & errat,& ſi ſit quippiam flauum. Quæri poteſt autem cuiuſnam gratia plures ſenſus,ſed non unum tantũ habemus. At ut minus ipſa quæ ſequuntur,atq; communia lateant,ut motus,et magnitudo,et numerus. Nam ſi eſſet ſolus uiſus,qui quidẽ eſt et coloris,magis laterent ac idẽ eſſe omnia uiderentur, propterea quòd color,et magnitudo ſimul ſe ſequũtur,et comitantur:nunc autẽ cùm in alio quoq; ſenſibili ipſa cõmunia ſint,fit inde perſpicuum,unũquodq; illorum aliquid aliud eſſe,atq; diuerſum,

An eodem ſenſu quo ſentimus, ſentire non percipiamus. CAPVT II.

Cùm

Hic inueſtigat Ari. an eiuſdem ſenſus diuerſa ſit uis.

136 CVm autem ſentiamus nos uidere, ac audire, neceſſe eſt aut uiſu ſentiamus nos uidere, aut alio ſenſu. At ſi alio ſenſu, tum idem ſenſus erit & ipſius uiſus, & etiam coloris ſubiecti. Quare uel duo ſenſus eiuſdem erunt ſubiecti, uel ſe ipſum ſentiet ipſe. Præterea ſi alius ſit ſenſus, qui percipit ipſum uiſum: aut in infinitum fiet abitio, aut erit aliquis ſenſus, qui ſeipſum percipiet ſentientem: Quare idipſum in primo ſenſu continuò eſt faciendum.

137 At hinc oritur dubitatio. Nam ſi uiſu quidem ſentire nihil aliud eſt, quàm uidere, uidetur autem color, uel id quod habet colorem: ſi quippiam uiderit id, quod uidet, & colorem id habebit profectò quod uidet primum. Pa-
138 tet igitur, non unum idipſum eſſe, ſentire, inquam, uiſu: nam cùm non uidemus, tenebras, & lumen uiſu diſcernimus, ſed non eodem, ut patet modò. Præterea idipſum etiam quod uidet, colore quodam modo delibutum eſt. Inſtrumentum enim uniuſcuiuſq; ſenſus, ipſum ſenſibile ſine materia ſuſcipit, uti diximus. Quocirca ſenſibilibus ipſis ſemotis, inſunt in ſenſuum inſtrumentis ſenſus, imaginationesq;. Atqui operatio rei ſenſibilis, atq; ſenſus, una quidem, & eadem eſt: at earum ratio non eadem eſt: dico autem ſonum actu, & auditum actu: fit enim ut is, qui auditum, habet, non audiat: & id quod habet ſonum, non ſemper ſonet: ſed cùm operatur id, quod audire poteſt, & ſonat id quod ſonum efficere poteſt, tum ſimul fit & auditus actu, & ſonus etiam actu: quorum alterum quiſpiam auditionem, alterum ſonationem eſſe, non incongruè dice-
139 re poteſt. Quòd ſi motus, & actio, atq; paſſio in eo eſt quod patitur, atq; mouetur, neceſſe eſt & ſonum, & auditum actu, in auditu qui eſt potentia eſſe: agentis, nanq; mouentiſq; operatio, in ipſo patiente ſuſcipitur, atq; ineſt.

Quoc

Quocirca non neceſſe eſt, id quod motu cietur, moueri.

Actus igitur ſonatiui, ſonus eſt, uel ſonatio: auditui uerò, auditus, uel auditio: duplex enim eſt auditus, et duplex etiam ſonus. Eadē eſt & in cæteris ſenſibus, ac ſenſibilibus ratio: atq; ut actio, paßioq; non in agente eſt, ſed in eo quod patitur, ſic & ipſius ſenſibilis actio in ipſo eſt ſenſitiuo. Sed in quibuſdam nomina quoq; ſunt poſita, ut ſonatio, ac auditio, in quibuſdā autē caret alterum nomine: operatio enim uiſus, uiſio dicitur: at coloris, nomine uacat: operatio prætere a guſtus, guſtatio dicitur: at ſaporis, nomen non habet. Hæc cùm ita ſint, atq; unus actus rei ſenſibilis, ſenſitiuiq; ſit, quamuis diuerſas habeat rationes, ſicuti diximus, neceſſe eſt ſimul corrumpantur, ſimul'que ſint ſalua, auditus, ac ſonus, qui hoc modo dicuntur, & ſapor itidem, & guſtus, cæteraq; ſimiliter. At ea quæ dicuntur potentia, non hanc ipſam profectò neceßariò ſubeunt legem. Non rectè igitur priores naturales Philoſophi ſentiebant, qui quidem ſine uiſu neque album ullum, neq; nigrum eſſe dicebant: neq; item ullum ſine guſtu ſaporem. Nam partim rectè, partim non rectè cenſebant: etenim cùm dupliciter ſenſus, ſenſibileq; dicatur, potentia, atq; actu, in his quidem ſecundis fit idipſum ſanè quod dictum eſt, in illis autem primis non fit, ut luce clarius extat. At illi de hiſce ſimpliciter loquebantur, quæ ſimpliciter non dicuntur. Quòd ſi uox quædam concentus eſt: uox autem & auditus tum unum, tum non unum, aut non idem ſunt, & cōcentus eſt ratio, neceſſe eſt & auditū quādam eſſe rationem. Atq; ob idipſum exuperās quodq; tam acutum, quàm graue, corrumpit auditū, atq; deuaſtat, & in ſaporibus, guſtū: & in coloribus uiſum, id quod nimiū eſt ſplendidum, & tenebroſum: & in odoribus, uehemens

odor ſiue dulcis, ſiue amarus: quia ſenſus ipſe, quædam eſt ratio rata. Quocirca ſenſibilium ea quæ ſyncerè talia, quæq; ſimplicia ſunt, ut acutum, uel dulce, uel ſalſum, cùm reducuntur ad rationem, ſenſui ſunt iucunda: tunc enim ipſum delectare uidetur. Omnino autē ipſum miſtum magis concentus eſt, quàm acutum, uel graue. Tactui quoq; non calidum ſanè ſimplex, ac frigidum, ſed id quod eſt ad rationem redactum, amicum eſt, atq; iucundum: enimuero ſenſus ipſe ratio quædam eſt, uti diximus: ſenſibilium autē ea quæ exuperant, aut dolorem afferunt ipſi, aut tandem
144 *ipſum corrumpunt. Vnuſquiſq; igitur ſenſus, ut ſæpe diximus, ſenſibilis eſt obiecti: eſtq; in inſtrumento ſuo ea ratione, qua illud ſenſus eſt inſtrumētum, & differentias ſenſibiles obiecti ſui diſcernit: ut album quidem, & nigrum uiſus, dulce autē & amarū, guſtus: & cæteri ſimiliter ſenſus.*
145 *At enim cùm album, & dulce, & ſingula ſenſibiliū ad ſingula nimirùm aliquo comparemus, ac diſcernamus, & ſentiamus differre, neceſſe eſt idipſum profectò fieri ſenſu: quippe cùm illa ſenſibilia ſint. Quo patet, carnē*
146 *ultimum inſtrumentum ſenſus non eſſe: nam neceſſe eſſet id, quod diſcernit, tangendo diſcernere. Fieri igitur nō poteſt, ut ſeparatis diſcernatur dulce diuerſum eſſe ab albo, ſed uni cuipiam ambo nota eſſe oportet: illo nanq; modo ſanè pateret inter ſeſe illa differre, etiam ſi alterū ego, alterum tu ſentires. Vnū igitur dicat oportet, diuerſa eſſe dulce, ac album. Dicit igitur idem: quare ut dicit, ſic & intelligit, atq; ſentit. Patet ergo, fieri non poſſe, ut ſeparatis ſeparata diiudicentur. At hinc patet, neq; fieri poſſe, ut ſeparato in tempore diſcernantur. Nam ut idē aliud eſſe bonum, ac malum dicit, ſic quando alterum dicit aliud eſſe, tunc & alterum etiam dicit: atq; dico quādo non per*

accidens:

accidens: uelutinunc dico quippiam aliud eſſe, non tamen dico illud nūc aliud eſſe: ſed hoc pacto non dicit, ut dicat, & nunc illud eſſe: ſimul igitur dicit. Quo fit, ut inſeparabile & in inſeparabili tempore, ſeparata diſcernat. At uerò fieri non poteſt, ut ſimul idem ea ratione, qua diuiſibile eſt, & in indiuiſibili tempore motibus cōtrarijs moueatur. At dulce quidē ſic mouet ſenſum, ac intellectum: amarum autem, cōtrario modo: & album itidē diuerſo. Eſt ne igitur quod diſcernit, indiuiſibile quidē numero, ſeparatū autē ratione? Partim igitur ut diuiſibile res ſentit diuiſas partim ut indiuiſibile: nam ratione quidem, diuiſibile: loco autem, atq; numero, indiuiſibile eſt. An id minimè fieri poteſt? idem enim potētia quidē eſt ipſa contraria, & diuiſibile, & indiuiſibile: actu autem eſſe non poteſt, ſed patiendo diuiſibile eſt. At fieri nequit ut ſimul ſit album, & nigrum. Quare neque formas ipſorum ſimul ſenſus, ac intellectus, ſi talia ſint ut patiantur, ſuſcipient. At enim hoc per'inde ſeſe habet, atq; id quod quidam punctū appellant, quod quidem tum unum eſt, tum duo, quo pacto & diuiſibile eſt. Quo igitur indiuiſibile eſt, hoc unum eſt id quod diſcernit, ac ſimul: quo uerò eſt diuiſibile, hoc non unum eſt: bis enim eiuſdem ſigni ſimul ſit uſus. Quo ergo finis uſus ſit ut duorum, hoc duo diſcernit, atq; eſt ſeparata, ut ſeparatum: quo uerò unum eſt, hoc unius ſit uſus, & ſimul. Sed de principio quidem quo dicimus animal ſenſitiuum eſſe, ſit hoc modo determinatum.

De Mente, Intellectuq;, quem ueteres exiſtimarunt idem eſſe cum Senſu. Item in quo differat Intellectus à Senſu. CAP. III.

Hic Ariſt. diſquirit, an intelligere, ſapere, ac ſentire ſint idem.

CVm autem duabus priſci differētijs maximè definiāt animam motione inquam loco accōmodata, et intelli-

gendo, & diſcernẽdo, ac ſentiẽdo, conſiderandũ eſt ſi quid interſit inter intelligere, ac ſentire. Videtur nãq; *tam intelligere, quàm etiam ſapere, ueluti quoddam eſſe ſentire: etenim his utriſq; rerum aliquas anima diſcernit, atq; cognoſcit.* Et *ueteres idem eſſe ſapere, ſentireq́;, cẽſent. quẽadmodum &* Empedocles *dixit:* Ad *præſens, hominũ creſcit ſapiẽtia ſemper.* Et *alio rurſus in loco,* Hinc *uaria his ſemper prudentia ſomnia monſtrat.* Idẽ & Homerus, *his carminibus ſenſiſſe uidetur:* Tales nãq; *inſunt mentes mortalibus ipſis,* Quales *quotidie ſummi fert rector olympi.*

171 Et *enim omnes hi putãt ipſum intelligere corporis eſſe, per'inde atq; ipſum ſentire.* Et *ſentire ſimili ſimile arbitrãtur, & ſapere: ut in ſuperioribus diximus locis.* Opor*tebat tamẽ ipſos de errore quoq;, deceptione'ue diſſerere: ſunt enim hæc magis propria animaliũ, pluſq; id tẽporis eſt, quo in his anima uerſatur, ut patet.* Idcirco *neceſſe eſt aut uniuerſa quæ uidẽtur, ut quidã inquiũt, eſſe uera: aut diſſimilis rei tactum, errorem eſſe, deceptionem'ue: quippe cũm id ſit contrarium illi, ſimili inquã cognoſcere ſimile.* Videtur *autem & deceptio & ſcientia contrariorum eſſe*

172 *eadem.* Non *idem igitur eſſe ſentire, ac ſapere, patet: illud enim omnibus animalibus, hoc ualde paucis ineſt.* At *neq; intelligere idem eſt, ac ſentire: intelligere inquã, quo rectè, atq; non rectè res percipi ſolent: quo nanq; rectè percipit, id eſt prudentia, & ſcientia, atq; opinio uera: at quod non rectè, id eſt nimirùm his dictis contrarium.* Etenim *propriorum ſenſus, ſemper eſt uerus, & uniuerſis animalibus ineſt: at fit ut fálſo quoq; quis ratiocinetur neque cuiquam competit, cui non ineſt & ratio.* Imagina-

173 *tio nanq; diuerſa eſt à ſenſu, menteq́;: atque neq; hæc fit ſine ſenſu, neque exiſtimatio ſine hac eſſe poteſt.* Non idem

idem autem eſſe imaginationem, exiſtimationem'ue, patet. Hic enim affectus in poteſtate noſtra ſine cōtrouerſia collocatur: licet nanq; cùm libet fingere quicquid uolumus, atq; ante oculos ponere, perinde atq; ij faciunt, qui in artificioſæ memoriæ comparatis, atq; diſpoſitis locis imagines fingunt, atq; ſimulacra collocant. At opinari, in nobis non eſt ſitum: neceſſe eſt enim opinantem, aut ueram, aut falſam exiſtimationē habere. Præterea cùm opinamur aliquid malū eſſe, atq; terribile, continuò perturbamur: ſimiliter & cùm opinamur quippiam eſſe tale, ut in illo ſit confidēdum. At cùm imaginamur talia, perinde afficimur, atq; ſi in pictura, eadem ſpectaremus. Sunt autē & exiſtimationis ipſius hæ differentiæ, ſcientia, & opinio, & prudentia, & ea quæ ſunt hiſce cōtraria: de differentia quorū, alius ſit ſermo magis ad idipſum accōmodatus. At uerò cùm diuerſum ſit ſentire, ac intelligere, & huius aliud imaginatio, aliud exiſtimatio eſſe uideatur, de imaginatione primò, de'inde de altero dicamus oportet. Si igitur imaginatio, id eſt phātaſia, ſit id quo uiſum, phātaſmaq́; aliquod in nobis dicimus fieri, & non aliud quicquam quod per translationē hoc eodem nomine nuncupetur, ipſa profectò una quædam eſt potentiarum earū, aut habituum quibus diſcernimus, et aut uerè percipimus, aut falſò. Tales autem ſunt, ſenſus, opinio, ſciētia, intellectus.

At ipſam non eſſe ſenſum, ex hiſce patere poteſt. Senſus enim, uel eſt potentia: uel operatio, ut uiſus, uel uiſio: atqui nonnunquam neutrum eſt iſtorum, & tamen apparent aliqua, uidemurq́; uidere, ut ea quæ in ſomnis apparent. De'inde ſenſus quidem ſemper adeſt, imaginatio autem non ſemper. Quòd ſi idem eſſet imaginatio, ac operatio, beſtijs imaginatio profectò cunctis ineſſet: at

non eſſe uidetur: ut api, aut formicæ, aut uermi. Præterea illi quidem ueri ſunt ſemper, imaginationes uerò plures fiunt, ut patet, falſæ. Præterea cùm exactè circa ſenſibile operamur, non dicimus hoc nobis hominem uideri, ac apparere, ſed potius cùm clarè ſentimus, quando etiam fit ut ſit uerus ſenſus, & falſus. Atq; nobis (quod quidem paulò anteà dicebamus (clauſis etiam oculis uiſa uidetur, atq; apparet.
157 *Atqui nec ullus habituum eorum erit, qui ueri ſunt ſemper, ut ſciẽtia, uel intellectus: eſt enim & falſa imaginatio, non ſolùm uera. Reſtat igitur ut perſcrutemur, ſi ſit opinio. Fit enim opinio & uera, & falſa: uerum opinionem quidẽ ſequitur fides: quippe cùm fieri nequeat, ut hiſce quiſquam non credat, quorum habet opinionem. Beſtiarum autem, fides quidem nulli: imaginatio uerò compluribus ineſt. Præterea fides omnem opinionem ſequitur, perſuaſio fidem, ratio perſuaſionem. At imaginatio quidem quibuſdam belluis ineſt, ratio autem nullis.*
158 *At uerò patet nec opinionem eſſe cum ſenſu, nec opinionem per ſenſum, nec opinionis, ſenſus'ue cõiunctionem, & per ea quæ dicta ſunt, & hac etiam ratione: patet enim ſi imaginatio ſit opinionis, ſenſusq; coniunctio, opinionem non cuiuſuis rei, ſed eius eſſe, cuius eſt etiam ſenſus: dico autem imaginationem ſi ſit coniunctio ſenſus, opinionis'ue, coniunctionẽ eſſe opinionis albi, & ſenſus eiuſdem albi: non enim erit ex opinione quidem boni, ſenſu autem albi, apparere igitur, eſt opinari rem eam, quam ſentit, non per accidens.*
159 *At apparent nonnunquam etiam falſa, de quibus ſimul ueram opinionem habet: ſol enim pedalis quidem apparet, at perſuaſum eſt terra ipſum eſſe longè maiorem. Fit igitur ut aut ſuam is opinionem quam habet ueram, abijciat, re modo eodẽ ſeſe habente, non obli-*

tus

tus nec diſſuaſus: aut ſi adhuc illam habeat, eadem ſit neceſſario falſa, ſimul & uera. At conſtat opinionem tum euadere falſam, cùm res mutata latet. Neq; igitur unum eſt iſtorum, imaginatio, neq; ex his eſt coniunctum. Verùum quoniam fieri poteſt, ut aliud moueatur ab eo ipſo quod motum eſt, imaginatio uerò motio quædam eſſe uideatur, & non fieri ſine ſenſu, ſed ſentiẽtibus, & eorum etiam eſſe quorum eſt ſenſus: fit autem ut motus oriatur à ſenſu iam actu quem quidem neceſſe eſt ipſi ſenſui ſimilem eſſe. Imaginatio motio hæc eſt profectò, que neque ſine ſenſu nimirùm eſſe, neq; competere non ſentientibus poteſt. Atq; multa per ipſam id agere, pati'uè contingit, quod ipſam habet: & inſuper & uerã, & falſam eſſe. Atq; id propterea fit, quod ſenſus quidem propriorum eſt uerus, aut raro admodum ſuſcipit falſitatem. At eſt ſenſus eius etiam rei, cui propria ſenſibilia accidunt: ubi iam fit, ut ipſe ſit falſus: nam non eſt falſus, ſi album dixerit eſſe: ſed ſi albũ, hoc, aut aliud eſſe. Eſt præterea communium, ſenſus: quæ quidem perinde atq; propria ijs accidunt, quæ ſunt per accidens ſenſibilia: dico autem motum, & magnitudinem, quæ, ut patet, accidunt ſenſibilibus: circa quæ maximè error, deceptioq; fieri ſenſu poteſt. Motus igitur hiſce, qui fit à triplici tali ſenſu, differentiã ob idipſum nimirum habebit: atq; primus quidẽ, cùm operatio ſenſus adeſt, eſt uerus: cæteri uerò falſi etiã eſſe poſſunt, & præſente, atq; abſente, præſertim cùm à ſenſu longe ſenſibile diſtat. Si igitur nihil aliud præter imaginationem habeat ea quæ dicta ſunt, ſitq; idipſum quod diximus ipſa: imaginatio motus is eſt profectò, qui fit à ſenſu iam operante. Cùm autem uiſus maximè ſit ſenſus, hinc eſt quod nomen imaginatio ab ipſo lumine ſum-

pſit, phãtaſiaq́; dicitur, quia ſine lumine uiſio fieri nequit. At quia imaginationes immanent, ſenſibusq́; ſimiles ſunt, ideo per ipſas animalia, beſtiæ inquam, atq; homines multa agũt: illæ, quia mentis ſunt, ut patet, expertes homines: quia mens perturbatione nonnũquam, uel morbo, uel ſomno ſubmergitur. Sed de imaginatione quidem, determinatum ſit hactenus: ſatis enim quidnam ipſa ſit, & cur ſit, hiſce quæ iam dicta ſunt, explicauimus.

De intellectu potentiæ, qui ut ſenſus à ſenſibilibus, ita ipſe ab intelligibilibus patitur, nec ullam propriam formam habet. CAP. IIII.

Hic oſtendit Ariſtot. ſenſum, intellectũ, imaginationeq; non idem eſſe.

DE animæ autẽ ea parte, qua cognoſcit, atq; ſapit, ſiue ſit ſeparabilis, ſiue non ſeparabilis magnitudine, ſed ratione, conſiderandum deinceps eſt quam differentiã habet, quoq́; pacto tandem ſit intelligere. Si igitur ipſum intelligere ſit ut ſentire, aut pati quoddam, erit ab ipſo intelligibili, aut aliquid aliud tale. Vacare igitur ipſam paſſione, ſed formæ ſuſceptiuã eſſe, oportet: & potẽtia talẽ, ſed non illam eſſe: & ſimilitudinem ſubire cum ſenſu, ut queadmodũ ſeſe habet ad ſenſibilia ſenſus: ſic ſeſe habeat ad intelligibilia intellectus. Quare neceſſe eſt ipſum, cùm uniuerſa intelligat, non mistum eſſe, ſicut Anaxagoras dixit, ut ſuperet, atq; uincat, id eſt ut cognoſcat, atq; percipiat: alienum nanq;, cùm apparet iuxta, prohibet, atq; ſe iungit. Quo fit, ut neq; ulla ſit ipſius natura, niſi ea ſolum, qua poſsibilis eſt. Is igitur qui intellectus animæ nuncupatur (dico autem nunc eum, quo ratiocinatur anima, & exiſtimat) nihil eſt actu prorſus eorum, quæ ſunt anteà quàm intelligat ipſe. Quocirca neq; cum corpore miſtum ipſum eſſe, conſentaneum eſt rationi: qualis enim quidam fieret, calidus, aut frigidus, & inſtrumentum aliquod ipſius

ipſius eſſet, profectò, ſicut eſt ſenſus: nunc autẽ ipſius nullũ prorſus eſt inſtrumentũ. Atq; bene, rectéq; cenſent, qui formarum locũ, animã inquiunt eſſe: attamen neq; tota eſt locus, ſed intellectiua, neq; eſt actu, ſed potẽtia formæ. At- 7
qui paßionis uacuitatem non ſimilem eße ſenſitiui, atq; intellectiui, patet in ſenſuũ inſtrumentis, atq; in ipſo ſenſu. Senſus enim ex uehemente ſenſibili ſentire non poteſt: auditus nanq; non audit ſonum, poſt magnos ſonos: & uiſus non uidet, atq; odoratus non olfacit, poſt uehemẽtes colores atq; odores. At intellectus aliquo ualde intelligibili intellecto, non minus ſanè, ſed magis percipit, intelligitq; inferiora, ſenſitiuum enim non eſt ſine corpore: at intellectus ab eodem eſt ſeparabilis. Factus autẽ unumquodq; 8
perinde atque is qui dicitur actu ſciens, quod quidem tum accidit, cùm ipſe per ſeipſum operari poteſt: eſt quidem & tunc quodammodo potentia: ſed non perinde ut erat anteà quàm didiciſſet, uel inueniſſet. Atque tunc, ſeipſum *etiam intelligere poteſt.* Cùm autẽ aliud ſit magnitudo, *aliud magnitudinis eſſe, & aliud aqua, aliud aquæ eſſe, & in alijs itidem multis (nõ enim uniuerſis hic modus accõmodatur, ſed ſunt in quibus hæc ipſa ſunt eadem, nõ diuerſa) aut alia ſanè, aut parte quidẽ eadem, ſed aliter ſeſe habente, carnem, & eſſe carnis diſcernit: caro nanq; non eſt ſine materia, ſed perinde atque ſimum, hoc eſt, in hoc.*

10 *Senſitiua igitur parte calidum diſcernit, & frigidum, quorũ quædam eſt ratio, caro: alia uerò eſſe carnis diſcernit: aut ſeparabili, aut ſeſe habẽte ad ſeipſam, perinde atq; ſeſe habet cùm extenſa fuerit, linea flexa.* Rurſus in hi- 11
ſce, quæ in abſtractione cõſiſtunt, eadem eſſe uidentur: rectum enim ſe habet ut ſimum: eſt enim ipſum cum continuo ſemper. Quòd ſi quidditas ſit diuerſa, aliud eſt profectò

eſſe recti, aliud ipſum rectũ, ut ibi: ſit enim dualitas. Qua-
re ſit, ut hæc etiã alia, uel alio modo ſeſe habẽte parte di-
ſcernat. Omnino igitur ut res ſeparabiles ſunt à mate-
ria, ſic ſeſe habẽt & ea, quæ ſunt circa intellectum ipſum.
12 *Dubitabit autem non iniuria quiſpiam, quonam modo*
intelliget intellectus, ſi ipſe quidem ſimplex ſit, ac paßio-
nis expers, nihilq; habeat cum ulla re prorſus commune,
ſicut Anaxagoras aſſerit, intelligere autem pati quoddam
ſit, ut diximus: quo nanq; quippiam eſt utriſq; commune,
13 *hoc nimirum alterum agere, alterum pati uidetur. Præ-*
terea ambiget quiſpiam, ſi ipſe etiã intelligibilis ſit. Nam
aut cæteris rebus inerit intellectus, niſi alia ratione ſit in-
telligibilis ipſe, intelligibile autẽ unum quoddam eſt ſpe-
cie: aut aliquid ipſe miſtum habebit, quod ipſum intelligi-
14 *bilem perinde atque cætera, facit. At enim ipſum pati*
diuiſum eſt priùs una quadam ratione communi. Atq; in-
tellectus, potentia quidem eſt quodammodo intelligibilia
ipſa: actu uerò nihil eorum anteà quàm intelligat ipſa.
Oportet autem in ipſo nihil eſſe, perinde atque in tabula
nihil eſt actu ſcriptum, anteà quàm in ipſa ſcribatur: hoc
15 *enim in ipſo fit, atq; accidit intellectu. Eſt etiã intelligi-*
bilis & ipſe, ut intelligibilia cuncta. Nam in hiſce quidẽ,
quæ ſine materia ſunt, intelligens, & id quod intelligitur,
idem eſt: etenim idem eſt contẽplatiua ſcientia, & id quod
16 *ita ſub ſcientiam cadit. ſed cur non ſemper intelligit, conſi-*
deranda eſt cauſa. In ijs autem, quæ materiam habent,
unumquodq; intelligibilium potentia eſt. Quare illis qui-
dem non inerit intellectus: nam intellectus talium potentia
ſine materia eſt, ipſe autem intelligibilis rationem ſubibit.

De intellectu agente qui ſit neceſſarius ad intellectum potentiæ perficiendum. CAP. V.

Cùm

CVum autē in omni natura ſint quædem,quorū alterū quidem unicuiq; generi materies eſt, quod id eſſe patet, quod eſt potentia illa cuncta, alterum uerò cauſa eſt, & efficiens omnia,nimirum efficiendo, atq; agendo talem ſubiens rationē,qualem ars conditionē ad materiā ſubit, neceſſe eſt & in anima differentias has eaſdem ineſſe. 18

Hic oſtendit Ariſt. intellectum ex actu, potentia conſtitui. 17

Atq; quidam eſt intellectus talis,ut omnia fiat: quidam talis ut omnia agat,atq; efficiat:qui quidem ut habitus eſt quidam,& perinde ac lumen:nam & lumen, colores qui ſunt potentia, actu colores quodammodo facit. Et is in- 19
tellectus ſeparabilis eſt,& nō miſtus,paſſioneq́; uacat,cùm ſit ſubſtantia actus:ſemper enim id quod efficit, atq; agit, præſtabilius eſt eò,quod patitur:& ipſum principiū omnino materia. Scientia autē ea,quæ eſt actu,eſt idem quod res. ea uerò quæ eſt potētia,in uno, prior eſt tempore, ab- 20
ſolute autem,neq; tempore:ſed nō nunc quidem intelligit, nunc autem non intelligit. Separatus uerò, id eſt ſolùm quod eſt,atq; id ſolùm eſt immortale,perpetuūq́;. Nō autē recordamur,qa hoc quidē expers eſt paſſionis. Intellectus uerò paſſiuus extinguitur,& ſine hoc,nihil intelligit.

Primam intellectus actionem eſſe circa ſimplices terminos uerſari:deinde circa compoſitionem, in qua iam ſit ueritas ac falſitas. I.

INdiuiſibilium igitur intellectio,in hiſce conſiſtit,circa quæ falſitas non eſt. At in quibus & falſitas iam,& ueritas ineſt,in hiſce cōpoſitio quædā iam eſt cōceptuum intellectus,quaſi ipſi ſint unum. Atq; ut Empedocles dixit: 21

Hic Ariſt. de operationibus intellectus, & indiuiſibilis modis determinat.

Multorum certe capita,admirabile dictu,
Ceruice abſq; fuere exorta in luminis aura.
Illa tamen dulcis poſt hoc cōcordia iungit. Sic & hæc ſeparata, cōponi ſolent, ut incommenſurabile,& diameter.

Quòd

22 *Quòd ſi eorum etiam, quæ fuerunt, uel erunt fit cōpoſi-
tio, & tempus inſuper intelligitur, atque additur: falſitas
enim in cōpoſitione ſemper conſiſtit: nam ſi album non al-
bum eſſe dicat, ipſum tum non album cōponit. Licet autē
diuiſionem etiā omnia dicere. Attamen falſitas, aut ueritas
non ſolùm conſiſtit in hoc, Cleon eſt albus, ſed in his etiā,
Cleon erat, uel erit albus. Id uerò quod ſingulos dictos
conceptus cōponit, unumq́; facit, ipſe eſt intellectus. Cùm
23 autē dupliciter indiuiſibile dicatur, aut potentia, aut actu:
nihil prohibet intellectum cùm longitudinem intelligit,
indiuiſibile intelligere, & in indiuiſibili tēpore: eſt enim
indiuiſibilis actu. Et tēpus, perinde atq; longitudo diuiſi-
bile, ac indiuiſibile eſt. Nō igitur dici poteſt, quid in utroq;
temporis dimidio intelligebat, non eſt enim, ſi non diuiſio
fiat, niſi potentia. At cùm utrunq; ſeorſum intelligit, diui-
dit ſimul & tempus, atq; tunc ut longitudines, illa intelli-
git. Quòd ſi longitudinē ex utriſq; conſtantem intelligat,
in eo quoque tempore nimirum ipſam intelligit, quod ex
utriſq; pari modo tēporibus conſtat, atq; cōponitur. Quod
24 uerò nō quātitate, ſed forma eſt indiuiſibile, id in indiuiſi-
bili tempore, & animæ indiuiſibili intellectione percipit,
atq; intelligit: per accidens autē, & non hoc ſanè, quo illa
diuiſibilia ſunt, id quod intelligit, & tempus in quo intel-
ligit, ſed hoc quo indiuiſibilia ſunt. Ineſt enim & in his
indiuiſibile quiddā, at fortaſſe nō ſeparabile, quod quidem
unum tam tēpus ipſum, quàm ipſam longitudinē facit: atq;
id in omni ſanè continuo, & tēpore, & longitudine ſimi-
25 liter ineſt. Punctū autem, omniſq; diuiſio, & id quod eſt
ſic indiuiſibile, perinde atq; priuato cognoſcitur, manife-
ſtumq; euadit: ſimilis eſſe uidetur & in alijs ratio: hoc
enim modo malum cognoſcit, atq; etiam nigrum: cōtrario*

nanque

nanque quodam modo cognoſcit. Id autem quod cognoſcit,potentia nimirũ eſſe,& in ipſo potentiã ineſſe oportet. Quòd ſi cauſarum, alicui nullum ſit omnino contrarium:illa ſeipſam profectò cognoſcit, & eſt actus,& etiã ſeparabilis. Eſt autem dictio quidem,quippiam,de quopiam quemadmodum affirmatio:atque omnis eſt uera, uel falſa. At intellectus non omnis,ſed qui eſt ipſius quid eſt ad formam accommodati, eſt uerus, & non quippiam de quopiam dicit.Sed ut uiſio proprij ipſius eſt uera, ſi uerò album hominem eſſe dicat, aut non, non ſemper uera,ſic ſeſe habent ea,quæ ſine materia ſunt.

Quod in ſenſu uoluptas & dolor eſt, hoc in intellectu eſſe bonũ & malum.Item quomodo & quando tam ſenſus quàm intellectus perſequatur aliquid, aut fugiat. CAP. VII.

SCientia autẽ ea quæ eſt actu,eſt idem quod res:ea uerò quæ eſt potentia,in uno,prior eſt tempore:ſimpliciter autem,neq; tempore, ſunt enim uniuerſa quæ fiunt, ex eo quod actu eſt. Senſibile autem,ad actũ ex potentia ſenſitiuum ipſum deducere,actúq; uidetur efficere: non enim patitur,ac alteratur. Quapropter alia quædam eſt hæc ſpecies motus,nã motus,actus eſt imperfecti:ac tactus ſimpliciter,qui quidẽ eſt rei perfectæ alius eſt omnino, diuerſusq; ab illo. Sentire igitur,ipſi dicere ſolum:ac intelligere ſimile eſt. Cùm autem ſenſus iucũdum, aut moleſtũ diſcernit,quaſi affirmauerit,aut negauerit,tum perſequitur,aut fugit. Atq; delectari,aut dolere,eſt operari ipſa medietate ſenſus ad bonum, aut malum, ut talia ſunt, & fuga:& appetitus qui eſt actu,hoc ſunt: & non aliud eſt appetitiuũ aliud fugitiuum, nec alia ſunt iſta à ſenſitiuo: quanquã ipſorum ratio non eſt eadem,ſed diuerſa. Animæ autẽ,quæ principiũ eſt ratiocinandi,ipſa phantaſmata

Hic Ariſt. de ſenſus, & intelligentiæ conuenientijs determinat.

perinde atque ſenſibilia ſenſui ipſi, ſubijciuntur:atq; cùm
bonum,aut malum eſſe dicit affirmando aut negando tum
fugit aut perſequitur. Quapropter ipſa anima ſine phan-
31 taſmate nunquam intelligit. Fit autem & hic, perinde
ut ibi:nam aër quidem pupillam talem efficit, ipſe autem
aliud:& auditus ſimili modo: ipſum uerò ultimum unum
quidem eſt, & medietas una:at ipſius plures ſunt ratio-
nes. Quo uerò diiudicat: atque diſcernit calidum à dulci
differre,dictum & prius eſt:& nunc etiam eſt dicendum:
eſt enim,unum quid ipſum,& ita unum ut terminus. At-
32 que hæc ipſa unum ſunt,aut ſimilitudine rationis, aut nu-
mero quem habent ad utrunque, ut illa inter ſeſe habent.
Quid enim intereſt,ſi quonam pacto diſcernit,aut ea,quæ
ſub eodem genere collocantur, aut contraria, dubitemus,
ut album ac nigrum? Sit igitur ut eſt A quod eſt album,
ad B quod eſt nigrum, ſic C ad D: quare mutato ordine
comparationem etiã eorundem uerè facere licet. Si igi-
tur C D ſint unum, ipſa profectò ſeſe habebunt perinde
atque A B,ut ſint idem, & unum, non eandem autem ha-
beant rationem, & illa ſimili modo. Eadem erit omnino
ratio,& ſi A quidem ſit dulce,B uerò album. Intellectiuũ
igitur ipſas formas in phantaſmatibus ipſis intelligit. Et
33 ut in illis ipſi definitum eſt id, quod fugiendum eſt,uel ſe-
quendum:ſic & ſine ſenſu cùm in phantaſmatibus eſt mo-
uetur:ſentiens enim ſignũ face datum ignem eſſe,uidenſq;
ipſum communi ſenſu agitari motu,cognoſcit hoſtem acce-
dere:at nonnunquam hiſce quæ ſunt in anima,phantaſma-
tibus,aut mentis conceptibus,quaſi uidens,ad ea quæ ſunt
34 præſentia ratiocinatur, atque deliberat de futuris. Et
cùm dixerit hic,aut ibi rem eam eſſe,quæ uoluptatem,aut
dolorem affert,tum fugit,aut perſequitur,& omnino ali-
quid

Album A — Nigrum B

Dulce C — Amarum D

quid agit. Ipſum etiam uerum, ac falſum, quæ ſine actione ſunt, in eodem genere ſunt, in quo ſunt bonum, ac malum: ſed abſolutè diſſerunt, atque cuiuſpiam ratione. At uerò res eas, quæ uocitantur ob abſtractionẽ abſtractæ, hoc pacto intelligit: nam ut ſi quiſpiam ſimitatem, non ut eſt ſimitas, quo quidem pacto percipi ſeparata non poteſt, ſed ut concauitas eſt, intelligeret actu, ſine ea tum ipſam intelligeret carne, in qua concauitas eſt: ſic cùm res intelligit mathematicas, tum ſeparatas ipſas, ut ſeparatas intelligit.

Omnino autem is intellectus, qui actu intelligit, res ipſe eſt, uti diximus. Si uerò fieri poſſit ut aliquam, ipſe non ſeparatus à magnitudine, ſeparatarum rerum intelligat nec'ne, conſiderandum eſt poſteà.

Anima quodammodo omnia eſt.

NVnc autẽ ea, quæ de anima dicta ſunt, quaſi ad quædam capita redigẽtes, rurſus dicamus animam ipſam ea uniuerſa quodã modo eſſe, quæ ſunt: nam ea quæ ſunt, aut intelligibilia ſunt, aut ſenſibilia. Atq; ſcientia quidem eſt res eæ quodam modo, quæ ſub ipſam ſcientiam cadunt: ſenſus autem, ipſæ ſenſibiles. uerum quo pacto id ita eſt, quæratur oportet. Scinditur igitur in ipſas res, ſciẽtia, atque ſenſus: is quidem, qui eſt potentia, in res potentia tales: is uerò, qui eſt actu in actu ſimiliter tales: & ſcientia pari modo. Senſitiuum autem animæ, & id quod ſcientijs affici poteſt, hæc potentia ſunt: hoc quidem, id quod ſub ſcientiam cadit: illud uerò, ſenſibile. Atqui neceſſe eſt aut res ipſas, aut formas in anima eſſe, at non ſunt in ea, res ipſæ profectò: nõ enim ipſe lapis in anima, ſed forma lapidis ineſt. Quare anima, eſt ut manus, manus enim inſtrumentorum eſt inſtrumentum: & intellectus, formarum eſt forma: & ſenſus, itidem ſenſibilium forma.

Cùm

Cùm autē nulla res ſit præter magnitudines ſeparata, ut uidentur res ipſæ ſenſibiles, in ipſis profectò ſenſibilibus formis, ipſæ ſunt intelligibiles formæ tùm earum rerum, quæ abſtractæ uocantur, tum eorum etiam ſenſibiliū quæ ſunt habitus, atq; affectus. Idcirco & qui non ſentit, nihil diſcere, uel intelligere poteſt. Et qui cōtemplatur, neceſſe eſt unà cum phantaſmate contempletur: ipſa nanq; phantaſmata, ueluti ſenſibilia ſunt, attamen ſine materia. Eſt autem aliud phantaſia ab affirmatione, negatione'ue: uerum enim, uel falſum, complexio eſt conceptuū intellectus. At mentis primi conceptus, quo quæſo different, ut non phantaſmata ſint? An neque cæteri ſunt phantaſmata, non tamen ſine phantaſmatibus ſunt.

De anima motrice ſecus locum.

Cvm autem animalium anima hiſce duobus ſit definita, diſcernendi inquā potentia, quod quidem eſt opus, officiumq; mentis, atque etiam ſenſus, & inſuper etiā mouendi motu ad locum accommodato potētia, de ſenſu quidem, & intellectu hæc ſint determinata, ac pertractata.

Deinceps autem de eo, quod mouet, quidnam ſit ipſius animæ, conſideremus oportet, utrum una quædam ipſius, ſit pars ſeparabilis magnitudine, uel ratione, an ipſa anima tota: & ſi pars ſit aliqua, utrū, ſit alia quædā propria præter eas, quæ dici ſolent, & eas quas diximus, an iſtarū aliqua una? Atq; hìc exiſtit cōtinuò dubitatio, dubitabitq; non iniuria quiſpiam, quomodo partes animæ, & quot, oporteat dicere: nam infinitæ quodam modo, & non ſolùm eſſe uidentur, quas diuidendo quidam dixerunt, rationis inquam particeps, & iraſcendi, ac cupiendi principium, uelut alij rationis particeps & rationis expers. Per differētias enim, quibus haſce diuidūt, & ſeparāt partes,

&

& aliæ partes eſſe uidētur, quæ maiorem inter ſeſe quàm dictæ diſtantiam habent. Vegetatiua inquam, quæ quidem & plantis, & uniuerſis animalibus ineſt. Et ſenſitiua, quam nec ut rationis expertem, nec ut eiuſdem participem quiſquam facilè ponet. Prætereà imaginatiua, quæ ratione quidem ab omnibus eſt diuerſa (cui uerò ſit 42
iungenda, ut ſit idem quód illa, aut à qua ſeiungenda, ut ſit alia ab illa, magnam dubitationem habet profectò, ſi quis ſeiunctas animæ partes, ſeparatasq; ponat. Inſuper appetitiua, quæ & ratione, & ui, alia, diuerſaq; ſine dubio ab uniuerſis eſſe uidetur. Abſurdum autem eſt, hanc à cæteris diuellere partibus: ſit enim & in participe rationis, uoluntas: & in ratione uacante, cupiditas, atq; ira. Quod ſi tres in partes diuiditur anima, in unaquaq; profectò partium inerit appetitus. Sed ut redeamus unde digreßi ſumus, 43
quid eſt id quod mouet ipſum animal loco, quo de nunc diſputatio noſtra eſt inſtituta? motu nanq; eo, quo incremēta, decrementaq; ſuſcipiuntur, qui quidem omnibus animantibus ineſt, id mouere ſanè uidetur, quod uniuerſis ineſt eiſdem, principium inquam generandi, ac nutriendi. De reſpiratione autem, expiratione'ue, & ſomno, atq; uigilia, poſterius conſiderare oportet: nam & hæc ipſa, magnam dubitationem, difficultatemq; habent. Nunc eſt de motu ad lo 44
cum accommodato cōſiderandum, quidnam id tandem ſit, quod ipſum animal motu mouet progrediendi. Patet itaq; non eſſe ipſam potentiā nutriendi: nam alicuius gratia ſemper hic motus efficitur, eſtq; cum imaginatione, uel appetitu: nihil enim non appetens, aut fugiens, hoc motu cietur, niſi forſitan ui. Prætereà plantæ quoq; tali cierentur profectò motu, partemq; aliquam ad hunc motum ut inſtrumentum haberent. Pari modo nec ipſam ſentiendi uim, motus 45

huiuſ

huiuſce principium eſſe conſtat: ſunt enim animalium mul ta, quæ ſenſum quidem habent, manent tamen, & ſemper immobilia ſunt. Quòd ſi natura nihil facit fruſtra, neq; neceſſariorũ quicquam omittit, niſi in animalibus membris captis, ac imperfectis, atq; animalium hæc & perfecta ſunt, & non membris capta, cuius id indicium eſt, & generant enim, & ſtatum, decrementaq; ſuſcipiunt, haberent & eas ipſa profectò partes, quæ progrediendi ſunt inſtrumenta.

At uerò neque ratiocinandi uis, & id quod intellectus appellatur, principium eſt mouendi. Intellectus enim contemplatiuus, nihil eorum quæ ſub actionem cadunt contemplatur, neq; dicit quicquam omnino ſi ſit fugiendum, an perſequendum: at motus, ſemper aut fugientis, aut perſequentis quippiam eſt. Actiuus etiam cùm rem aliquam huiuſcemodi contemplatur, minimè iam fugere, aut perſequi iubet: tamen ſi res illa terribilis ſit, cor ipſum mouetur: ſin afficiens uoluptate, pars aliqua alia corporis agitatur. Præterea intellectus nonnunquam iubet, ratio que fugere aliquid, aut perſequi dicit, at non obtemperat homo, neq; mouetur ſed agit cupiditate, ut in ipſo fieri ſolet incontinente. Omnino autem perſæpe fieri uidemus, ut non medeatur hiſce, qui medicinam habet, nec hiſce conficiat ſtatuam, qui ſtatuariam habet artem: propterea quòd non ars ipſa, neq; ſcientia, ſed aliquid aliud hãc habet uim, & potentiam, ut per ipſam artem aliquid ſcientiamq; agatur. At uerò nec appetitus autor, atq; princeps huius eſt motionis: continentes enim quanquam appetunt, atq; cupiunt, non tamen agunt ea, quæ cupiunt, ſed intellectum ipſum ſequuntur, rationiq; obtemperant.

Intellectum actiuum, & appetitũ iunctim cauſam eſſe motus animalium. CAP. X.

Vid

Videntur igitur duo hæc eſſe mouentia, uel appetitus uel intellectus ſi quis imaginationem ut quandam intellectionem eſſe ponat. Nam & homines magis imaginationem, quàm ſcientiam plerunq; ſequuntur: & in cæteris animalibus non intellectio, neq; ratio, ſed imaginatio ineſt. Hæc igitur ambo, intellectus, & appetitus, mouendi motu dicto, principia ſunt. Intellectus is inquam, qui alicuius gratia ratiocinatur, quiq; principium eſt agendi, atq; hic fine ab intellectu contemplatiuo differt. Appetitus etiam omnis alicuius eſt gratia: cuius enim eſt appetitio, id eſt principium intellectus actiui: at ipſum ultimum, principium eſt actionis. Quare non ſine ratione principia mouendi uidentur hæc eſſe duo, appetitus inquam, & mens ea, quæ principium eſt agendi: ipſum enim appetibile mouet: & propterea mens mouet, quod appetibile ipſius principium eſt. Imaginatio quoq; cùm mouet, non abſq; appetitione mouet. Vnum igitur eſt id, quod mouet, ipſum inquam appetitum: nam ſi duo intellectus, atq; appetitus, mouerent, per aliquam communem utiq; formam mouerent: nunc autem intellectus quidem non uidetur abſq; appetitu mouere: uoluntas enim appetitus eſt quidam. Atq; cùm ſit motus per rationem, & etiam per uoluntatem ſit. Appetitus autem abſq; ratione mouet: cupiditas enim & ipſa quidam eſt appetitus. Intellectus igitur rectus eſt omnis: at appetitus, atque imaginatio, & recta eſt, & non recta. Quocirca ſemper quidem ipſum appetibile mouet: hoc autem eſt aut uerè bonum, aut apparens bonum: attamen non omne bonum mouet, ſed id quod ſub actionem cadit. Sub actionem autem cadit, quod aliter ſeſe habere etiam poteſt. Patet igitur talem animæ uim, atq; potentiam, principium eſſe mouendi, quæ quidem eſt ea, quam appetitum

conſueuimus appellare. Conſtat etiam eos oportere, qui partes animæ diuidunt, ſi modò potentias ipſas diuidant, atque ſeparent, complures ipſas eſſe concedere, nutriendi principium, ſentiendi, intelligendi, deliberandi, & appetendi: hæc enim plus inter ſeſe differunt, quàm potentia cupiendi, ac iraſcendi. Cùm autem appetitiones
53 inter ſeſe contrariæ fiant, quod quidem tum fit, cùm ratio, cupiditasq; contrariæ ſunt, idq; fieri ſolet in hiſce, quæ ſentiunt, atq; percipiunt tempus (mens enim ob futurum retrahere iubet, cupiditas uerò præſens ipſum perſequitur: nam quod iam afficit uoluptate, id & ſimpliciter afficere uoluptate, & abſolutè bonum eſſe uidetur, ex eo ſanè quia fu-
54 turum non perſpicitur.) Specie quidem unum id eſt profectò quod mouet, appetitiuum inquam ut appetitiuum eſt, atq; appetibile omnium eſt mouentium primum (hoc enim mouet, & non mouetur, mente, aut imaginatione perceptum) numero uerò plura ſunt ea, quæ mouent. At uerò cũ tria ſint in animalium motu, unum id quod mouet, ſecundum id quo mouet, & tertium id quod mouetur: atq; id quod mouet ſit duplex. nam aliud eſt immobile, aliud mouet, atq; mouetur: immobile quidem id bonum eſt quod ſub actionem cadit, id uerò quod mouet, atq; mouetur eſt ipſum principium appetendi (mouetur enim id quod appetit, ea ratione qua appetit, & appetitio eſt motus quidam, uel operatio) id autem quod mouetur eſt animal ipſum, at quo mouet appetitus ut inſtrumento, id iam corpori tribuendum eſt. Quocirca de ipſo tunc eſt contemplandum, cùm de communibus animæ, corporis'ue operibus, atq; offi-
55 cijs contemplabimur. Nunc ut in ſumma dicamus, id quod mouet ut inſtrumentum, ibi eſt collocandum, ubi idem principij rationem, finis'ue ſubit, ut in cardine fit: hic enim conu

connexum, & concauum eſt, quorum alterum finis, alterum principium eſt. Quapropter alterum quieſcit, alterum mouetur. Sunt ratione quidem diuerſa, magnitudine uerò non ſeparantur: uniuerſa nanq; pulſu, tractuq; mouentur. Idcirco oportet perinde atq; in circulo, aliquid manere, & hunc incipere motũ. Omnino igitur, uti diximus, hoc ſui ipſius motiuum eſt animal, quo eſt appetitiuum. At appetitiuum ſine imaginatione non eſt: omnis autem imaginatio, aut rationis eſt particeps, aut eſt ſenſitiua: atq; huius & belluæ participes ſunt.

De motu animalium quæ imperfecta ſunt. CAP. XI.

Hic Ariſt. de[...] inſectorum mo[...]tu determinat.

At enim conſiderandum eſt etiam quidnam ſit id, quod imperfecta animalia motu ciet, quibus ſenſus ineſt tantummodo tactus: atq; inueſtigandum eſt, ſi his etiam inſit imaginatio, cupiditas'ue, necne: etenim dolor atque uoluptas his ineſſe uidetur: quòd ſi hæc inſunt, & cupiditatem neceſſe eſt eiſdem ineſſe. At quonam pacto his imaginatio ineſt? An aſſerendum eſt ut uidetur, hæc & in his ineſſe, imaginationem inquam, atq; cupiditatem: uerum ut indeterminatè mouentur, ſic & hæc ipſis ſunt indefinitè. Imaginatio igitur ſenſitiua, ratione etiam expertibus uti diximus, animalibus ineſt. At deliberatiua his ineſt tantum, in quibus ratio ineſt: nam utrum hoc agat, an hoc rationis iam opus, atq; officium eſt: atq; neceſſe eſt uno quodam metiri, maius enim perſequitur. Quare poteſt unum ex pluribus phantaſmatibus facere. Et hæc eſt cauſa ſanè cur non omnis imaginatio uidetur opinionem habere, quia eam, quæ ex ratiocinatione, nõ habet: at hæc illam nimirum habet. Quapropter deliberatiuum appetitus non habet. Vincit autem interdum appetitus, mouetq; uoluntatem: interdum hæc illum, appetitus inquam

appetitum ut ſphæra, cùm incontinentia ſit: atque ſemper ſuperior magis eſt princeps, mouetq; natura. Quo fit ut
58 *tres iam motus efficiantur. Ea uerò ratio, cui ſcientiæ tribuuntur, non mouet, ſed manet. Cùm autem exiſtimationum, ac rationum alia ſit uniuerſalis, alia ſingularis (illa nanq; dicit, omne bonum honoribus eſſe afficiendum, hæc uerò dicit, me bonum eſſe) hæc iam opinio mouet, non illa uniuerſalis, quin potius ambæ mouent: at illa, quieſcens magis: hæc autem, non quieſcens.*

Qui ſenſus animalibus ſint neceſſarii, & quamobrem. XII.

59 *Hic declarat Ariſto. qui ſenſuum animalibus ſint neceſſarij.*

NEceſſe eſt igitur omne quod uiuit, animamq; habet, nutriendi uim habere ab ortu, generationeúe uſque ad interitum, corruptionemúe ſuam: neceſſe eſt enim omne quod eſt ortum, accretionem, & ſtatum, & decretionem habere, quæ quidem, ut patet, ſine nutritione fieri nequeunt. Neceſſe eſt igitur, uniuerſis his quæ accreſcunt, atque decreſcunt, ineſſe potentiam nu-
60 *triendi. At non in omnibus uiuentibus neceſſe eſt ſenſum eſſe: etenim neque ea poſſunt tactum habere, quorum corpus eſt ſimplex, quæque non ſine materia formarum ſunt ſuſceptiua: neq; fieri poteſt, ut ſine hoc ſenſu animalium quicquam in rerum ſit ratione. Animal autem neceſſe eſt ſenſum habere, ſi nihil facit fruſtra natura: nam uniuerſa quæ natura conficiuntur, gratia ſunt alicuius, aut ſunt caſus eorum, quæ alicuius cauſa fiunt. Si igitur corpus quod habet uim gradiendi, non haberet ſenſum, corrumperetur ſanè: & non ad ſuum proficiſceretur perueniretq; finem, quem quidem opus eſſe naturæ conſtat. Quo nanq; pacto nutrietur? Immobilibus enim adeſt nutrimentum eo in loco, ubi ſunt orta, quo nutriri poſ-*

ſunt

ſunt ſuapte natura. Fieri autem nequit, ut corporũ quicquam mobile, atq; ortum, animam quidem habeat, diſcernẽtemq́; mentem, ſenſu autem uacet. Cur enim non habebit? aut enim animæ, aut corporiid ipſum melius erit. At neutri uidetur melius eſſe: illa nanq; ob hoc non intelliget magis, illud autem non ob ipſum magis perſiſtet. Nullum igitur, uti diximus, non immobile corpus, habet animam abſq; ſenſu. Atqui ſi ſenſum habet, neceſſe eſt ipſum uel ſimplex corpus, uel miſtum eſſe. Sed fieri non poteſt, ut ſit ſimplex: non enim habebit tactum. At hunc ſenſum ineſſe neceſſe eſt, quod quidem ex hiſce perſpicuum euadere poteſt. Nam cùm animal omne corpus ſit animatum, corpusq́; omne tangibile ſit, tangibile autem ſit id, quod eſt ſenſibile tactu, neceſſe eſt & animalis corpus uim habeat ſentiendi tangendo, ſi debeat ipſum animal conſeruari. Cæteri nanq; ſenſus per alia quædã externa ſentiũt, odoratus inquam, uiſus, ac auditus: tangens autẽ, niſi ſenſum habeat, nõ poterit alia quidem fugere, alia autem capere. Quod ſi ita ſit, fieri non poteſt ut ipſum animal conſeruetur. Quapropter & ipſe guſtus, quaſi tactus eſt quidam: eſt enim alimenti ſenſus: at alimentum, corpus eſt quod tactu percipitur. Sonus autẽ, & color, & odor, non nutriunt, nec accretionem, decretionem'ue faciunt. Quare neceſſe eſt ipſum guſtum, tactũ quendã eſſe: quia rei tangibilis, ac nutritiuæ eſt ſenſus. Hi igitur ſenſus neceſſarij ſunt animali: atq; perſpicuum eſt fieri non poſſe, ut ſit animal abſq; tactu. At cæteri ſenſus, boni ſunt gratia, & definito iam generi, nõ cuiuis, animalium ſine ullo diſcrimine, ſed cuidam ut gradienti, neceſſe eſt inſint: nam ſi conſeruari debeat, non ſolùm tangendo, ſed eminus etiam ſentire ipſum oportet.

Quod quidem erit, ſi per externum ſentire medium

poßit,hoc pacto ut à ſenſibili quidem medium, ab hoc autē ipſum patiatur,ac moueatur. Nam *ut in motu ad locum accommodato fieri ſolet: cùm per multa efficitur (primum nanq; mouens pellit ſenſum, pellendoq; facit ut illud pellat id,quod deinceps poſt illud eſt collocatum: fitq; hoc pacto motus per medium:atq; primum quidem pellit,& non pellitur: ultimum autem pellitur,& non pellit: medium uerò pellitur,atq; pellit: & interdum plura ſunt media, interdum pauciora) ſic & in alteratione fieri ſolet, hoc excepto duntaxat, id inquam quod alterat, eodem in loco manere: ueluti ſi quiſpiam in ceram tinxerit, uſq; ad id mota eſt,uſquequo tinxit:lapis autem non mouetur:at aqua ad diſtantiam longam: aër autem ad longiorem mouetur: atq; agit,& patitur,ſi maneat,ſitq; unus,& non diuiſus.* Q*uapropter & de reflexione melius eſt aërem à figura, coloreq; pati, quouſq; ſit unus(eſt autē unus:in ipſo leui)quàm egredientem uiſionem frangi,atq; reflecti cenſere.* Q*uocirca rurſus hic mouet uiſum, perinde atq; ſi ſignum quod in ceram imprimitur,tranſmitteretur,uſq; ad finem.*

Nullum animal ortus occaſusq; particeps ex uno elemento conſtitui poſſe,& alia quædam. CAP. XIII.

Hic oſtendit Ariſt. animalis corpus ſimplex eſſe non poſſe.

A*T qui perſpicuum eſt, fieri non poſſe ut corpus animalis ſit ſimplex: igneū,inquam,aut aqueum,aut aëreum.* Nam *nullus alius ſenſus abſq; tactu haberi poteſt: corpus enim animalis omnis, ut dictum eſt, uim habet ſentiendi tangendo: cætera autem elementa, præter terram, inſtrumenta ſenſus fieri poſſunt. Atq; omne tale,per aliud ſentiendo ſenſum nimirum efficit,& per media: at tactus, in tangendo ſenſibilia ſua,conſiſtit.* Q*uapropter & hoc nomine nuncupatur. Atq; tametſi cætera quoq; ſenſuum inſtrumenta tactu ſentiunt, tamen per aliud medium ſentiunt:*

tiunt: at ipſe tactus, per ſeipſum ſolus ſentire uidetur. Quibus efficitur, ut nullum talium elementorum, corpus ſit animalis. At uerò neq; terreum eſſe poteſt: tactus enim ueluti mediocritas eſt omnium tangibilium, & inſtrumentum ipſius, non modò terræ differentiarum eſt ſuſceptiuum, ſed etiam calidi, frigidiq́;, cæterorumq́; omnium tangibilium. Et ideo neq; oßibus, neq; pilis, neq; talibus partibus ullis omnino ſentimus, quia terrea ſunt. Hinc & plantæ omnium ſenſuum ſunt, ut patet, expertes, quia & ipſæ terreæ ſunt. At abſq; tactu fieri non poteſt, ut alius quiſquam ſit ſenſus: huius autem inſtrumentum ſenſus, neq; terræ eſt: neq; cæterorum ullius elementorum. Hæc cùm ita ſint, patet animalia neceſſariò mori, cùm hoc ſolo ſenſu tactus priuantur, neq; enim fieri poteſt, ut hunc ſenſum non animal habeat, neq; ſi animal eſt, alium ſenſum præter hunc habere neceſſe eſt. Et propterea fit, ut cætera quidem ſenſibilia non corrumpant ſuis exuperationibus animal, color, inquam, ſonus, & odor, ſed ipſa tantum ſenſuum inſtrumenta, niſi per accidens: ut ſi ſimul cum ſono, pulſio, ictusq́; fiat, & ſi à rebus, quæ uidentur, atq; ab olentibus, alia moueantur, quæ tactu corrumpunt: ſapor etiam hoc ſanè corrumpit, quo ſimul accidit ipſum tangibile eſſe. Exuperationes autem tangibilium, ut calidorum, frigidorum, & huiuſmodi, ipſum interficiunt, atq; interimunt animal.

Exuperatio enim ſenſibilis cuiuſuis ſenſus deſtruit inſtrumentum, atq; deuaſtat. Quare & tangibile exuperans ipſum deſtruit tactum. At hoc ſenſu, definitum eſt animal: ſine nanq; tactu fieri non poſſe ut ſit anima, demonſtrauimus. Quamobrem exuperationes eorum, quæ tactu percipiuntur, non ſolùm inſtrumentum ipſius ſenſus, uerùm etiam animal ipſum interimunt, atq; cor-

rumpunt: quia neceſſe eſt animal, hunc ſolum habere. Cæteros autem ſenſus animal habet, non ut ſit, ſed ut bene ſit, ut antea diximus. Viſũm enim habet ut uideat, quoniam & in aëre & in aqua, et omnino in perſpicuo degit. Guſtum autem, ob id quòd uoluptate afficit, aut dolore, ut in alimento ea ſentiat, et cupiat, ac moueatur. Et auditũ, ut aliquid ſignificetur. Linguam præterea, ut ipſum, aliquid alij per ipſam ſignificet.

LIBRORVM TRIVM ARISTOTELIS DE ANIMA FINIS.

425

ARISTOTELIS STAGIRITAE,

*

De
Senſu & Senſili,
Memoria & Reminiſcentia,
Somno & Vigilia,
Inſomnijs,
Diuinatione in ſomno,
Longitudine & Breuitate uitæ,
Iuuentute & Senectute, & Vita & Morte, & Reſpiratione,
Libri ſinguli.

Franciſco Vatablo interprete.

VIRTVTE DVCE,

COMITE FORTVNA.

APVD SEB. GRYPHIVM LVGDVNI,
1546.

ARISTOTELIS DE SENSV ET SENSILI LIBER VNVS.

Franciſco Vatablo interprete.

Hic Ariſto. de his quæ ſunt animæ,& corpori communia, & primùm de Viſu determinat.

C*VM de anima in ſe, & de ſingulis eius potentijs particulatim definitũ iam ſit, proximum eſt ut de cunctis tam animantibus, quàm hiſce quæ uitam ſortita ſunt, quænã actiones eorum propriæ ſint, & quænam communes, conſyderemus. Igitur ſuppoſitis hiſce quæ de anima dicta ſunt, de reliquis exorſi à primis, ediſſeramus. Planè tam cõmunia, quàm propria animantibus ceu ſenſus, memoria, ira, cupiditas, deniq; appetitus, & inſuper uoluptas, & dolor (etenim hæc, animalibus ferè omnibus competunt) promiſcua corpori, et animæ maximè uidẽtur eſſe. Adhæc quædam omnibus quæ uita participant communia ſunt, quædam animantium nonnullis. Horum autem copulæ quatuor numero præcipuè exiſtunt: nempe uigilia, & ſomnus: iuuentus, & ſenectus: reſpiratio, & expiratio: uita, et mors. De quibus cõtemplari oportet, & quidnã eorũ quodq; ſit, et quibus de cauſis eueniant. Cæterùm ad Naturalem quoq; ſpectat prima ſanitatis, & ægritudinis principia cognoſcere: etenim fieri non poteſt, ut quæ uita deſtituta ſunt, ſana ſint,*

 aut

aut ægra. Iccirco tam Naturalium ferè plurimi, quàm Medicorum ij, qui doctiuſculè artē ipſam perſequi, ac tractare ſtudent, alteri in ijs quæ ad artem Medicinalē pertinent, ſuæ conſyderationi finem imponūt: alteri ab ijs, quæ ad contemplationem naturæ ſpectant, Medendi ſcientiam auſpicantur. Quòd autem ea omnia, quæ diximus, ad corpus, et animam communiter attineant, haud obſcurum eſſe uidetur. Nam ex eis quædam cum ſenſu eueniūt, quædam per ſenſum. Item alia affectus eiuſdem ſunt, habitus alia, alia porrò tutelæ, atq; cōſeruationes, alia corruptiones, atq; priuantiæ. Senſum uerò per corpus animæ cōpetere, per rationem, & abſq; ratione conſtat. Ipſis autem animalibus ſenſum ineſſe, qua nimirū ratione quodq; animal eſt, neceſſe eſt: nam hoc ipſo, eſſe animal, & non eſſe definimus. Verùm de ſenſu, & ſentiendo quid ſit, & cur hæc affectio animantibus accidat, in libris de anima diximus. Nunc autem, priuatim de ſingulis ſenſibus agendum eſt. Tactus, & guſtus, animalia omnia neceſſariò comitantur: tactus, ob eam, quam in libris de anima explicauimus cauſam: guſtus, ob alimētum: nam guſtus quod uoluptate afficit, quodq; dolore in alimento diſcernit, ac diiudicat: adeò ut hoc fugiat, illud perſequatur: atq; omnino ſapor, partis altricis affectio exiſtit. At ſenſus illi, qui intercedēte aliquo extrinſecus medio fiunt, olfactus inquā, auditus, & uiſus, ex animantium numero inceſſilibus omnibus eos quidem habentibus, tutelæ, ac ſalutis gratia adiūcti ſunt, ut præſentientes alimentum perſequantur, et quæ praua ſunt, atq; exitialia fugiant. Sed ijs quæ prudentiæ quoq; participes ſunt gratia cuiuſpiam commodi melioris acceſſere: nam auditus, & uiſus, multas adnuntiant differentias, quibus rerum tam intellectilium, quàm quæ ſub

actionem

actionem cadere ſolet, peritia comparetur. Horum ipſorum, ad paranda quæ neceſſaria ſunt magis uel per ſe uiſus conducit: ad cultum ingenij capeßendum, per accidens auditus. Nam uiſus complures, uariasq; differentias adueh it, quòd corpora omnia colore participēt. Quare et hoc ſenſu maximè communia ſentimus. Communia dico, figuram, magnitudinē, motum, ſtatum, numerum. At auditus, ſoni tantummodo diſcrimina, paucis etiam uocis renūciat. Sed per accidens magnum adfert adiumentum ad acquirēdam ſapientiam, prudētiamq;: nam ſermo, cùm ſit audibilis, diſciplinæ cauſa non per ſe, ſed per accidens exiſtit: conſtat enim ex nominibus: ſingula autem nomina, quarūdam notionum ſymbola ſunt. Quamobrē ex ijs, qui iam inde ab ortu naturæ utroq; ſenſu priuati ſunt, qui cæci ſunt, hiſce qui muti, ſurdiq; ſunt, ſapientiores euadunt, atq; prudentiores. De uirtute igitur, ac facultate, quam quiſq; ſenſuum habeat diximus.

Hîc Ariſto. de ſenſuū organis determinat, oculumq; aqueū eſſe oſtendit. CAP. II.

Corpora autē ſenſoria in quibus ijdem fieri apti ſunt, nonnulli quidem iuxta elemēta corporum diſquirūt, atq; inueſtigant: ſed cùm nequeant quinq; ſenſus ad quatuor elementa reducere, cui quintus accommodari debeat, hæſitant. Omnes autem uiſum igni tribuunt, quòd cuiuſdam affectionis cauſam ignorent: nam preſſo, agitatoq; oculo, igneus fulgor apparet. At hoc in tenebris euenire natum eſt, aut cùm palpebræ oculos integunt: nam tum quoq; tenebræ oboriri ſolent. Habet autē hoc aliam quoq; dubitationem. Nam cùm fieri non poßit, ut quenquam lateat ſe ſentire, ac uidere rem quampiam conſpectui obuiā: neceßum eſt ut oculus ipſe ſeipſum uideat: cur igitur idip-

ſum quieſcenti oculo nō euenit? Cauſa huiuſce & dubitationis, & deniq; quamobrē uiſus ex igni conſtare uideatur, hinc ſumēda eſt. Nam quæ leuia ſunt, fulgere in tenebris, non tamē illuſtrare, inſitū habent: oculi autē pars nigra, mediáq; leuis eſt. Ea uerò cùm mouetur oculus, apparet: propterea quòd tum accidit, ut res una ut duæ ſit, id quod motionis celeritas efficit, adeò ut aliud eſſe uideatur id quod uidet, & aliud id quod uidetur. Iccirco etiā non fit, niſi celeriter, et in tenebris oculi motio fiat: nā quod leue eſt, in tenebris ſuapte natura collucet: ceu quorundā piſciū capita, & ſepiæ atramentū: & cùm lentè cōmouetur oculus, nequaquā euenit ut ſimul duo eſſe uideātur quod unū eſt, nempe uidēs, & uiſum. Illo autē modo oculus ipſe ſeipſum uidet: quomodo & in refractione agitur. Nam ſi oculus conſtaret ex igni, ut Empedocli placet, & in Timæo ſcriptū eſt, accideretq; uidere egrediente ueluti è laterna lumine, cur nō etiā in tenebris aſpectus uideret? Dicere autē uiſum cùm egrediatur in tenebris extingui, ut Timæus aſtruit, inane modis omnibus exiſtit. Quænam enim eſſe poteſt luminis extinctio? nam aut frigido extingui, aut humido aſſolet, quod calidum, ſiccumq́; eſt, qualis eſt & prunarum ignis, & flamma ipſa: quorum neutrum lumini ineſſe uidetur. Quòd ſi inſint quidem, ſed quia remiſſè inſunt, nos lateant, oportebat interdiu, & ſuperueniente pluuia lumen extingui, ac tempore glaciali potiſſimùm tenebras fieri: nam flamma ipſa, & conflagrantia corpora idipſum patiuntur. Nunc uerò nihil tale lumini accidit. Empedocles autem interdum exiſtimare uidetur egrediēte lumine, id quod prius diximus, nos cernere:

» *inquit enim ad hunc modum. Vt cùm quis meditatus iter*
» *noctem per opacam, Aſſolet ardentē faculā, lychnum'ue*
parare,

parare, Addens laternã, quæ flatus arceat omneis, Diſſipat iſta quidem flantis ſpiramina uenti: At lux egrediẽs quantum ſe fundere poßit, Colluſtratq́; uiam radijs, uincitq́; tenebras: Sic tunicis clauſus ualidis ſubtilibus, amplis, Ignis natiuus, pupillarẽ impetit orbem, Hæ magnam laticis uim qui circunfluit arcent, Dißilit ille foras quantũ ſe fundere poßit. Interdum inquam nos hoc pacto cernere aßerit, interdũ defluxibus, & exuuijs à re conſpecta mißis. Democritus uerò, quatenus uiſum eſſe aquã aſſerit, rectè dicit: quatenus uiſionẽ eſſe emphaſin, id eſt apparitionem, ſiue apparentiã, nõ rectè. Id enim euenit, quia oculus leuis eſt. Atq; emphaſis, nequaquam in re uiſa, ſed in uidente exiſtit: quippe cùm ea affectio, refractio ſit. Verùm necdũ illi quicquam, ut uidetur, de apparentibus, & refractione apertũ erat. Abſurdũ etiam & illud eſt, non ſuccurriſſe inquam ei ut dubitaret, cur ſolus uideat oculus, & cæterorum nullum in quibus ſimulacra appareãt. Conſpectum igitur eſſe aqueum, ueritati quidẽ conſonum eſt: non tamẽ uiſio fit ut eſt aqua, ſed ut tranſlucet: quod & aëri cõmune eſt. Verùm aqua facilius, quàm aër cõprehendi, atq; retineri poteſt. Idcirco pupilla, & oculus, ex aqua cõſtant. Quod quidem & experiẽtia ipſa latè patet: nã quod ſocietatis oculis effluere aſſolet, uidetur eſſe aqua. Quin & in fœtibus nuper afformatis oculi ſupra modũ ſplendent, refulgentq́;. Atq; in ſanguinarijs, albida portio oculi, opima, pinguisq́; ob id eſt, ut humor perſiſtat incongelabilis. Et ob id oculus, minimè omnium partium corporis rigere ſolet: nemo enim unquam interna parte oculi friguit. Exanguiũ uerò oculos tunica dura ambire ſolet, q̃ illos ab iniuria frigoris tuetur, atq; defendit. Porrò illud omnino metas egreditur rationis,

nempe conſpiciendi uim exeunte quopiã uidere, et aut ad aſtra uſq; deduci, aut cùm ad uſq; certũ quoddam ſpatium proceſſerit cum lumine externo uniri, atq; coniungi, ſicuti quidã aiunt. Nam iſto præſtabilius id erat, nimirũ coniunctionem in oculi principio fieri. Quanquam et id quoque ſtultum eſt: quid enim eſt lumen lumini coniungi, aut quonam pacto id eſſe poteſt? non enim quoduis cuiuis ſine diſcrimine coniungitur. Item, qui interdum lumẽ externo coniungetur, cùm mẽbrana ipſa, inter illa media ſit? De hoc igitur, uidelicet quòd ſine lumine non uideatur, alibi diximus. Verum ſiue lumen, ſiue aër id ſit, quod oculũ, & rem cõſpectam interiacet: motio ipſa quæ per eum fit, uiſionem efficit. Atq; ratione euenit optima, ut interna oculi portio, aquea ſit: nam aqua perſpicua eſt. Vt autẽ extrà non ſine lumine uidetur: ſic & intra. Perſpicuum ergo eſſe oculum oportet, eundemq; aquam eſſe neceſſe eſt, quãdo aër non eſt: non enim anima ipſa, aut animæ ſenſorium, in oculi extremo, ſed in parte, ut patet, interna exiſtit. Quamobrẽ neceſſe eſt, ut pars oculi interior, perlucida, & luminis exceptiua ſit. Atq; etiam hoc ex hiſce, quæ contingere ſolent, apertum eſt. Iam enim quidã accepto in prælio circa tempora uulnere adeò profundo, ut pori oculi, & meatus fuerint execti, ſeſe tenebris offundi, quaſi extincta lucerna, putarũt: propterea quòd perlucida pars oculi, & uocata pupilla, abſciſſa, ceu laterna quædam, fuit. Quare ſi in hiſce per'inde euenit ut dicimus: palam eſt hoc modo aſſignare oportere, & accommodare unumquodq; ſenſorium uni elemento. Oculi enim partẽ cui uidendi facultas data eſt, ex aqua conſtare exiſtimãdũ eſt: ex aëre, id quod ſonos percipit: olfactum, ex igni: nam quod olfaciendi uim obtinet, id potentia eſt quod olfactus

actu:

actu: ſenſile enim ſenſum agere facit. Quare neceſſe eſt eundem ſenſum potentia prius eſſe. Odor autem, non niſi fumida quædã exhalatio exiſtit, quæ profectò ignea eſt. Quocirca & peculiare ſenſorium olfactus in cerebro ſitum eſt: nam rei frigidæ materia, potẽtia calida eſt. Atq; oculi generatio ad hunc ſeſe habet modũ: nam oculus à cerebro conſtitutus eſt, quod omniũ partium corporis humidiſsimum, frigidiſsimumq; exiſtit. Cui autem tangendi tributa eſt autoritas, ex terra: cui guſtandi, ſpecies quædã tactus eſt. Et ob id ſenſorium eorum, guſtus inquam, & tactus, haud procul à corde eſt: nam cor, cerebro ex aduerſo iacet, & omniũ partiũ corporis calidiſsimũ eſt. Ac de ſenſarijs quidem corporis partibus hoc pacto definitum ſit.

Hîc Ariſt. de Colore determinat, oſtenditq; unumquéque ſenſuum dupliciter dici. CAP. III.

DE ſenſilibus autẽ cuiuſq; ſenſorij, uerbi cauſa de colore, ſono, odore, ſapore, & tactili, quodnam ſit eorũ munus, atq; officiũ, & quænam ſit cuiuſq; cenſorij actio, uniuerſaliter quidem in libris de anima dictũ eſt: quidnam uerò ſit quodlibet eorum, ceu quid color, quid ſonus, quid odor, quid ſapor, & ſimiliter quid tactile, conſiderandum eſt. Et primò quidem de colore agendum uidetur. Vnumquodq; igitur, bifariam dici ſolet: actu ſcilicet, & potentia. Verum quonam pacto color, & ſonus actu ſenſibus actu, uiſui ſcilicet, & auditui idem ſint, aut aliud, in commentarijs de anima dictum iam eſt: quid autẽ exiſtens eorũ quodq; ſenſum, actionemq; faciat, nunc dicamus. Vt igitur ibi de lumine dictum eſt, quòd perſpicui color per accidens ſit, ita hic quoq; dicẽdum: nam corporis ignei præſentia in perſpicuo, lumen eſt, priuatio tenebræ. Quod autem perſpicuitatem nuncupamus, id nõ aëri, aut aquæ, aut

ulli elementorum propriũ eſt: ſed eſt facultas quædam, & natura communis, quæ ſeparabilis quidem non eſt, ſed in illis eſt, atq; cæteris corporibus, alij plus, alij minus ineſt. Quemadmodum igitur neceſſe eſt corporum aliquod eſſe extremum, ita & huius. Luminis itaq; natura, in perſpicuo indefinito eſt. Quòd autẽ perſpicuitatis corporibus inſertæ extremitas aliqua ſit, certum eſt: quòd uerò ea color ſit, ex hiſce quæ eueniunt patere poteſt. Nam color, aut in termino reſidet, aut terminus eſt. Quocirca & Pythagorei, ſuperficiem ipſam colorem appellabant: etenim color in termino corporis inhabitat, ſed nequaquam terminus corporis eſt: quanquam eandem eſſe naturam, quæ extrà, & intrà coloratur, putare oportet. Porro aër, & aqua, colorata apparent: etenim aura, talis eſt. Cæterum nec aër, nec mare, eundem cominus, & eminus colorem ſortiũtur, quòd ibi color in indefinito ſit. At in corporibus ipſis, niſi id quod ea continet, ac ambit, mutationem aliquam afferat, coloris apparitio definita eſt: idem igitur hic, & illic coloris ſuſceptiuum eſſe conſtat. Ergo perſpicuitas quatenus corporibus ineſt, ineſt autem plus, & minus: omnibus ut colore participẽt, in cauſa eſt. Cùm autem color in termino ſit, perſpicuitatis profectò terminus quidam erit. Quare color, perſpicuitatis in corpore definito terminus erit. Sed & perſpicuis ipſis ut aquæ, & ſi quid aliud eiuſmodi eſt, atque hiſce, quæ colorem proprium habere uidentur, in extremitate omnibus ſimiliter ineſt. In ipſa igitur perſpicuitate, interdum id ineſt, quod in ipſo quoq; aëre lux efficere ſolet, interdum non ineſt, ſed perſpicuitas eo deſtituta eſt. Ergo quemadmodum in aëre, modò lumen, modò tenebræ inſunt, ita in ipſis corporibus albor, & nigror innaſci aſſolent. De cæteris autem coloribus

diſtin

diſtinguendo quot modis fieri poßint, iam diſſerendum eſt. Fieri enim poſſunt hoc pacto, albo, & nigro, iuxta ſeſe poſitis, ita ut utrunque inuiſibile ſit ob paruitatem, quod ex ambobus reſilit, uiſibile reddatur: hoc enim, nec album fieri, nec nigrum poteſt. At cùm neceſſe ſit colorem quendam eſſe, & neuter horũ eſſe poßit, miſtum quendam colorem, & coloris ſpeciem quãdam aliam eſſe neceſſum eſt. Igitur plures eſſe colores præter album, & nigrum: ad hunc putes modum. Ac plurimos quidem proportione: nam fieri poteſt ut tria ad duo, & tria ad quatuor, & ita per alios numeros, iuxta ſeſe ponãtur. Alios uerò nulla penitus proportione, ſed exceſſu quodam, ac defectu incõmenſili. Atque illos eodem utique quo concinentiæ modo, ſeſe habere. Qui enim ſunt in numeris proportionis genus eximium ſeruantibus, eos eſſe qui conſonantiarum modo omnium ſuauißimi uidentur, ceu purpureus, & puniceus, atque eiuſmodi paucos eſſe, eadem qua concentus pauci ſunt, cauſa. Qui uerò nõ ſunt in numeris, reliquos eſſe,

Aut etiam colores omneis, tam certos, quàm incertos, in numeris eſſe: atque hos ipſos cùm puri, ſynceriq́; nõ ſunt, quia non ſint in numeris tales euadere. Vnus igitur generationis colorum modus hic eſt. Secundus, quando alter per alterum apparet: ut nonnunquàm pictores faciũt, colorem alterum alteri clariori ſuperlinentes, ſicut cùm facere uolunt ut quippiam in aëre, aut aqua eſſe uideatur: & ut ſol per ſe apparet albus, per caliginem, & fumum, puniceus. Atq; ita multi colores ad eundem, qui prius dictus eſt, modum erunt: nam ratio quædam ſuperiorum ad inferiores erit. Alij, nulla penitus ratione cõſtabunt. Porrò dicere perinde ut antiqui, colores eſſe defluuia, & tali de cauſa uideri, abſurdum eſt: nam ipſis neceſſarium eſt, ut

attactu

attactu ſentiri omnia ſtatuant. Quare cõtinuò præſtat dicamus, ſenſum fieri, quod à ſenſibili medium moueatur, quàm attactu, & de fluxibus. In illis igitur, qui iuxta ſeſe poni ſolent, ut inuiſibilem accipere magnitudinem, ita inſenſibile tempus neceſſe eſt, ut motionũ acceßiones nos fugiant, & quia ipſi ſimul apparent, unus eſſe uideantur. At in hiſce nulla eſt neceßitas: ſed color ille, qui in ſuperficie extat, cùm ſit immobilis, & moueatur ab eo qui ſubſter nitur, motionem pariet dißimilem. Quocirca & diuerſus apparebit, & non albus, aut niger. Atq; iſto pacto nihil obſtat, quin color quidam communis appareat ijs, qui procul abſunt. Quare ſi fieri nequeat ut ulla magnitudo ſit inuiſibilis, ſed omnis ex quodam ſpatio uiſibilis habeatur, quænam erit hæc colorum miſtio? quòd enim nulla magnitudo ſit inuiſibilis, poſt hæc conſyderabimus. Quòd ſi corporum miſtio aliqua ſit, nõ ſolùm perinde fit, ut quidam pũtant, uidelicet minimis, ſed nobis per ſenſum incognitis, iuxta ſeſe poſitis, ſed prorſus omnino confuſis: quemadmodum in de miſtione cõmentario uniuerſim de omnibus diximus. Illo enim modo ea ſolùm miſcentur, quæ in minima diſtribui poſſunt, ut homines, equi, ſemina: quandoquidem hominum homo, minimum eſt: equorum, equus. Quare horum iuxta poſitione, cõpoſitorum multitudo miſta eſt, unum autem hominẽ uni equo miſtum eſſe nequaquàm diximus. At quæcunque in minima diuidi nequeũt, quæ ipſa profectò ut miſceãtur aptißima ſunt, fieri non poteſt ut eorũ miſtio ad hunc fiat modum, ſed fit quia prorſus miſceantur: quod qua uia, ac ratione fieri queat dictum eſt anteà, ubi de miſtione agebamus. Ceterùm quæ neceßitate eueniat, ut cùm miſcẽtur, illa colores quoque miſceantur, atq; hanc eſſe principem cauſam cur colo-

res

res multi ſint, & non ſuperpoſitionem, aut iuxta poſitionem, perſpicuum eſt: non enim e longinquo quidem, nō autem è propinquo, miſtorum color unus apparet, ſed undelibet. At cōplures ideo colores erunt, quòd quæ inter ſeſe miſcentur, ea multis miſceri rationibus cōtingit. Atq; alij in numeris, alij in exuperatione ſolùm: & cætera ad eum ipſum modum, quem in iuxta poſitis, ſuperpoſitis'ue coloribus, dicere contingit. Ac de hiſce quidem, quæ miſceantur, alibi quoq; determinatū fuit. Quam autem ob cauſam colorum ſpecies, item ſaporum, ſonorūq;, finitæ ſint, & nō infinitæ, poſteà docebimus. Quid igitur ſit color, & quāobrem colores ſint multi, explicatum iam eſt. De ſono autem, & uoce, tractauimus prius in libris de Anima.

Hic Ariſt. de Odore, deq; Sapore determinat. CAP. IIII.

DE odore uerò, & ſapore, nunc agendum: nam eadem ferme affectio eſt, ſed non in eiſdem uterque exiſtit. Porrò ſaporum genus, quàm odorum, nobis euidentius eſt. Cuius cauſa eſt, nos habere olfactum cæterorum animaliū olfactu inferiorem, & omnium ſenſuum, qui in nobis ipſis ſunt, ſtupidiſſimū: tactum uerò ſuperiorem, & omnium exactiſſimum: guſtatum autem, tactum quendam eſſe. Igitur aqua, ſuapte natura inſipida eſt. Neceſſe autē eſt, aut aquā in ſe omnia ſaporum genera ob exiguitatem inſenſibilia, uti Empedocles aſſerit, continere: aut in aqua talem materiam ineſſe, quæ quaſi ſemina gignendi, ſaporum generibus ſuppeditet, & omnia ex ea generari, ſed alia ex alia parte: aut ſi aqua nullam ſubeat differentiā, cauſam agentem ſoli, & calori tribuere. Cæterùm ex hiſce illud eſſe falſum, quod Empedocles affirmat, perquàm facile deprehendatur. Nam ſapores calore immutari uidemus, ſi fructus ex arbore decerpti, ſoli exponātur, aut igni: ut intel-

ligatur

ligatur eoſdem non quòd ab aqua quippiam contrahant, ſed quòd in ipſis fructibus in alios uertantur, tales effici: item quoties cauſa tẽporis diluta pars exhalatur, ex dulcibus auſteros, & amaros, & omnimodos fieri: necnõ ubi decoquuntur, in omnia propè dixerim ſaporum genera tranſmutari. Conſimiliter & illud, aquam eſſe materiã, quæ gignendis ſaporibus ſemina præſtet, de numero eorũ eſt, quæ fieri nequeunt: uidemus enim ex eadem re, ceu ex eodem cibo, ſapores diuerſos fieri. Reliquũ itaq; eſt, ſapores ideo permutari, quòd aqua quippiam patiatur. Sed quòd aqua non ui ſola caloris facultatem eam imbibat, quã ſaporẽ uocamus, hinc patere poteſt. Nam cùm aqua liquidorum omniũ tenuiſſima ſit, atq; ipſum etiã oleum tenuitate ſuperet, quanquàm oleum plus quàm aqua diſtendi poteſt, quòd oleum lentum, uiſcoſumq; ſit, aqua uerò remittens, & fragilis (Qua ratione etiam fit, ut ægrius aqua manu, quàm oleum, contineri ſoleat) & ea ipſa ſola, dum caleſit, minime craſſeſcere uideatur, certũ eſt ſapores alteram quandam cauſam habituros eſſe, quòd omnes craſſiuſculi exiſtant, cum qua calori cauſæ nuncupatio cõmunis habeatur. Porro quotquot ſapores in fructibus ſunt, ijdem in ipſa quoq; terra ineſſe uidentur. Quapropter & plurimi ueterum naturæ interpretum dixere, talem eſſe aquam, qualis eſt terra per quam meat. Idq; in aquis ſalſis maximè ſpectari poteſt: nam ſal, ſpecies quædã terræ exiſtit. Quocirca quæ per cinerem, qui amarus eſt, tranſmittuntur, ſaporem ingerũt amarum: & quæ per alia, alium. Necnon è fontibus, quidam ſunt amari, nonnulli acidi, alij uarijs alijs ſaporibus præditi. Quapropter rationi cõſonum eſt, ut ſaporum genus in plantis præcipuè gignatur: nam humidum, perinde ut cætera, pati à ſuo contrario natum

tum eſt:ſiccum autem,ei contrarium eſt.Vnde fit, ut etiam ab igni quippiam patiatur:ſiquidē ignis,natura ſiccus eſt.

Quanquam calidum igni peculiare eſt,ſiccum terræ:uti in cōmentatione de elementis diximus. Nihil itaq; quatenus ignis ſit,aut aqua,aut quippiam aliud,agere,aut pati natum eſt:ſed omnia,quatenus cōtrarietatem ſubeunt,eatenus agunt,patiunturq́;. Vt igitur qui colores, ſuccos'ue in aqua eluunt,talem reddere aquā aſſolent:ſic ipſa quoq; natura,cùm in humore partem ſiccam, terrenamq́; diluit, aut per eundem humorē percolat,& calore incoquit, humori qualitatem quampiam inſerit. Quæ non niſi ſapor eſt, id eſt, affectio quæ à prædicto ſicco in humore genita, guſtatum qui in poteſtate ſit,ad actum demutat:nam ſentiendi uim,quæ prius poteſtate erat,eodem perducit: cùm ſenſio,nō diſciplinæ ſed contemplationi,reſpondeat. Cæterùm ſapores non cuiuſuis ſicci, ſed eius quod alere poſſit,aut affectiones eſſe, aut priuationes, hinc ſumendum, quòd nec ſiccum ſine humido ſit,nec contrà,humidum ſine ſicco:neutrum enim horum animantibus, aut plantis ipſis cibus eſſe poteſt,ſed quod ex utriuſque miſtura conſurgit.

Quinetiam in genere cibi,quem animalia ingerūt, quæ è ſenſilibus tactilia ſunt,ea incrementū faciunt,atq; decrementum.Etenim id quod ingeritur,horum cauſa eſt, quatenus calidum eſt,aut frigidū:nam calor,& frigus,auctionem efficiunt, atq; decretionem. Alit autem, quatenus guſtabile eſt:omnia nanque dulci aluntur,uel ſimplici, uel cōmiſto. Sed de hiſce in libris de generatione definiendum eſt:nunc tamen quantū neceſſe ſit,ea tangamus oportet. Nam calor,ut auget, ita etiam alimētum præparat: atq; quod leue eſt, attrahit:quod uerò ſalſum, amarumq́;, ratione ponderis relinquit. Quod itaque exterior calor

in

in extraneis corporibus efficit, hoc idem interior in animãtium, plantarumq́; natura efficere ſolet. Vnde fit ut ea dulci ſapore alantur. Cæteri tamẽ ſapores, perinde ut ſalſus, & acutus, pro condimẽto cibis admiſceri ſolẽt: at iſti, ut retrahant: quia quod dulce eſt & innatat, nimium alit. Porrò quẽadmodum colores ex albo & nigro commiſtis proueniunt, ſic & ſapores permiſtione dulcis, & amari exultant. Quin & ſecundum proportionẽ, quòd plus, minus'ue adſit, ſinguli producuntur: ſiue ſecundum numeros quoſdã miſtionis, & motus, ſiue etiã indefinitè. Qui uerò uoluptatem important demiſti, hi ſoli in numeris ſunt. Pinguis igitur ſapor, ſpecies dulcis eſt: ſalſus uerò & amarus, idem ferè ſunt: acris, auſterus, acerbus, & acidus, intermedij. Quandoquidem ſaporũ, & colorũ ſpecies, ferè numero pares ſunt: nam utrorumq; ſpecies, ſeptem habentur: ſi quis, uti conſentaneum eſt, fuſcum colore non alium quàm nigrum poſuerit. Reliquum enim eſt, ut flauus color ad album, ſicuti ſapor dulcis ad pinguem, pertineat. Puniceus uerò, purpureus, uiridis, & cæruleus, album & nigrum interiacent: cæteri ex horum miſtura gignuntur. Item quẽadmodum nigrum, albi in diaphano, id eſt translucido corpore priuatio eſt: ita ſalſum, & amarum, dulcis in humore, qui alere poßit. Vnde fit, ut etiã cinis deuſtorum omnium, amarus ſentiatur: utpote à quibus id quod potui idoneum erat, exactum ſit. At Democritus, & è naturæ interpretibus, qui de ſenſu diſſeruere plurimi, abſurdißimum quippiã cõmittunt: nam ſenſilia omnia, tactilia faciunt. Quanquàm ſi hoc ita ſit, certũ eſt omneis alios ſenſus tactum quendam eſſe: quod fieri nõ poſſe, nequaquam difficile eſt internoſcere. Præterea ſenſilibus hiſce quæ ſenſibus omnibus cõmunia ſunt, tanquam proprijs

utuntur

utuntur: etenim magnitudo, figura, & aſperitas, & læuor, & acuties, & obtuſitas, quæ moli cõpetit, ſenſibus cõmunia ſunt: quòd ſi nõ omnibus, ſaltem tamen uiſui, & tactui. Quapropter & circa hæc falluntur: circa propria uerò, ceu uiſus circa colores, & auditus circa ſonos, nequaquã errare ſolent. Sunt etiã qui propria redigunt ad iſta, ſicuti Democritus. Is enim, candorẽ quidem leuitatẽ, & nigrorẽ ſcabritiem eſſe affirmat: ſapores autẽ figuris tribuit. Atqui cognoſcere cõmunia, aut ad nullum ſenſum, aut ad uiſum potius ſpectat. Si ergo ad guſtum potius ſpectaret, cùm exactiſſimi ſenſus ſit in ſingulis generibus tenuiſſima quæq; diſcernere, oporteret ſanè guſtũ cùm cætera communia maximè ſentire, tum figurarum arbitrũ eſſe perſpicaciſſimũ. Ad hæc ſenſilia omnia, contrarietatem ſortita ſunt: nam in coloribus, albus nigro contrarius eſt: in ſaporibus, dulcis amaro. Figura uerò figuræ non uidetur eſſe contraria: cui enim è multangulis, rotunda contraria eſt? Præterea cùm figuræ ſint innumeræ, ſapores quoq; innumeros eſſe neceſſe eſt, quod eſt impoßibile: cur enim è ſaporibus, quidam ſentiretur, quidam minimè? Ac de ſapore quidem, & guſtabili, diximus: cæteræ nanq; ſaporum affectiones, in cõmentatione de plantis, propriam nactæ ſunt conſiderationem.

Hîc Ariſtot. de odoris ſpeciebus determinat, oſtenditq; odori cum ſapore cognationem eſſe. CAP. V.

E*Odem modo & circa odores intelligamus oportet. Quod enim ſiccitas in humido facit, hoc in alio genere itidem facit, in aëre inquam, & aqua: de quibus, nunc pellucidum cõmuni ratione dicitur: olfactile tamen eſt non quatenus pellucet, ſed quatenus ſapidæ ſiccitatis diluendæ, ac diffundendæ uim ſortitur. Nam non in aëre modo, ſed etiam in aqua olfactio fit. Id autẽ tam in piſcibus, quã in te-*

ſtaceo animaliũ genere,palàm eſt:nã piſces olfacere uidentur,quanuis nec aër in aqua ſit(nam ſimul ac aër in aqua gignitur,emergere aſſolet)nec ipſi reſpirẽt. Si quis igitur utraq;,aërem ſcilicet,& aquam,humida poſuerit:ſaporoſæ profectò ſiccitatis natura in humido exiſtens,odor erit: & quod tale fuerit, olfactile. Quòd autem affectio ipſa à re ſapida pendeat,per ea quæ odorẽ habent,& quæ odoris expertia ſunt,patere poteſt. Ipſa etenim elementa,ceu ignis, aër, aqua, terra inodora ſunt: propterea quòd ſua tam ſicca,quàm humida ſapore carent,niſi miſturam recipiant.Qua etiam de cauſa,mare odorem habet: iam enim ſaporis,& ſiccedinis quippiam imbibit. Et ſal,nitro odoratior eſt:id quod oleo, quod è ſale exprimi conſueuit,declaratur:nitrum uerò,terroſius. Lapides quoque inodori ſunt quia inſipidi.Ligna contrà,odora:quia ſaporẽ continent:at inter hæc,quæ aquoſa ſunt ea minus odorata ſunt. Item è genere metallico,aurum inolidum eſt: nullum enim ſaporem obtinet. Aes autem & ferrum, olida: at ubi humor per uſtionem abſumptus eſt,recrementa omnium(Græci ſcorias uocant)inodoratiora redduntur.Argentũ uerò, & ſtannum, his quidem magis odora ſunt, illis uerò minus:aquoſa enim ſunt. Cæterùm nonnulli fumidam exhalationem quæ terræ,& aëri communis eſt,odorem eſſe putant: atq; hi omnes, de odore in hanc eunt ſententiam. Et ob id Heraclitus hoc dixiſſe uidetur: quòd ſi omnia quæ ſunt,euaderent in fumum,nares ea dinoſcerent. Ad odorẽ autem uniuerſi accedunt, dicentes eum eſſe alij uaporem, alij exhalationẽ,alij utrunq;. Eſt autem uapor,humiditas quædam.Fumida uerò exhalatio,uti iam diximus,cõmunis aëri,& terræ eſt.Et ex illo quidem fit aqua, ex hac uerò, ſpecies quædam terræ. At neutrum horum,odor eſſe uidetur.

tur. Nam uapor, ad aquam pertinet: fumida exhalatio, in aqua fieri nequit: odorantur autem & quæ ſunt in aqua, uti dictũ iam eſt. Præterea, exhalatio perinde dicitur, atq; defluxio: ſi ergo iſta nõ probè dicitur odor, nec illa. Quòd igitur humor tum aëris (nam & aër ſuapte natura humectus eſt) tum aquæ recipere, ac pati quippiã à ſapida ſiccitate poßit, haud obſcurum eſt. Præterea ſi diluta quaſi ſiccitas perinde in humidis agat, atque in aëre, palàm eſt oportere odores ſaporibus eſſe proportionales. Immo uerò, iam hoc in quibuſdam accidit. Nam odores, & aërei ſunt, & dulces, & auſteri, & acerbi, & pingues. Quin & putidos, amaris ſaporibus analogos dicas. Quocirca quẽadmodum ſapores amari ægrè deglutiuntur, ita odores putidi non ſine faſtidio hauriri naribus aſſolent. Clarũ itaq; eſt, quod ſapor in aqua eſt, id odorẽ in aëre, & aqua eſſe. Ob idq; frigus, & concretio, ut ſapores hebetant, ita odores abolent: quippe quæ calorem illum deleant qui mouendi uim obtinet, atq; creandi. Porrò olfactilis duæ ſunt ſpecies: non enim non ſunt, ut quidã aiunt, ſed ſunt: determinandum autem eſt, quomodo ſunt, & quomodo non ſunt. Nam odorũ, alij ſaporibus reſpondent, ut diximus, & per accidens cum oblectatione, aut faſtidio ſentiuntur: nã quia ſapores ſunt affectiones partis altricis, eorum odores eſurientibus ſuaues occurrunt, repletis uerò, & nihil deſiderantibus non ſuaues: quo tempore, ne cibus quidem ille, qui odoribus differtus eſt, ſuauis habetur. Quare iſti quidem, ut diximus, ex accidenti commotionem uoluptatis, aut doloris afferunt: unde fit, ut omnibus cõmunes animalibus ſint. Alij per ſe uoluptifici ſunt, nempe qui è floribus ſpirantur: nihilo enim magis, minuſ'ue ad edendum prouocant; nec quicquam ad cibi cupiditatem excitandum conferunt, quin

*potius obſunt: nam illud uerum eſt, quod ait Stratis, Euri-
pidem taxans, Ne admiſceas unguentum, ubi lentem co-
quis. At qui nunc tales facultates potionibus demiſcent, ij
conſuetudine uoluptatem ipſam tantiſper urgent, quoad è
duobus ſenſibus oblectatio quaſi una, & ab uno proue-
„ niens exultet. Hoc igitur olfactile homini peculiare eſt:
illud uerò quod ſaporum generi reſpondet, cæteris quoq;
animantibus promiſcuum, ut antè retulimus. Atq; illud,
in ſpecies ſecundum ſapores diuiditur, quòd per accidens
delectationem afferat: hoc, minimè: quòd eius natura per
ſe iucunda ſit, aut moleſta. Cauſa quamobrem talis odor fa-
miliaris, ac proprius homini ſit, à cerebri refrigeratione
petenda eſt. Nam cùm cerebrũ ſuapte natura frigidum ſit:
& ſanguis, qui circa ipſum in uenulis habetur, tenuis qui-
dem, & purus: ſed facilè refrigerabilis fit (qua de cauſa &
cibi diuaporatio, ratione loci refrigerata, fluxiones mor-
bidas committit) hominibus auxilio ut ſanitatem tueantur,
talis ſpecies odoris exiſtit: eius enim nulla alia, quàm hæc,
functio habetur: hanc autem apertè exercet. Nam cibus
tam ſiccus, quàm humidus delectabilis exiſtens, plerunq;
morbos excitat: at qui præ odore, qui per ſe bene oleat de-
lectabilis eſt, is utcunq; homines habeant, ſemper propè di-
xerim utilis aduenit. Ob idq; ſenſus eius, per reſpirationem
non omnibus, ſed hominibus, & è ſanguineo genere qua-
drupedibus, ac ijs quæ uberius aëris naturam participant,
fieri uidetur. Cùm enim odores propter leuitatem caloris,
qui in eis eſt, ad cerebrum aſcendunt, locus iſte incolumius
habere ſolet: quando uis odoris per naturam calida eſt.
Natura autem, ſpiratione abutitur ad duo: ex inſtituto, ad
opitulandum intraneis partibus pectoris: præter inſtitutũ,
ad odores excipiendos: nam ſpirante homine, natura quaſi*

obi

obiter, per nares motum facit. Eiuſmodi uerò odoris genus naturæ hominis proprium eſt, quòd homo inter animantia maximum proportione corporis, humidiſsimumq; cerebrum habeat: ob id enim & è cunctis animantibus unus, florum, taliumq; rerum odores ſentit, & eiſdem gaudet: nam calor eorum, ac motio, exuperationi humiditatis, & frigiditatis loci illius commenſu quodam reſpondet. Cæteris autem pulmone præditis, per reſpirationem ſenſum alterius generis odoris, natura conceſsit, ut ne duo ſenſoria faceret: unum enim ſufficit, quandoquidem ut homines utrunq; olfactile reſpirando olfaciunt, ita hæc alterum ſolum. Quæ uerò non ſpirant, olfactilis ſenſum habere, in aperto eſt. Etenim piſces, totumq; inſectorum genus, exactè uel cminus, etiam ſi multum diſtent, cibum ſibi peculiarem ſentiſcunt propter alimentariam ſpeciem odoris, ut mel apes, & paruarum formicarum genus, quas quidam culices dictos muliones appellant: & è marinis purpuræ, & pleraq; alia id genus animalia, ſuum cibum propter odorem acriter ſentiunt: quo uerò ſentiant, non perinde manifeſtum eſt. Quocirca dubitauerit quiſpiam quo percipiant odorem, ſi reſpirantia quidem unico, ſimpliciq; modo odorentur (id enim in omnibus quæ ſpirant, contingere uidetur) ex illis autem nullum reſpiret, tametſi odorari ſoleant: niſi quidam alius præter illos quinq; ſenſus habeatur. At hoc fieri nequit: nam ipſius olfactilis, olfactus eſt. Illa uerò hoc ſentiunt, ſed forſitan non eodem modo: ſed reſpirantibus quidem, ſpiritus id quod inſtar operculi cuiuſdam ſuperpoſitum eſt, aufert: unde fit, ut quando non reſpirant, nullum odorem ſentiant: non reſpirantibus autem, hoc natura denegauit. Et quidem hac in re perinde atq; in oculis euenit: nam ex animantibus, quædam palpe-

bras habent, quibus non apertis cernere nequeunt: quædã nempe quibus duri ſunt oculi, eiſdem carent. Quocirca nullo indigent quod eas aperiat: ſed protinus ex quo ſpatio fieri poteſt ut uideant, uident. Conſimiliter & ĩ cæteris animantibus quodlibet, neq; odorem rerum per ſe grauiter olentium auerſatur, niſi quid fortè occurrat, quod illi perniciem afferre poßit: ab his autem perinde ut homines examinatur: & quemadmodum homines alitu prunarum grauedinem capitis contrahunt, & plerunq; ſuffocantur, ita & illa, ui ſulphuris, bituminoſarumq́; rerum fugitãt, quòd malè afficiantur, & interdum extingui ſolent. Neq; ipſam per ſe graueolentiam perſequitur, quamuis ſtirpes pluri-mæ grauiter oleant, niſi quid illi ad irritandam gulam, cibum'ue ſumendum conferat. Videtur autem & ipſe ſenſus olfactus, cùm ſenſus numero concludantur impari, & numerus impar medium obtineat, eſſe medius inter eos, qui tangendo ſuo munere funguntur: quales ſunt tactus, & guſtus: & eos qui intercedente aliquo ſentiũt, cuiuſmodi ſunt uiſus, & auditus. Quapropter & ipſum olfactile, affectio quædam nutritiuorum eſt: hæc autem in eodẽ genere ſunt. Quin & audibilis, & uiſilis. Vnde fit ut animantia, tum in aëre, tum in aqua odorentur. Quare ipſum olfactile, his utriſq; commune quippiam exiſtit, quod & tangibili, & audibili, atq; perſpicuo ineſt. Quo etiam fit, ut non ab re per ſimilitudinem quandam dicta ſit eſſe: quaſi tinctura quædam, & collutio ſiccitatis in humido, & fluido. Quomodo igitur olfactilis ſpecies dicere conueniat, & quomodo non conueniat, hactenus dictum ſit. Quod autem quidam Pythagoræi dicunt, aſſerentes nonnulla odoribus ali, haud quaquam rationi conſonum eſt. Nam primò quidem uidemus, oportere cibum eſſe compoſitum: etenim ea quæ

alun

aluntur, ſimplicia non ſunt. Quocirca & è cibo ſuperuacanea quædam gignuntur, aut intra illa, aut extra quomodo plantis accidit. Deinde, nec aqua ipſa per ſe, & incommiſta, alere ſolet: cùm oporteat id quod ex aliquo cõſtituatur corpulentum eſſe. Sed & adhuc multò minus conſentaneum eſt, aërem corporari. Præterea omnibus animalibus locus ineſt, qui cibum recipiat, à quo ipſam corpus alimoniam attrahit: at olfactilis ſenſorium, in capite ſitum eſt. Item illud unà cũ ſpiritoſa exhalatione ingreditur: quare ad ſpirandi officinam cõmeabit. Quod igitur olfactile, quatenus olfactile nihil ad nutricationẽ conferat, certũ eſt: ſed quod ad ſanitatem, & per ſenſum, & per ea quæ diximus pateſcit. Quare quod eſt ſapor in nutritiuo, & ad ea quæ nutriuntur, id eſt olfactile ad ſanitatem. Per ſingula igitur ſenſoria definitum ſit, atq; pertractatum hoc modo.

Hic Ariſt. quomodo qualitates ſenſibiles ſunt diuiſibiles, declarat. CAP. VI.

DVbitauerit autem quiſpiam, quæretq; ſi corpus omne in infinita diuidatur, ſenſiles'ne etiã affectiones, ceu color, ſapor, odor, ſonus, grauitas, leuitas, frigiditas, caliditas, duritics, & mollities, in infinita diuidentur, an id fieri nequeat? Quoniam ſingula quæq; ſenſilis affectio, ſenſum facere poteſt: cũ ex eo quod pellere ſenſum irritareq; poßit, hoc nominis ſortita ſit. Quare neceſſariũ eſſet, ipſum quoq; ſenſum in infinita diuidi, necnon ſenſibile omne magnitudine præditũ eſſe: quandoquidem fieri non poteſt, ut quis quod albũ quidem ſit, ſed non quantũ, cernere queat. Nam ſi ita non ſit continget corpus aliquod eſſe, quod neque colorem habeat, neq; grauitatem, neq; aliam ullam id genus affectionem: quare neq; ſenſile prorſus erit: etenim illæ, ſenſilia ipſa ſunt. Senſile ergo non è ſenſilibus compo-

ſitum erit. At neceſſarium eſt, ipſum è ſenſilibus compoſitum eſſe: non enim è mathematicis componitur. Præterea qua parte agnoſcemus ea, atq; dijudicabimus an mente, ſiue intellectu? At intellectilia non ſunt: non enim intellectus externa ea, quæ ſub ſenſum minimè cadunt, intelligit. At ſi hæc ita ſeſe habeant, aſtipulari uidentur hiſce, qui magnitudines faciunt indiuiſibiles: ad hunc enim modum ratio ipſa diſſoluatur. Verùm hæc impoßibilia ſunt: dictum eſt autem de ipſis in diſſertatione de motu. Eorum autem ſolutio pariter emerget, & cur ſpecies & coloris, & ſaporis, & ſonorum, & cæterorum ſenſilium, finitæ ſint. Nam quæ extrema obtinent, eorũ intranea finita ſint neceſſe eſt: ipſa porrò contraria, extrema ſunt: omne autem ſenſile, contrarietatem poßidet: uerbi cauſa, color, album & nigrum: ſapor, dulce & amarũ, & reliqua omnia ad hunc modum. Ipſum igitur continuum, in infinita quidem inæqualia, infinita uerò æqualia ſecatur: quod autem non per ſe continuum eſt, infinitas ſpecies. Cùm igitur affectiones ipſæ, ſpecies appellandæ ſint, atq; in hiſce continuitas ſemper inſit: ſumendum eſt eſſe potentia, & actu, differre, Ob idq; decies milleſimam millij partem uiſam latere, quamuis aſpectus ſeſe applicet ad milium: & ſonum in die ſi itidem latere, quamuis auditus totum continentem modulum exaudiat. Nam interuallum illud, quod ſeſe ab intermedio ad extremos porrigit, latere ſolet. Conſimiliter & in cæteris ſenſilibus, illa quæ ad modum exigua ſunt: ubi enim ſeparata fuerint, potentia uiſibilia ſunt, actu minimè: etenim linea pedalis actu iam diuiſa, bipedali potentia ineſt. Tantillæ autem exuperantiæ, ſeparatæ, ratione optima in continẽtia ipſa diſſoluentur, non aliter quàm ſi quis modicum ſuccum in mare effundat.

Ve

Verumenimuero cùm exuperantia ſenſus nec per ſe ſenſilis ſit, nec ſeparata (ea enim in ſenſu exactiore potentia ineſt) neq; tantillum ſenſile ſeparatum ſentiri actu poterit, attamen ſenſile erit: iam enim potentia ſenſile eſt, et actu erit ubi toti acceſſerit. Nonnullas igitur magnitudines, affectionesq; latere, et quã ob cauſam: item quomodo ſenſiles ſint, & quomodo non ſint dictum eſt. Vbi uerò adeò tot iam inſunt, ut actu ſenſiles ſint, & non ſolùm in ipſo toto, ſed etiã ſeorſim, & colores, & ſapores, & ſonos numero finitos eſſe neceſſe eſt. Dubitauerit porrò quiſpiam, utrum aut ſenſilia ipſa, aut motiones ab eis profectæ, utrouis modo ſenſio fiat, ubi operantur, prius ad medium deueniant, quòd tam odor, quàm ſonus agere uidetur: qui enim in propinquo eſt, is prius odorem ſentire ſolet: atq; ſonus, diutile poſt ictũ ad aureis peruenit. Num ego ſic de eo quod uidetur, & lumine ſentiendum, quemadmodum & Empedocles aſſerit, dicens lumen quod à ſole profluit, prius ad medium, quàm ad ipſum oculum, aut ad terram deuenire? Id quod ratione optima contingere uidetur. Nam id quod cietur, alicunde aliquo cieri ſolet. Quare neceſſe eſt, tempus aliquod exultet, in quo ab altero ad alterum cieatur, at tempus omne, diuiſibile. Quare erat quando nondum uidebatur: ſed adhuc ferebatur in medio radius. Et quamuis omnia audiant ſimul & audierint, & omnino ſentiant, & ſenſerint, atq; ſenſionum nulla ſit generatio, ſed abſq; generatione exiſtant: tamen nihilominus illa perinde habebunt atq; ſonus, qui ictu iam facto nondum apud auditum eſt. Hoc autem & ipſa literarum afformatio declarat, quaſi latio in medio fiat: non enim audiuiſſe uidemur id, quod dictum ſit: quia aër motum ſubiens, afformetur. Nunquid igitur & color, & lumen, hoc idem factitant? non enim ex iis, quæ

æquabili interuallo diſtant, alterum cernit, alterum cernitur, eo quod modo quodam ſeſe habeant, cùm minimè oporteat utrunq; certo loco eſſe: quoniam in ijs quæ intercapedine æquabili diſiunguntur, nihil refert, ſiue propè, ſiue procul à ſeſe ſint. An ſono & odori hoc ipſum euenire conſentaneum eſt? nam perinde ut aër, & aqua, continua quidem ſunt, ſed tamen motio utriuſq; partita eſt. Quocirca tum idem, tum non idem, primus, & nouiſſimus audiunt, olfaciuntq́;. Videtur autem quibuſdam, hoc quoq; difficultatem habere. Quidam enim aiunt eſſe impoßibile, ut alius idem quod alius audiat, aut uideat, olfaciat'ue: quandoquidem fieri non poteſt, ut unum multi, & ſeorſum exiſtentes audiant, aut olfaciant: idem enim ſeiunctum à ſeſe, ſeparatumq́; eſſet. An quod primò quidem mouit, ceu tintinabulum, aut thus, aut ignem, unum & idem numero omnes ſentiunt: quod autem iam proprium eſt, numero aliud, ſpecie uerò idem? Quocirca, plures ſimul uident, & odorantur, & audiunt. Cæterùm hæc, neq; ſunt corpora, ſed affectio, & motio quædam (alioqui nequaquam iſtud eueniret) neq; ſine corpore. De lumine uerò, alia ratio eſt: nam lumen, eſſentia quædam, & non motio, exiſtit. In ſumma, non perinde in alteratione res habet, atq; latione. Nám lationes, iure optimo prius in medium perueniunt: uidetur autem ſonus eſſe motio cuiuſpiam, quod lationem ſubeat. Quæ uerò alterantur, neutiquam ſimiliter faciunt: contingit eum quippiam uniuerſim alterari, & non dimidium prius, ceu aquam omnem ſimul concreſcere. Sed enim nonnunquam, dum calefit, aut concreſcit, pars alteri proxima, ab ea cui hæret, afficitur: prima uerò ab ipſo alterante immutari aſſolet, nec neceſſe eſt, eam ſimul & uniuerſim alterari. Porrò ſi in humore degeremus,

ſapor

ſapor ut odor eſſet, & adhuc longiore interuallo, antè quàm eum tangeremus, ſentiretur. Ratione quoq; optima euenit, ut ſenſoria, quæ non niſi aliquo intercedente medio functiones ſuas exercent, non ſimul patiantur, præterquàm in lumine, propter id quod dictum eſt: propter quod idem etiam de uiſione ſentiendum eſt, nam lumen ipſum, uiſionem efficit.

Hic oſtendit Ariſtot. omne quod ſentitur diuiſibile eſſe: quodq; eſt indiuiſibile non eſſe ſenſibile. CAP. VII.

EST autem & alia quædam talis circa ſenſus, dubitatio, utrum contingat duos ſimul ſentire in eodem, & indiuiduo tempore, necne. Planè ſi ſemper ualidior motus debiliorem elidat (Ex quo fit, ut quæ ob oculos diuerſantur, non percipiant qui fortè uehementer quippiam meditantur, aut trepidant, aut ingentem ſonitum exaudiunt. Hoc itaq; conſtitutum ſit, & illud nempe ſingula melius ſentiri ſimplicia, quàm commiſta, ut colorem, mel & uinum meracum, quàm temperatum: & neten ſolam, quàm in conſonantia diapaſon, quod ſeſe uiciſſim offundant: id quod factitare ſolent ea, ex quibus unum quoddam diſſultat) ſi ſemper, inquam, ualentior motus infirmiorem depellat, neceſſe eſt ſi ſimul ſint, etiam illum minus ſenſilem eſſe, quàm ſi ſolus eſſet, cùm ab eo minor intermiſtus quippiam detrahat, ſi ſimplicia omnia probius ſentiantur. Si ergo motus æquales ſint, ac diuerſi, neutrius erit ſenſio: nam alter alterũ offuſcat, nec ſimpliciter ſentiri poſſunt. Quare aut nulla erit ſenſio, aut ex utriſq; alia emerget: quod etiam effici uidetur ex hiſce quæ confunduntur, in quodcumq; miſta fuerint. Cùm igitur ex nonnullis quippiam fiat, ex nonnullis non fiat, talia autẽ ſint quæ diuerſis ſubijciuntur ſenſibus (nam ea miſceri ſolent, quorum extrema ſunt contraria: at ex albo,

bo,& acuto,unum fieri nequaquam contingit,niſi per accidens, & non uti ex acuto, & graui, concentus exultat) nullatenus profectò contingit ea ſimul ſentiri. Nam ſi motus ipſorum ſint æquales, mutuò ſeſe obliterabunt,cùm ex eis unus non fiat:ſi uerò inæquales,præſtantior ſenſum efficiet.Præterea,anima potius ſimul duo quorum unus eſt ſenſus, ceu acutum, & graue, uno ſenſu ſentiret: quia motio unius ſenſus,eadem inquam eiuſdem potius ſimul fiat,quàm duorum,ceu uiſus,& auditus.At fieri non poteſt,ut ea uno ſenſu duo ſimul ſentiat,niſi miſta fuerint:nam miſtura ipſa eſſe unum aſſolet:unius autem,unus eſt ſenſus:unus uerò ſenſus,ſimul ipſe fit. Quare anima neceſſariò ſimul ſentit cōmiſta, quòd ea uno ſenſu actu ſentiat: nam unius numero quidem eſt,qui actu unus eſt: ſpecie uerò, qui potentia. Si itaq; ſenſus actu unus ſit,illa unum dicet: neceſſe eſt igitur ea eſſe miſta. Vbi ergo miſta non fuerint, ſenſus qui actu fiunt,duo erunt. At ſecundum unam potentiam,& tempus impartibile,unum eſſe actum neceſſe eſt:unius enim potentiæ,unus eſt uſus,qui ſemel fiat, ac motus: potentia autem, una eſt. Nequaquam ergo contingit, uno ſenſu duo ſimul ſentire animam.At uerò ſi quæ ſub eundem ſenſum cadunt, anima ſimul ſentire non poßit, ſi duo ſint, certum eſt eam minus poſſe ſimul ſentire,quæ ſub duos cadunt,ceu album, & dulce.Etenim anima,id quod numero unum eſt,non aliter quàm ſimul dicere uidetur:quod autem ſpecie unum eſt, iudicante ſenſu,et modo quodam.Hoc autem dico,quia fortaſſe album & nigrum,quæ ſpecie differunt,idem ſenſus iudicat:& dulce & amarum idem quidem ipſe,ab illo autem alius: ſed contrariorum utrunq; diuerſo modo.Conſimiliter & quæ ſibiipſis conſociatilia ſunt:nam quemadmodum guſtus dulce,ita uiſus album:& contrà,quemadmodum ui-

ſus

ſus nigrum, ita guſtus amarum diſcernit, atq; diiudicat. Præterea ſi contrariorum motiones contrariæ ſint, atq; fieri non poßit ut contraria in eodem, ac indiuiduo ſimul inſint, ſed ſub uno ſenſu ſint, ueluti dulce & amarum, nequaquam profectò continget contraria ſimul ſentiri. Pari quoq; modo conſtat, nec ea quæ contraria non ſunt, ſimul ſentiri poſſe: quando alia, ad album: ad nigrum, alia pertinent: id quod etiam in cæteris ſimiliter euenit, ut in ſaporibus: quorum ad dulcem alij, alij ad amarum redigi ſolent. Nec ea quæ commiſta ſunt (quippe quæ ſint rationes oppoſitorum, ceu diapaſon & diapente) niſi ut unum ſentiantur: ſic autem extremorum ratio una ſit, aliás non: erunt enim ſimul, altera multi ad paucum, aut imparis ad parem: altera pauci ad multũ, aut paris ad imparem. Si ergo plus adhuc diſtant inter ſe, ac differunt, quæ per conſociationem quidem, ſeu coordinationem dicuntur, ſed in alio genere ſunt, quàm quæ idem genus habent: uerbi gratia, dulce & album conſociata quidem, ſiue coordinata uoco, genere autem diuerſa: dulce uerò plus adhuc ab atro ſpecie differt, quàm ab albo: adhuc profectò minus ea ſimul ſentiri continget, quàm quæ genere eadem ſunt: quare ſi non hæc, neq; illa. Quod autem quidam ex his, qui circa conſonantias uerſantur aſſerunt, nempe ſonos non ſimul quidem peruenire, ſed uideri, ac tempus nos latere ubi inſenſibile fuerit: probéne dicitur, an non? Fortè enim quiſpiam nunc quoq; iuxta illud dicat, uideri cuilibet ſe ſimul contueri, aut exaudire quæpiam, quòd intermedia tempora oblitеſcant. An id uerum non eſt, nec fieri poteſt, ut tempus ullum ſit inſenſibile; aut lateat, ſed omne ſentiri contingit. Nam ſi quando quis ſeipſum idem, aut alium in continuo tempore ſentit: non contingit tunc latere ſe eſſe, eſt autem aliquod in continuo etiã

tantum

tantum quantum prorſus ſenſibile eſt:certum eſt quòd tunc eundẽ latebit ſe eſſe,ſe uidere,et deniq; ſe ſentire,& ſi ſentit.Præterea nec tempus,nec res ulla erit,quam quis ſentit, aut in quo ſentit,quam aut in quo non ſentiat,quod in illius aliquo aut iſtius aliquid uideat,perinde ac ſi dicas illum totam terram uidere, quòd hanc eius partem uideat:et in anno ambulare,quod in hac parte eius ambulet:ſi magnitudo aliqua tum temporis, tum rei præ exiguitate inſenſibilis omnino habeatur. Nam ſi tota die uidet,à toto eodem iugi tempore ſentit,non eo quòd in huius aliquo ſentiat,auferatur portio C B in qua non ſentiat. Non igitur in huius aliquo, aut huius aliquid ſentit. At uerò in parte C B nihil ſentit. Eo ergo quod in huius puta A B,aliquo ſentit:totum,ac tota ſentire dicitur.Eadem quoq; ratio eſt,in A C:ſemper enim in aliquo,& aliquid ſentit,totum autem ſentire non contingit Omnia igitur ſenſibilia ſunt, ſed non quanta ſint, apparent: ſolarem enim magnitudinem, quadricubitamq́; eminus uidet: at non quanta ſit apparet, ſed interdum indiuiſibilis, uidet tamen non indiuiſibilem. Huius rei cauſa in prioribus dicta eſt. Nullum igitur eſſe tempus inſenſibile,per hæc conſtat. De dubitatione uerò quam prius dixi, ſcrutandum eſt: utrum contingat ſentire plura ſimul,nec'ne: dico ſimul, in uno, ac indiuiduo tempore inter ſe. Primùm igitur utrum ſic contingat,uidelicet ſimul quidem,ſed alio animæ & non indiuiſibili,ſic tamen indiuiſibili ut toto exiſtente continuo? An dicendum in primis quæ ſub unũ ſenſum cadunt,ceu uiſum, ea ſimul ſentiri poſſe, ſi alio alium calorẽ ſentiat,plureisq; parteis habeat ſpecie eaſdem? etenim quæ ſentit,in eodem genere ſunt.At ſi quis dicat nihil prohibere quin ut oculi duo ſunt,ita et in anima res habeat, dicendum quòd fortè ex illis quidem

unum quid ſit, & actus eorum unus eſt: hìc uerò ſi quod ex ambobus conſtet, unum ſit, id quod ſentit illud erit: ſin uerò illa ſeorſim maneant, haud ſimiliter habebit. Præterea ſenſiones ipſæ plures erunt, perinde ac ſi quis ſcientias differentes dicat: quando nec actus, ſine potentia ſibi reſpondente: nec ſentio, ſine actu eſſe poteſt. Quòd ſi hæc, anima in uno, & indiuiduo ſentiat, palàm eſt quod & alia ſentit: quippe cùm potius ea plura ſimul ſentire contingat, quàm quæ genere diuerſa ſunt. Itaq; ſi alia parte dulce, alia album ſentiat: aut quod ex iſtis partibus reſilit unum eſt, aut non unum. At neceſſe eſt eſſe unum: quandoquidem pars ſenſitiua, unum quippiam eſt. Cuius igitur illud unius erit? nam ex dulci & albo, nullum unum fit. Neceſſe ergo eſt unum quid animæ eſſe, quo omnia ſentiat, quemadmodum prius dictum eſt: ſed aliud genus, per aliud. Non igitur id quod dulce & album ſentiat, quatenus indiuiſibile quippiam actu eſt, unum eſt: ubi uerò diuiſibile actu euaſit, aliud? An quemadmodum in rebus ipſis euenit (idem enim, ac unum numero, album eſt, & dulce, & pleraq; alia) ita & in anima euenire cenſendum eſt? nam etſi affectiones ſeparabiles à ſeſe non ſunt, ſingulis tamen ratio diuerſa competit. Conſimiliter ergo ſtatuendum eſt in ipſa quoq; anima id, quod omnia ſentiat, idem eſſe, ac unum numero: rationem tamen aliam, & aliam eſſe horum quidem genere, illorum uerò ſpecie. Quare & anima ſimul eodem, ac uno ſentiet, ratione non eodem. Quod autem omne ſenſibile magnitudine præditum ſit, nec id ſentire contingat quòd ſit indiuiſibile, hinc manifeſtum euadet. Nam unde uiſibile non uideatur, infinita diſtantia eſt: unde uideatur, finita: conſimiliter de olfactili, & audibili, & iis omnibus, quæ ſine attactu ſentiuntur, dicendũ eſt. Eſt-

itaq;

itaq; aliquid, ultimum diſtantiæ unde non uidetur, & primum diſtantiæ unde uidetur: hoc ergo indiuiſibile ſit neceſſe eſt, ultra quod quicquid iaceat ſentire non contingit, citra uerò ſentire neceſſe eſt. Si ergo aliquod ſenſibile indiuiſibile ſit, ubi poſitum fuerit in extremo illo unde eſt ultimum quidem non ſenſibile, primum autem ſenſibile, accidet illud ſimul eſſe uiſibile, & inuiſibile: quod impoßibile eſt. De ſenſorijs igitur, & ſenſilibus, quo pacto eſe habeant, & communiter, et per ſingula ſenſoria dictum eſt. Ex *reliquis, primò de memoria, & reminiſcentia conſiderandum uidetur.*

DE MEMORIA
ET REMINISCENTIA
ARISTOTELIS
LIBER.
Franciſco Vatablo Interprete.

Hîc Ariſtoteles Memoriam & Reminiſcentiam non eſſe eadem oſtendit, quemadmodum Memorari, & Reminiſci. CAPVT I.

QVID *ſit Memoria & meminiſſe, quáque de cauſa fiat & ad quam partem animæ iſtæc affectio referenda ſit, necnon quid Reminiſcentia & reminiſci, explicandũ eſt.* Quippe *cùm non ijdem memoria præcellant, & facilè reminiſcantur: ſed magna ex parte qui tardo, hebetiq; ſunt ingenio memorioſiores ſint, qui celeri, ac docili reminiſcentiores. Ac primum quidem quæ ſint ea quæ memoriæ ſubijciũtur, cõſideremus addecet, cùm ſoleat in hoc error intercidere.* Nam *neq; futura meminiſſe poſſum*

poſſumus, ſed opinari, uel ſperare: quo etiã in genere ſciẽtia quædam præſagiendi habetur, quam nonnulli diuinationẽ appellant. Neq; inſtantia memoria complecti ſolemus, ſed ſenſu: nam ſenſu neq; futura, neq; præterita cognoſcimus, ſed duntaxat præſentia. Præterita uerò mandari memoriæ queunt. Quod autẽ præſens eſt, cùm adeſt, ut hoc albũ cùm cernitur oculis, nemo ſe meminiſſe dixerit: ſed nec quod contẽplatur, cùm quid animo uerſat, ſpeculaturq́;: ſed alterum, ſentire ſolùm, alterum, diſcere, ac meditari. At cùm ſcientiã, ſenſum'ue ſine actione tenet, tum demũ meminiſſe quippiã creditur, ceu angulos trianguli duobus rectis pares eſſe, tum quia id aliquãdo ſpeculatus eſt, aut condidicit, tum quia ita accepit, aut uidit, aut cuiuſpiam ſenſus opera deprehẽdit: ſemper enim cum quis aliquid meminit, ſecũ dicat oportet, hoc ſe anteà aliquando audiuiſſe, aut ſenſiſſe, aut deniq; intellexiſſe. Eſt igitur memoria, neq; ſenſus, neq; exiſtimatio, ſed alicuius horum habitus, aut affectio, cùm iam aliquantiſper inſederit. Præſentium uerò in tẽpore præſenti memoria nõ eſt, quemadmodũ diximus, ſed eorundẽ ſenſus eſt, futurorum ſpes, præteritorũ memoria. Quãobrẽ memoria omnis, nõ niſi elapſo quodam temporis curriculo exultat. Hinc fit ut quæ animalia temporis ſenſum habeant, ea ſola meminiſſe poſſint: & eadem animæ particula, qua illud ſentiãt. Sed cùm de imaginatione retrò dictum ſit in libris de anima, & fieri non poſſe ut ſine phãtaſmate quicquàm intelligatur (intelligẽti enim euenit cùm quid intelligit) quod nobis cùm figurã quãpiam delineamus. nã quamuis nullus nobis uſus ſit præfinitæ magnitudinis, deſcribimus tamẽ triangulũ cõſtitutũ, certaq; quãtitate: pari quoq; modo & ille, quãuis quod quantũ non ſit intelligat, quantum tamen

gurã ſenſionis imprimit.haud ſecus atq; qui annulis ſigillant. Quocirca & in hiſce, quos præ affectione aliqua, aut ætate multi ex motus exercet, memoria non fit, quaſi motus, & ſigillum in amnẽ profugum incidat: in alijs uerò ne impreßio quidem afformatur, alliniturq́;, ob partis quæ affectionem excipere debeat, algorẽ (inalgeſcit enim ueterum ædificiorum ritu) duritiemq́;. Pro'inde tam pueri, quàm ſenes, immemores ſunt: propterea quòd alteri, ob accretionem in quodã quaſi ſluxu ſint: alteri, ob decretionem. Pari quoq; modo carere memoria uidentur, tum qui præceleres, et impendio uolucres ſunt, tum qui admodum tardi, ſtupidiq;: nã hi quidem, humidiores ſunt, quàm par ſit: illi uerò, retorridiores. Primi ergo, uiſorũ impreſſionem ſeruare, ac retinere non poſſunt: alteri, recipere.

At ſi de memoria ſtatuendum ita ſit, utrum huiuſce affectionis meminimus, an illius unde hæc profecta eſt? Nam ſi huius, nihil quod abſens ſit, meminiſſe poſſumus. Si illius, quî fieri poteſt ut hanc ſentiendo, eius meminerimus, quod non ſentimus, quodq́; abiunctum remotumq́; à nobis eſt? Itẽ ſi ex ipſius rei ſenſu quædã quaſi pictura, ac impreſſio in nobis relicta ſit, curnã alterius, & non huius ipſius meminerimus? nam qui meminit, hanc affectionem ſpectat, ſentitq́;. Quonã igitur pacto, meminiße poteſt eiuſce quod præſens non ſit? hoc enim modo cernere etiam, & audire abſentia liceret. An fieri poteſt, ut hoc ipſum cõtingat eueniatq;? Vt enim animal depictum in tabula & animal eſt, & imago, & cùm unum, idemq́; ſit, utraq; eſt: ſed tamen eorum ratio diuerſa exiſtit, conſiderariq́; poteſt et ut animal eſt, & ut imago: ſic & de phantaſmate quod in nobis eſt cenſere oportet, & ipſum quippiam in ſe, & alterius ſimulacrum eſſe: nam quatenus in ſe, ſeorſumq́; ſpectatur,

ſpectrum,aut uiſum eſt:quatenus uerò aliud refert,imago, & monumẽtũ.Quare etiã cùm idem animum uellicat, ac laceßit,ſi quis ipſum in ſe, & ut ſui quippiam generis eſt animo percipiat, quædã ueluti cõceptio,aut uiſum ſuccurriſſe uidetur:ſin uerò quatenus alterius eſt,et uti in pictura accidit tanquã ſimulacrum, & imitationẽ contẽpletur, eandemq́; tametſi antea nunquàm Coriſcum uiderit, tanquàm Coriſci imaginẽ cõſyderet, tum ſanè conſyderationis huiuſce conditio,atq; natura longè alia eſt, quàm cùm tanquàm animal depictũ in animo ſpectat: hîc enim,mera cõceptio euadit:illic,quòd ſimulacrũ alterius ſit,monimẽtum,& ob id cùm ſenſio quæ præceßit,tales motus in animo noſtro excitat, plerunq; neſcimus ſenſu'ne, an alia ratione idipſum proueniat, & nonnunquàm hæſitamus ſi ſit memoria nec'ne.Interdũ autẽ euenit,ut cogitãdo,ſcrutandoq́; recordemur prius à nobis quippiã auditũ, aut uiſum fuiſſe.Quod euenit,quoties qui phãtaſma aliquod ita cõſiderabat, ut nihil præterea niſi ipſum illud in ſe contẽplaretur, mutata ſentẽtia ut ſimulacrum alterius eſt,ſpeculatur.Eſt quãdo & cõtrà accidat,quẽadmodũ Antipheronti Oreitæ,cæteriſq́;, qui exceſſu mẽtis tentabãtur, contingit:nã quæ imaginabãtur,tanquàm facta, & geſta narrabant,& ita ut qui meminißet. Atq; hoc fit, ubi quis id,qđ nõ eſt imago,ſpeculatur ut imaginẽ. Porrò meditationes, recolẽdo memoriã conſeruãt,incolumemq́; reddũt. Recolere autẽ, nihil aliud eſt, quàm crebrò phãtaſmata ut imagines,non ut in ſe ſpectra ſunt, reſpicere. Dictũ eſt igitur quid ſit memoria,quid meminiſſe : habitus ſcilicet phãtaſmatis ut imaginis ciuſce rei; quæ imaginationi ſubditur, necnõ cui earũ,quæ ſunt in nobis animæ partiũ,tribui debeat:nẽpe illi, quæ ſibi primariã ſentiendi poteſtatem uẽdicat,

dicat,quæq; nobis ſenſum,notitiamq; temporis inuehit.

Hîc Ariſto. de reminiſcentia determinat,quidq; à memoria differat oſtendit. Cap. II.

R*Eliquũ eſt,ut de reminiſcentia,ſiue recordatione dicamus.Primùm igitur,quæ in aggreſſorijs ſermonibus uera ſunt,ea pro ueris habeamus oportet: reminiſcẽtiam ſcilicet non eſſe reſumptionem memoriæ, neq; itẽ aſſumptionem.Nam cùm quis primùm diſcit, aut notitia rei imbuitur,neq; reſumit memoriam ullam (nulla enim antegreſſa eſt)neq; deintegro aſſumit:quia tum demum memoria dicitur eſſe,cùm iam factus, corroboratusq; fuerit habitus, aut certè affectus. Vnde fit, ut memoria non ſimul cum affectu fiat.Item cùm primùm affectio facta eſt,in ultimo illo momento,affectio quidem,& ſcientia, ſi tamẽ affectionem,aut habitum ſciẽtiam appellare liceat,in re affecta iam ineſt,memoria uerò haudquaquàm. Nibil tamen uetat,quominus quædã ex ijs quæ ſcimus,per accidens meminiſſe dicamur. Quanquam meminiſſe per ſe non poſſumus,ante quàm ſpatium aliquod temporis interlapſum ſit: ſiquidem nunc eius rei memini, quam prius audiui, aut uidi, aut aliquo ſenſu cognoui:& non quam nunc ſenſi,eius nunc memini. Prætereà manifeſtũ eſt fieri, ut qui nũc non reminiſcitur, meminerit: ſi denuo ſentiat,aut doceatur qđ ſit oblitus:at quoties quã prius tenebat ſcientiã, aut ſenſum,aut deniq; quoduis aliud, cuius habitum eſſe memoriam diximus,iam pene interlitum, obſoletumq; recolẽdo inſtaurat,& quaſi poſtliminio reuerſum tractat,uerſatq;: tum & hoc quoq; alicuius eorum quæ dicta ſunt reminiſci eſt:accidit tamen ut reminiſcentiam memoria, & reminiſci meminiſſe comitetur.Neq; continuò fit ut ſimpliciter illa,ſcientiam dico,ſenſum,& ſi quid eſt eiuſmodi,ſi prius*

in anima fuerint, rurſus in mentem redire, & inſtaurari debeant: ſed contrà, quandoq; reſtituuntur animo, quandoq; ab eodem perpetuò exulatura: & ut iterum diſcat, & iterum inueniat idem eandem ſcientiam, uulgò cõtingere ſolet. Reminiſcentiam igitur ab inuentione, & diſciplina, differre oportet: & qui reminiſcitur, maius principiũ intus habere, quàm qui diſcit, aut inuenit. Fit autẽ reminiſcẽtia, cùm motus animæ ita ſe habeãt, ut alter ſubinde poſt alterũ fieri natus ſit: nam ſi neceſſario unus alterum cõſequio trahat, palàm eſt ſimulatq; ille mouerit eã, hunc moturũ: ſi uerò non neceſſariò, ſed ex conſuetudine alter inſequatur, maiori ex parte mouebit. Contingitq́; ut quidam ſemel permoti magis aſſueſcant, quàm alij ſæpius. Et iccirco, quorũdam quæ ſemel uiderimus, facilius quàm aliorũ quæ ſæpicule, meminiſſe ſolemus. Cùm ergo reminiſcimur, quibuſdã antegreſſis motibus mouemur, quouſq; eo moueamur poſt quẽ ille ſequi cõſueuit. Quocirca & ex hoc nũc, aut alio quodam initio ſeriẽ ſequelamq; uenamur: & à ſimili, aut cõtrario, aut finitimo. Et ob id, recordatio fieri aſſolet: motus enim quorũdam ex his, ijdẽ ſunt, quorũdam ſimul fiunt, quorũdam alter alterius partẽ obtinent, connexiq; ſunt adeò, reliqua pars quæ illam ſequatur, exigua ſit. Ad hũc igitur modũ, inueſtigare ſolemus.

Sed & interim nobis non ita inquirentibus reminiſci accidit, cùm recordatio motum alterũ continuò excipit, ſubſequiturq́; : cæterum illa ferè fit, antegreſſis alijs motibus, quos dixi. Nec id ſpectandum eſt, quomodo quæ remota ſunt meminimus, & quomodo quæ propinqua, negligendum: quandoquidẽ unum, eundemq; modũ eſſe, liquidò cõſtat: dico autẽ eum, quo quis ea, quæ in ſeriẽ digeſta ſunt, nulla antecedente inquiſitione, recordatione'ue recenſet:

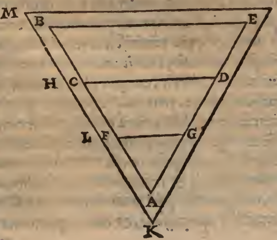
conſequuntur enim ſeſe quadã conſuetudine, motus. Quoties itaq; reminiſci uolet, id faciet: motus initiũ capere ſtudebit, quẽ hic, id eſt reminiſcẽtia, ſequitur. Quamobrẽ omnis reminiſcẽtia ex principio pulcherrimè, ac ſumma celeritate corriuatur: nam quo res inter ſe ordine diſpoſitæ ſunt, eũ quoq; motus earundẽ obtinent. Et *ea item facilè memoria cõtinentur, quæ quodã ordine cõſtant, ut* Mathe*matica: at quæ prauè diſpoſita ſunt, ægrè cuſtodiuntur.* Atq; *hoc intereſt inter reminiſci, & iterũ diſcere: quòd qui reminiſcitur, ab ipſo ſe moueri quodã modo poteſt, ad id qđ poſt principiũ eſt: at cùm per ſe non poteſt, ſed alterius ceu præceptoris auxiliũ deſyderat, nõ amplius meminiſſe uidetur. Sæpe uerò iam quidẽ reminiſci non poteſt: quærẽdo tamẽ poteſt, ac inuenit.* Quod *homini contingere ſolet, dum tãtiſper uaria mouet, quoad in motionẽ eam inciderit, poſt quã res ſequatur.* Eſt *enim meminiße, mouẽtem quandã facultatem intus poßidere: ſed tamẽ eiuſmodi, ut animus ex ſeipſo, et motibus quos habet moueri queat, uti dictũ eſt.* Ac *principiũ quidẽ ſumi debet.* Quocirca *nonnunquàm uidetur ex locorum diſpoſitione reminiſci.* Cauſa *autẽ eſt, quod citò ex alio in aliud ueniat, ut ex lacte in candorem, ex candore in aërem, ex aëre in humorẽ, ex humore in autumni memoriam: cùm hanc partem anni ſatagit inuenire.* Videtur *autem uniuerſaliter in omni genere quod medium eſt, uicem principij obtinere.* Nam *ſi non prius, ſaltẽ cùm ad id, quod in meditullio eſt peruenerit, res ueſtigata ſuccurret, aut nunquã præterea, nec aliũde: uerbi gratia, ſcribantur literæ ſeptẽ* A C D E F G H: *per quas mentis cogitatio itura ſit.* Si *enim non cõtinuò ubi uentum eſt ad* E, *meminit: ſimul atq; ad* H *appulerit, meminiſſe dicetur: nam ab* E, *in utranq; partem, & in* D

& in F diſcurrere poteſt. Quòd ſi ex his nullã diſquirat, in C profectã meminerit, ſi D aut C ueſtiget: quemadmodum in G profectã meminerit, ſi G aut F perquirat. Sin minus, in A: & ita ordine perpetuo. Cur autem ab eodẽ principio interim meminiſſe queat, interim non queat, cauſa eſt, quòd ex eodem principio in multas parteis ire contingat: ueluti ex E in F, aut in D. Si igitur non per uetera ſimulacra diſcurrat, ad id rapi ſolet, quod ſibi familiarius propter conſuetudinẽ reddidit: iam enim conſuetudo ipſa, in quandam naturam commigrauit. Quapropter quæ frequenter cogitamus, citò reminiſcimur: nam ut natura unum alterum ſequitur, ita & operatione: quinimmo frequens, multusq; uſus naturam facit. Quoniam autem ſicut in naturalibus errata quædã naturæ, & fortuita euenire ſolent, adhuc magis in conſuetis, quibus natura non perinde ineſt, peccata quædam interciduũt: hinc ſanè fit, ut nonnunquam animus huc illuc impellatur, præſertim cùm à certo quodã initio auſpicatus, quouis aliò deuius fertur. Propterea cõtingere ſolet, ut cùm alicuius nominis meminiſſe uolumus, in alterũ conſimile, non in illud, quaſi ſolœciſmum committentes incidamus. Ad hũc igitur modũ, reminiſci accidit. Sed enim notitia tẽporis, ſiue illud certũ, cõſtitutumq; habeatur, ſiue incertum, & infinitum, quàm maximè neceſſaria exiſtit. Eſt autẽ aliquid, quo de pluri, minoriq; tempore indicamus: conſentaneumq; eſt, ut quippiam in nobis ſit, quod ſicut magnitudines, ita & tempus internoſcat. Porrò magnitudines ampliſſimas, & quæ à nobis procul abſunt, intelligere ſolet: nõ quòd intelligentia ipſa (Græci dianœan uocãt) procedat foras, atq; ad eas ſeſe applicet, quẽadmodum quidã de uiſu dixerunt) nam etiam ſi non ſint, ex æquo tunc intelliget) ſed per motum,

qui

445

qui proportione quadam illis reſpondeat: habet enim in ſe motus, effigiesq́; rebus quas intelligit, perſimiles. Quo igitur differat, cùm maiores intelligit? An quòd & minores intelligat? quæcunque enim ambiuntur, interioraq́; ſunt, minora ſunt: & eis, quæ continent, & extima ſunt, proportione quadam reſpondēt. Atq; fortaſſe qualis proportio inter ſimulacra ipſa, ſed adiuncto tempore, capi poteſt: talis & in ipſis quoq; interuallis, diſtantijsq́; reperiatur. Nam qui lineas A B, *&* B E *confecit, lineas* A C, *&* C D *confeciſſe uidetur: quando hæ cum illis proportionis nexu iunctæ ſunt. Sed cur potius lineas* A C, *&* C D, *quàm lineas* A E, *&* F G? *An ſicut refertur linea* A C *ad* A B, *ita linea* K H *ad lineam* K M? *Qui ergo lineam* K M *tranſegit, ſimul lineam* K H *tranſegerit oportet. Si uerò intellexiſſe uelit lineas* A F, *&* F G, *lineas quidem* A B *&* B E, *ſimiliter intelligit: at è regione lineæ* K M, *lineam* K L, *nam hæc ad illam ita ſeſe habet: ut lineam* F A *ad lineam* B A *ſe habere uidemus.*

Quando igitur negotium & tempus ſimul animum inuadunt, excitántq;, tum meminiſſe ſolet, quòd ſi ſe coniungere utrunq; putet, non tamen cõiungit, ſe meminiſſe autumat: nihil enim obſtat, quin fallatur aliquis: & ſe meminiſſe cùm non meminerit, putet: quanquam fieri nõ poteſt, ut qui meminit, ſe meminiſſe non aduertat, ſed id eum lateat, nam meminiſſe, id ipſum eſt. At ſi negocium abſque tempore, aut contra tempus abſque negocio iacentem animum extimularit, haudquaquam meminit. Cæterùm tẽpus illud, duplex eſt: nam interdum quis certũ tempus non adhibet, ut cùm ſe feciſſe non pridie ſed aliquando, meminit: interdum, etiã adhibet. Verùm meminiſſe dicitur, etiã ſi certum tempus minimè adhibeat: nam uulgò dici ſolet, equidem memini factum, ſed quando non memini, cùm de tempore facti non conſtat. Quibus præcipua ineſt memoria, non eiſdem & reminiſcentiam ineſſe eximiam, diximus ſuprà. Diſtat uerò memoria à reminiſcentia, nõ ſolum ratione temporis, ſed in eo quoque quòd & complures aliæ animantes memoria participant, reminiſcentia nulli ex omnium animalium numero quorum natura comperta explorataq; habeatur, præterquàm homini, conceſſa ſit. Cauſa cur ita, eſt: quòd reminiſcẽtia ueluti ſyllogiſmus quidam, id eſt ratiocinatio, exiſtit: nam qui reminiſcitur, quod prius audierit, uiderit, aut quippiam id genus fecerit, ratiocinari aſſolet. Item quaſi diſquiſitio quædam: diſquiſitionem uerò ijs ſolis natura tribuit, quibus conſultandi deliberandiq; ratio competit, etenim conſultatio ſiue deliberatio, ratiocinatio quædam eſt. Porrò affectionem ipſam corporalem eſſe, & reminiſcentiam diſquiſitionem in tali uiſo, indicium eſt: quòd nonnulli obturbari ſolent, & cùm reminiſci uon poſſunt, & cùm cogitationem reprim

primunt conanturq́; non ultra reminiſci, & potiſsimum quos atra bilis exercet, hos enim maximè phantaſmata mouent. Cauſa uerò cur reminiſcentia in poteſtate eorum non ſit, eſt: quòd ſicut qui iaculatur emiſſum telum non ultrà ſiſtere poteſt, ita qui reminiſci, & ueſtigare aliquid contendit, neſcio quid corporeum mouet, cui affectio hæc conſignatur. Maximè autem ad agitari ſolent, quibus humoris copia circa ſenſariam ſedem redundat: non enim facile tranquillatur motu ſemel inito: quouſque id, quod quæritur, occurrat: & motio ipſa recto inceſſu procedens ad metam uſque perueniat. Quamobrem & metus, & iræ ſimulatq́; commotæ ſunt, ſedari; quamlibet repugnãtibus illis, non poſſunt, ſed eodem contranituntur. Atque perinde euenit, atque ijs qui paulò concitatius, ualidiusq́; nomina aliquot, orationem'ue recenſuere, aut cantionem aliquam emodulati ſunt: nam ubi ceſſarunt, iterum, etiam inuitis, canere, ac loqui ſubit. Cæterùm illi quibus ſuperiora proportione reliqui corporis ſunt uaſta, quiq́; forma pomilionis degenerant, minus memoria ualent, quàm qui contrario ſunt habitu: quòd ipſa ſentiendi uis pondere grauiore opprimatur: quodq́; nec initio inhærere, ac deſiſtere formæ rerum poßint, ſed dißiliant, nec cùm reminiſci uolunt, recto itinere ſequantur, reddanturq́;. Sanè impendio pueri, & admodum ſenes, immemores ſunt, propter motum quem ſuſtinent: nam hi, ualde minuuntur: illi uerò magnum ſubeunt incrementum: adde etiam quòd uſque ad ætatem prouectam, ſimiles nanis ſunt. Ergo quid ſit memoria, quid meminiſſe, qua facultate animalia meminerint, item quid reminiſcentia, quid reminiſci, quemadmodum fiat, & quam ob cauſam, dictum eſt.

FINIS.

DE

DE SOMNO ET VIGILIA LIBER.

Franciſco Vatablo interprete.

Hic Ariſtot. quæ circa Somnum & Vigiliam ſint conſideranda declarat, quibusq; competat oſtendit. CAP. I.

DE Somno, & Vigilia, hæc conſyderemus oportet: primùm, quid ſint, & utrũ animæ, an corpori propria ſint, an utriſque communia: & ſi cõmunia ſint, cui parti tam animæ, quàm corporis credita: & cur tributa animalibus ſint: & utrum, utrumq; omnibus cõmunicatum ſit, an alteris hoc, illud alteris ſolùm, an alijs neutrum, alijs utrunq;. Tum etiam quid ſit inſomniũ, & quãobrem dormientes modò ſomnient, modò non ſomnient: aut ſomnient quidem ſemper, ſed non meminerint: & hoc ſi fit, quam ob cauſam fiat. Item, poſsint'ne futura præuideri, necne: & ſi poſsint, qua ratione præſentiri queãt: & utrum ea ſolùm, quæ agantur ab homine, an etiam quorũ cauſa ſit deus, & natura fiant, temeritate'ue aliqua. Ac primùm quidem illud cõſtare arbitror, ad eandem animalis partem ſomnum, & uigiliam pertinere, quandoquidem oppoſita inuicẽ ſunt, & ille ut priuatio quædam huius habetur: nam ſemper extrema tam in alijs, quàm hiſce quæ à natura dependent, in eodem recipi, & eiuſdem affectiones eſſe uidentur: ut ſanitas & morbus, pulchritudo & fœditas, robur & imbecillitas, uiſus & cæcitas, auditus & ſurditas. Item & ex ijs, quæ ſequuntur, palàm fiet: nam quo uigilare aliquem cognoſcimus, eodem & dormire deprehend

hendimus: qui enim ſentit, eundẽ uigilare, cenſemus. Atq; uigilantem omnem cognoſcimus, aut quia extremum motũ aliquem ſentiat, aut quia inteſtino aliquo feriatur. Si ergo uigilia ipſa in alio nullo quam in ſentiendo conſiſtat, certum eſt quæ uigilant, ac dormiunt, eodem uigilare, ac dormire quo ſentiant. Cùm autẽ ſentire ipſum, neq; animæ, neq; corporis propriũ ſit (nam ad idem, actus & potentia pertinent: ſenſus autem actu, eſt motio quædam animæ interuentu corporis proueniens) manifeſtum eſt affectionem hanc dico ipſum uigilare, nec propriam animæ eſſe, neq; item corporis, cùm corpus inanime ſentire nõ poßit. Porro cùm de particulis animæ aliubi iam retrò definitũ ſit, cumq; uegetatrix ſeiũcta à reliquis habeatur, reliquæ ſine hac ſubſiſtere non poßint, clarum eſt quæ augẽtur ſolùm, & minuuntur, ut ſtirpes, ac plantæ, ſomno & uigilia deſtitui ſolere, quòd ſenſu careant, ſiue ſeparabilis ille quidẽ ſit, ſiue non ſit: nam potentia, & ratione, ſeparabilis eſt. Pari quoq; modo cõſtat, nullum eſſe animal, quod aut ſemper dormiat, aut ſemper uigilet, ſed utrunq; eidem tributũ à natura eſſe: non enim ſi quod animal eſt ſenſu præditũ, neq; dormire id, neq; uigilare cõtingit: quando uterq; hic affectus, circa ſenſum primi ſenſitiui accidere ſolet. Fieri autem nõ poteſt, ut alter horum eidem ſemper inſit, uerbi gratia, ut genus aliquod animalis aut ſemper dormiat, aut ſemper uigilet. Nam fieri nequit, ut ullum ſemper uigilet: quãdo quæcũq; munia aliqua naturæ obeunt, ſimulac temporis modum exceſſerint, inquantũ ſufficere operi poterant, laſſeſcant, ſuccumbãtq;, & à muneribus quæq; ſuis deſiſtant oportet, ut oculi, manus, & quicquid aliud functionem aliquam exercere ſolet. Itaque ſi quid ſentiendi officio fungatur, ſpatio exacto, quo cõtinenter gerere, &

admin

adminiſtrare poteſt fatiſcet, nec præterea operari ualebit. Cùm ergo uigilia exolutione ſenſus finiatur: & contrariorum ſi alterum adſit, alterum abeſſe oporteat, uigilia uerò ſomno contraria ſit, ſitq; neceſſariũ cuilibet alterum inæſſe, ſequitur ut ea dormire oporteat. Igitur ſi talis affectio ſomnus eſt, ſomnus uerò impotentia, quam uigiliæ exceſſus cõmittit, uigiliæ autẽ exceſſus interim ab ægritudine pendet, interim citra ægritudinẽ accidit: unde fit ut quemadmodum exolutio duplex eſt, ita & impotentia duplex haberi poßit: neceſſarium eſt ut quicquid uigilat, dormire aliquãdo cõtingat, quia ut ſemper agat fieri non poteſt. Conſimiliter fieri nequit, ut ſemper dormiat: nam ſomnus, affectio quædam ſenſariæ partis, quaſi uinculum quoddam, & immobilitas, exiſtit. Ex quo ſequitur, quicquid dormit ſenſitiuam partem habere. Senſitiuũ autem eſt, quod ſentire actu poteſt: ſentire uerò actu ſimpliciter, & propriè, nemo per quietem poteſt. Nullus igitur ſomnus eſt, qui expergiſcibilis non ſit. Cætera ferè omnia pedeſtria, uolatilia, natatilia, ſomno participant: etenim cuncta piſcium genera, & ea quæ molli cruſta integũtur, & præter ea quæcunq; oculos habent, ſoporari cernuntur: nam & quibus oculi duri, & inſecta, dormire palàm eſt: quanquam iſthæc omnia, ſomno exiguo contenta ſunt: unde fit etiam, ut ſæpenumero quempiã lateat utrum obdormiſcant, necne. Vtrum uerò teſtacea ſopore offundantur, nondum ſenſu quidem cognitum fuit, ſed ratione tamen ea, quam prædiximus, ſi cui probabilis uideatur, perſuaderi id poteſt. Somnum igitur animalibus cõmunicatum omnibus eſſe, hac ratione pateſcit: nam animal coſiniri ſolet, quòd ſenſum habeat: ſenſus uerò immobilitatem quandam, & quaſi nodum & uinculum, ſomnum eſſe

dicim

dicimus:contrà, exolutionem, atque relaxationem, uigiliam. At plantis neutra harum affectionum communicari poteſt: quippe cùm citra ſenſum neque ſomnus eſſe, neque uigilia poßit. At quibus ſenſus ineſt, eiſdem & dolor, & uoluptas concedi debet: quibus uerò dolor, & uoluptas, eiſdem & cupiditas. Plantis autem, nihil horum tribui poteſt. Argumento, quòd facultas, quæ nutrit, & uegetat, munus ſuum melius conſopitis, quàm uigilantibus animalibus abſoluat: tunc enim probius & alũtur, & augentur, ut quæ nihil ad ea, ope ſenſus egeant.

Hîc Ariſtot. ſomni, ac uigiliæ uſum neceßitatemq́; docet.

CAPVT II.

CVr autem dormiant, & uigilent, & per quem ſenſum, aut per quos, ſi per plures id eueniat, conſyderandum eſt. Cùm animalium quibuſdam ſenſus omnes inſint, quibuſdam non omnes ut uiſus, ſed cunctis, tactus, & guſtus, niſi quid imperfectum, laceßitum'que ſit, de quibus omnibus in libris de anima dictum eſt: fieri autem ſimpliciter non poßit, ut dormiens animal ullo ſenſu abuti queat, patet neceſſarium eſſe in ſomno eandem omnia ſubire conditionem: nam ſi partim eodem modo afficiantur, partim, diuerſo, hac nimirùm ratione fiet, ut per quietem animal ſentiat: id quod impoßibile eſt. Porro, cùm natura ſingulis ſenſibus proprium quid iniunxerit, & in omnes commune quid ſparſerit: proprium ut uiſui uidere, auditui audire, & reliquis ad eundem modum: commune uim quandam promiſcuam, quæ omneis comitatur, qua animal & uidere, & audire ſe ſentit (non enim uiſu ſe uidere uidet, nec uiſu, aut guſtu iudicat, iudicare'ue poteſt diſtare dulce ab albo, neq; ſeorſum, neq; ſimul utroq;: ſed particula quadam cõmuni, quæ adiuncta

ſenſibus

ſenſibus omnibus ſit:nam ſenſus unus eſt, & etiam principale ſenſorium unum, ratio tamen ſenſioni cuiuſque generis, ut ſoni, & coloris non una, ſed alia, & alia: hæc autem cum tactu maximè coniuncta eſt: nam tactus à cæteris ſenſibus diuelli poteſt, ab hoc, cæteri non poſſunt: quæ omnia in commẽtarijs de anima explicata ſunt) hinc profectò conſtat ſomnum, & uigiliam, affectionẽ huius eſſe. Ideoq́; animalibus cunctis ineſt: etenim tactum unum, omnia poßident. Nam ſi ſopor irrepat, quia ſenſus omnes afficiantur, abſurdum ſanè fuerit eos ſimul feriari, & immobiles perſiſtere, quos neque neceſſe eſt, neq; poßibile quodammodo, ſimul in operæ eſſe, ac pelli: cùm magis conſentaneũ uideatur, ut ſimul operentur, quàm ut ſimul quieſcant. Quod autem nunc de hiſce dicimus, rationi conſonum eſt: nam cùm ſenſus, qui cæteris alijs præeſt, et quo cæteri ſeſe conferunt, afficitur, neceſſariò & reliqui omnes conſentiunt: at ſi quiſpiam ex iſtis elangueſcat, & impotens ſentiendi reddatur, non continuò neceſſe eſt illum flaccere, & uiribus deſtitui. Conſtat autem multis argumentis, ſomnum non ea re conſiſtere, quod otioſi ſenſus ſint, nec eis utatur anima, quodq́; ſentire non poßint. Nam cùm quis animo linquitur, tale quid euenire conſtat: quando defectus animæ, non niſi nexus quidam, & impotentia ſenſuum eſt. Idem, & in delirijs quibuſdam contingere poteſt. Præterea, quibus uenæ iugulares apprehenduntur, aſtringunturq́;, eripi ſenſus aſſolent. Verùm impotentia ſentiendi, ſi non quacunque de cauſa obueniat, neque in quouis ſenſu ſit, ſed ſicuti nuper dixi, in primo ſenſu quo animal omnia percipit, ſomnus eſt: nam tum iſte laſſatur, neceſſariò, & cæteri ſenſus actus ſuos exercere non poſſunt: contrà, ſi quis ex illis impotens reddatur, non

prot

protinus neceſſe eſt idem huic euenire. Sed qualis affectio ſomnus ſit, & quam item ob cauſam dormire animalia cõtingat, dicendum eſt: quando complura haberi cauſarum genera, certum eſt. Nam & id cuius gratia quippiam ſit, & id unde motus origo pendeat, & materiam, & rationem cauſas appellitare ſolemus. Ac primùm quidem cùm naturam ſemper agere gratia alicuius, id eſt boni, dicamus: quietem uerò utilem eſſe, atq; adeò neceſſariam ijs omnibus, quæ moueri quidem nata ſunt, ſed ſemper, & continuè moueri cum uoluptate nequeunt, cumq; ob ueritatem ipſam translatio hæc uulgo recepta ſit, ut ſomnus quietis nomine deſignetur: ſomnus profectò ad ſalutem iunctus animalibus fuit. Vigilia uerò, rationem finis obtinet: nam ſentire, & ſapere, finis omnibus eſt, quibus alterũ eorum competit: hæc enim, optima ſunt: finis autem optimus eſſe ſolet.

Item ſomnus animali cuiq; neceſſarius eſt, non quidem ſimpliciter, ſed ex ſuppoſito, & adiunctione: nam ſi animal naturam ſuam ſeruare, ac tueri debeat neceſſariò quædam adeſſe ei oportet, quibus poſitis, alia ſubinde adiungenda ſunt. Poſt hæc reſtat dicendum, quo motu, actione'ue corporum antegreſſa dormire animalibus obueniat, aut etiam uigilare. Planè cætera animalia, quæ nimirum ſanguine carent, eandẽ, quam quæ prædita ſanguine ſunt, aut proportionalem cauſam ſomni habere, ſanguinea uerò eam ipſam quam homines, arbitrari addecet. Quare per hæc de omnibus contemplemur oportet. Principium ſenſus eadem parte oriri qua & principium motus, definitum ſuprà aliubi eſt: hoc autem, è tribus determinatis, diſtinctiſq; locis, in eo contineri ſolet, qui inter caput, & aluum medius ſit. Principium igitur mouendi, in ijs quæ ſanguinem habent, partem eam, quæ circum cor eſt, obti-

net: nam quæcunq; ſanguinem habent, habent & cor, à quo motus, ſenſusq; principis origo atq; initium pendet. Motus igitur, & ſpiritus, & omnino refrigerationis principium in corde, ut patet, collocatū eſt. Quin & ipſa natura tam parteis eas, quæ ſpirationi deſtinatæ ſunt, quàm quæ refrigerio, quod ab humore peti ſolet, ad calorem partis huius ſeruandum, tutandumq; concinnaſſe uidetur. Sed de refrigeratione, infrà, ſuo dicemus uolumine. In ijs uerò quæ carent ſanguine & inſectis, & ijs quæ ſpirare non ſolent, facultatis motricis regia in eo eſt, quod uice cordis ſubrogatur: nam ea in parte ſpiritus quidam inſitus attolli uicibus, & ſubſidere cernitur: quod facilè deprehendi poteſt in totipennibus, qualia ſunt ueſpæ, apes, muſcæ, & cætera generis eiuſdem. Quoniam autem animalia nec mouere quicquam, nec agere ſine intenſione uirium poſſunt, intenduntur autem uires retentione ſpiritus, ijs quidem quæ ſpirant extrinſecus accerſiti, ijs uerò quæ non ſpirant, inſiti: hinc profectò euenit, ut totipennia ipſa quoties ſe mouent, attritu ſpiritus ad ſeptum tranſuerſum offendentis, bombos illos ædant. Mouentur autem omnia ſenſu quodam, ſiue familiari, ſiue peregrino in primo ſenſorio, facto. Quòd ſi ſomnus, et uigilia partis huius affectiones ſint, quo in loco, et qua primum particula contingere ſoleant, apertū eſt. Sunt etiam qui dormientes reſurgunt, & pleraq; agunt, qualia cùm uigilant ſolent: quod tamen ſine uiſione aliqua, aut ſenſu contingere non poteſt, nam ſomnium, quodammodo ſenſum eſt. Sed de ſomnio inferius diſſeretur. Cur autem experrecti inſomnia meminerint, quæ uerò per ſomnum quaſi uigilantes geſſerint non meminerint, explicatum in problematis eſt.

Hic Ariſt. quid ſomnus quidq; uigilia declarat, & unde.

CAP.

CAPVT III.

PRoximum ab iis,quæ diximus,eſt,ut quibus factis,& unde affectionis huius origo,ſomni inquam,& uigiliæ proueniat tractetur,exponaturq́;.Sanè cùm animal ubi ſenſum habet,tum primum ali & creſcere oporteat,ſitq́; alimentum nouiſſimum ſanguineis ſanguis,exanguibus quod ſanguini proportione reſpondet, atq; uenæ conceptacula ſanguinis ſint,uenarum autem initium cor, id quod ex diſſectionibus perſpici poteſt:cibum utiq; illum,qui per os ingeri ſolet,in loca ſua receptum euaporari in uenas,inibiq́; mutatum in ſanguinem uerti,& mox principiũ ipſum adire cõſtat. Quæ quanquàm in libro de alimento dicta ſunt, tamen nunc repeti oportet, ad hoc ut principia motionis contemplemur,& quid ſuſtinente parte ſenſitiua ſomnus & uigilia contingat.Nec enim ſomnus,quæcunq; impotentia ſenſuum eſt,ut diximus:nam & dementia,& præfocatio, & animi defectus, talem impotentiam adferre poteſt. Iam uerò accidit,ut & quidam per forte animi deliquium, quippiam imaginarentur. Hoc igitur aliquam habet controuerſiam. Nam ſi defectum animo dormire contingat, continget etiam ut imaginatio illa inſomniũ ſit.Porrò multa dicunt,qui ita uehementer tentantur, quiq́; extinctorum ſpeciem præferunt. De quibus omnibus eandem eſſe rationem putandum eſt.Sed enim,uti iam diximus,non omnis impotentia ſentiendi ſomnus eſt,ſed ea ſolùm, quam diuaporatio cõmittit alimenti:quod enim ſurſum halat,quadantenus attolli,deinde regredi,ac refluere inſtar Euripi neceſſe eſt:nam animantis cuiuſq; calidum,in ſublime natura fertur:at ubi eo loci ſubuectum eſt,mox uniuerſum reciprocat ac deſcendit.Quamobrem ſomnus maximè poſt cibum fieri ſolet:tunc enim copioſus humor,& corpulẽtus, ſurſum

commeat. Qui cùm conſiſtit, caput aggrauat, & addormi ſcere facit: cùm uerò iam deſcendit, & reciprocando calo rem repulit, tum ſomno ſepultum iacet, dormitq́; animal. Hæc autem uel ſomnifica ipſa indicant: omnia enim, ſiue poculenta ſint, ſiue eſculenta, grauedinem capiti adferunt: ut papauer, mandragora, temetum, lolium. Ad hunc item modum affecti uidentur, qui ſoporantur, dormitantq́;: quia nec caput erigere, nec palpebras attollere queunt. Et maxi mè à cibis ſomnus talis extat: tunc enim multa exhalatio confit. Præterea à fatigationibus nonnullis: nam fatigatio, colliquandi uim obtinet: colliquamentum autem, uicem incocti alimenti, niſi frigidum fit, præſtare ſolet. Quidam etiam morbi hoc idem faciunt: qui ab humido, & calido excremento proueniunt: quemadmodum in febre, & lethargo euenit. Item prima ætas: nam pueri alto ſopore premun tur, quia alimentum omne ſurſum reſpirat. Cuius rei ſignum eſt, quòd per id ætatis, ſuperiora proportione inferiorum maxima ſunt, quia incrementum illo contendat. Nec alia de cauſa, morbo comitiali obnoxij ſunt: is enim morbus perſimilis ſomno eſt. Et idcirco huiuſce peſtis exordium, plerisq; per quietem accidit: qui poſtea dum dormiunt, ea corripi ſolent: dum uigilant, non ſolent. Cùm enim larga ſpiritus copia in ſublime effertur, ubi rurſum deſcendit, uenas extumefacit, & inflat, quibus meatum ſpirabilem comprimit, atq; intercludit. Hinc uinum pueris utile non eſt, nec etiam nutricibus (nihil enim fortè intereſt: nutrices, an pueri ebibant) niſi dilutum, & modicum hauriatur: nam uinum ſpiritoſum eſt, præſertim atrum. Et uſq; adeo ſuperiora pueri plena cibo continent, ut quinq; menſium ſpatio collum obuertere nequeāt: quippe cùm illis haud ſecus, quàm ebrijs multus uapor ſurſum ad caput feratur. Quam

affect

affectionem, cauſam eſſe, cur initijs fœtus inter matris uterum quieſcant, rationi conſonum eſt. Atq; in totum ſomniculoſi ſunt, qui conditas uenas habent, & qui forma pomilionis, & capite prægrandi ſunt. Nam ij, quorum conditæ ſunt uenæ, eas graciles, & anguſtas habent, adeo ut humor ægrè decidat, & refluat: Pomuliones uerò, & quorum uaſta ſunt capita, multam diuaporationem, atq; effluentiam, quæ ad parteis ſuperas uiam capeſſit. At qui uenas gerunt æditas, propter amplitudinem & latitudinem meatuum, ſomnolenti non ſunt, niſi quam aliam contrariam ebiberint affectionē. Neq; item melancholici: nam locus interior refrigeratus eſt. Quare in eis euaporatio multa non fit, ob idq; edaci auiditate laborant, cùm ſint aridi: nam eorum corpora ita affecta ſunt, quaſi re nulla fruantur. Porrò bilis atra, quæ naturaliter frigida eſt, altricem officinam refrigerat, & alias parteis, in quibus recrementū hoc potentia ineſt. Quare ex ijs quæ dicta ſunt, apertum eſt: ſomnum eſſe coitum quendam caloris ad intima refugientis, & naturalem antiperiſtaſin, circumobſiſtentiamq; propter eam, quam diximus, cauſam. Quocirca qui ſomno premitur, in motu, & agitatu uario eſt. Vnde & deficit, & refrigeratur, atq; ob frigus, palpebræ decidunt. Quinetiam partes ſuperiores, & extimæ, frigent: contrà inferiores, & intimæ, ut pedes, & quæ intrinſecus continentur. Quanquàm cur ita, dubitabit aliquis: quòd à cibo profundiſſimus ſomnus obrepat, & uina ſoporifera ſint, & cætera quibus cō ſimilis caliditas adeſt: nec rationi conſonum eſſe uideatur, ut ſomnus refrigeratio ſit, & cauſæ ſomni calidæ. Vtrum igitur hoc eò accidit, quòd quemadmodum uenter inanis calidus eſt, ſed cùm oppletur motionis ratione refrigeſcit, ita meatus, & loci in capite poſiti, euaporamento comme-

ante refrigerantur? An quemadmodum aqua calida perfuſi, repentè inhorreſcimus: ita illic frigus aſcendente calore collectum, parteis eas refrigerat, & calorē naturalem debilitat, ac ſubterfugere cogit? Præterea an quemadmodum co..geſtu lignorum ignis reſtinguitur, ita multa alimonia, quam calor ſubuehit, ſuperioribus ſe immiſcente, calor naturalis elangueſcit: donec utiq; illa concocta, perfectaq; ſit? Fit enim ſomnus, ſicuti dictum iam eſt, corpulento quopiā ui caloris in ſublime per uenas euecto: quod cùm diutius eo loci perſiſtere non poteſt, ſed copia exuperante aggrauatur, rurſum depelli, & ad ima fluere ſolet: quapropter & ipſi homines corruūt (animalium enim homo unus erectus eſt) calore, qui eleuandi munere fungebatur, ſubtracto: atque ſimulac cor incidit, mentem aufert, deinde imaginationes, & uiſa ſuggerit. An ſolutiones, quas modo dixi, cauſas continent, propter quas refrigeratio fieri poßit: ſed tamen locus ille, qui circiter cerebrum habetur, in ea re committenda principatum obtinet, uti alio loco diximus? Nam cerebrum partium omnium corporis frigidißimum eſt: in ijs uerò quæ carent cerebro, id quod uicē eius tenet. Quemadmodum igitur cū humor exhalat, & calore ſolis in ſublime fertur, ubi ſupernum aëris locum ſubierit, præ rigore loci refrigeratus conſiſtit, ac denuo in aquam conuerſus in terram defluit: ita cùm calor ad cerebrum eleuatur, excrementitia diuaporatio in pituitam, & ſaniem concreſcit (quamobrē & fluxiones ex capite oriri uidemus) alimentaria, & non morbida conſiſtit, deſcenditq;, & feruorem cordis delapſa refrigerat, atq; moderatur. Ad refrigerationem uerò, & difficilem ſuſceptionem euaporationis, gracilitas, & anguſtia uenarum conducit, quæ circa cerebrū ſunt. Hæc igitur cauſa eſt, cur euaporatio, etiamſi immodicè

 55452

dice caleat, refrigeretur. Expergiſcitur animal, quando abſoluta concoctio eſt, & calor, qui ambientis frigoris opera ex amplo in arctum coiērit, euicit, atq; ſanguinem feculentum à ſyncero diſcreuit. Eſt autem tenuiſsimus, & puriſsimus ſanguis, qui in capite continetur: contra craſsiſsimus, & turbidiſsimus, qui partibus committitur inferioribus. Omnis autem ſanguinis origo, cor eſt: quemadmodum tum hîc, tum aliubi diximus. Ex tribus porrò uentriculis, qui habentur in corde, is qui in medio eſt, utriq; extremo communis exiſtit: atq; extremi ſpecus, ſanguinem ab utraque uena, maiore, & aorta, recipiunt: in medio autem ſinu, diſcriminatio illius fit. Sed de his, aptius alio loco definitur, atq; determinatur. Quoniam autem ſanguis maximè poſt ingeſtos cibos indiſcretus fit, tum ſomnus obrepit, & tandiu edurat, quoad ſanguis purus ad parteis ſuperas, turbulentus ad inferas ſequeſtratus, delegatusq; ſit: quo facto, animantes ab onere cibi abſolutæ excitantur. Dictum eſt quæ cauſa dormiendi ſit, inſiti ſcilicet caloris uniuerſim ad primum ſenſorium confugientis antiperiſtaſis, quæ corpulenti uaporis à natiuo calore ſubuecti opera prouenit: tum etiam quid ſit ſomnus, nempe nexus, & uinculum primi ſenſorij, ut ſuo fungi munere non poſsit. Id quod neceſſariò quidem fit (nam animal eſſe non poteſt, niſi ea contingant, quibus ipſum perficiatur) at ſalutis gratia: quoniam quies animal tuetur, atq; conſeruat.

Caput 6
De expergiſcentia.
Cauſa.

FINIS.

DE INSOMNIIS LIBER ARISTOTELIS.

Franciſco Vatablo Interprete.

Hîc Ariſtot. cui animæ parti aſciſcendum ſit inſomnium declarat. CAPVT I.

POST *hæc de Inſomnijs quærendum eſt, ac primò quidem qua ui animæ percipiantur: & utrum hæc affectio mentis, ac intellectus: an ſenſus ſit: his enim uiribus unis earum, quæ in nobis ſunt, cognitionem rerum, notitiamq́;, aſſequimur.* Ergo *ſi functio aſpectus uiſio eſt, & auditus auditio, & omnino ſenſus ſenſio: communia autem ſenſilia ſunt figura, motus, magnitudo, et cætera id genus: propria uerò color, ſonus, et ſapor: nec fieri poteſt, ut ullũ animal clauſis oculis, dormienſq́; cernat, aut alio ſenſu percipiat, nos in ſomno nihil ſentire certum eſt. Vnde fit, ut inſomnia nullo ſenſu noſcãtur. Sed neq;, opinione comprehendi illa poſſunt.* Nam *in ſomno non equũ, modò, & hominem eſſe id, quod ad nos accedit, pronuntiamus, ſed etiam albũ & pulchrum, quorum, nullum opinio abſq; ſenſu, nec uerè, nec falsò dixerit.* At *animam hoc idẽ facere contingit: ex æquo enim hominem, & album eum eſſe, qui occurrit, diſcernere uidemur.* Adhæc *præter inſomnia, aliud quiddã intelligere ſolemus. Quemadmodum enim uigilando ſentientes aliquid, plerũq; etiam aliud de re, quæ ſenſum ferit conſideramus: ita dormiẽdo, præter uiſa, interdum alia quædã mens noſtra cogitat. Quod facilè patebit, ſi quis mẽtem ad ſomnia cõuertat, & recurrere ea*

quot

quoties exurgit enitatur. Imò iam quidem inſomnia experti ſunt eiuſmodi, nimirum qui præceptionem colendæ memoriæ ſequentes, pronuntiata quibuſdam locis conſtituere ſibi uidebantur: eis enim ſæpenumero accidit, ut aliud quiddam præter ſomnium, nempe uiſum, phãtaſmaq́; aliquod: in comparato, diſpoſitoq́; loco ante conſpectũ collocarent. Vnde liquere arbitror, non quicquid in ſomno uidemus, inſomniũ eſſe: & nos intelligere, quæ opinione opinamur. Porrò de his omnibus illud conſtat, hoc idem quo ægri in uigilia fallimur, facere uti in ſomno decipiamur. Sed & nobis quanquàm ſani ſumus, atq; adeò uidentes, tamen Sol, pedaneus eſſe uidetur. Cæterùm ſiue imaginandi uis animæ eadem ad numerum cùm ſenſaria ſit, ſiue diuerſa habeantur, nihilominus hoc ſine uiſione, aut ſenſione aliqua non fit: nam hallucinari, & obaudire dicitur, qui uerum quidem aliquid uidet, & audit, non tamen id, quod ſe uidere, et audire putat. At in ſomno poſitum eſt, neq; uideri quicquam, neq; audiri, neq; omnino ſentiri. Num igitur, quamuis nihil tunc cerni, atq; ſentiri uerum ſit, tamen nullo modo ſenſum affici uerum non eſt, ſed & uiſum, & cæteros ſenſus pati aliquid contingit? Nam ſinguli horum, in ſomno principem ſenſum haud magnopere ſecius atq; in uigilia, non ſic autem ut in illa, formis ſenſilibus appetunt, feriunt, laceſſunt. Quinetiã interdum opinio, quæ uiſa ſunt, ea falſa eſſe, ut in uigilia dicit: interdum obligatur, & ſpectra quaſi uera ſint proſequi aſſolet. Conſtat igitur hanc affectionem, quam ſomniare dicimus, neq; ad opinantem, neq; ad intelligentem pertinere. Sed ne ad ſentientem quidem ſimpliciter: nam alioqui, uidere ſimpliciter, & audire eſſet. Cæterùm quomodo & qualiter ad iſtum referri queat, conſiderandum eſt. Ponamus igitur id, quod etiam clariſſimum eſt, inſomnium ſenſariæ

ſariæ partis affectionem eſſe: nam et ſomnus ad eandē pertinet: nec enim animantium alteri ſomnus, inſomnium alteri, ſed eiſdem utrunq; competit. Cùm uerò de imaginatione, & phantaſia tractatum in libris de anima ſit, & imaginandi uis eadem numero ſit cum potentia ſentiendi, quamuis eſſentia, rationeq; differant, imaginatio autem ſit motio à ſenſu actu proueniens, inſomnium uerò ſpectrum quoddam, & phantaſma eſſe uideatur (nam uiſum ipſum quod in ſomno apparet inſomnium dicimus, ſiue illud ſimpliciter, ſiue quodam modo contingat) palàm utiq; eſt inſomnia ſenſariæ partis eſſe, ſed quatenus imaginaria eſt.

Hîc oſtendit Ariſt. quoduis ſenſibilium ſomni obiectum eſſe.

CAPVT II.

QVid autem ſit inſomnium, et qua ratione fiat, ex ijs maximè cognoſci poteſt, quæ in ſomno accidunt. Etenim ſenſilia ipſa in nobis per ſingula ſenſoria ſenſionem efficiunt: & affectio quam ea inuehunt, non modò in ſenſorijs ineſt, cùm ſenſus aguut, ſed etiam ab opera diſceſſere: nam perinde hîc, atq; in ijs quæ lationem ſubeunt, euenire uidetur: etenim quæ lationem ſubeunt, eo quòd propulit non amplius tangente, cietur: quod enim mouendi officio functum eſt, quandam aëris particulam propulit: quæ cùm mouetur, ſubinde aliam ciet: atq; hoc utiq; pacto, donec quieſcant, moueri aër, & aqua ſolent. Conſimiliter & hoc quoq; in alteratione fieri putandum eſt: illud enim, quod calentis rei opera incaluit, quod ſibi uicinum eſt, calefacit: penetratq; ſucceſsio hæc ad id uſq;, quod primum calefieri poteſt. Quare & ei cui ſentiendi facultas commiſſa eſt, hoc idem accidere neceſſe eſt, cùm ſenſum, qui in actu conſtitutus ſit, alterationem eſſe quandam conſtet. Quocirca affectio ipſa in opificijs ſenſuum, non modò ſentientibus illis, ſed

452

ſed etiam quieſcentibus, tam per ſumma, quàm in imo ſeruari ſolet. Id quod, quoties continenter quippiam ſentimus, liquidò percipi poteſt. Nã ſi ſenſum ipſum ab eo ad aliud, ut de ſole in opacum, conuertamus, comitatur eum affectio: euenit enim ut nihil cernat, propterea quòd commotio, quæ à lumine profecta eſt, oculos adhuc poßideat. Item ſi quid album, aut uiride diutius aſpexerimus, ad quodcunq; aſpectum noſtrum deflectamus, concolor illi uidetur. Sed & ſi oculos contra Solem, aut aliquid aliud, quod fulgeat, intenderimus: deinde conniueamus, per rectam lineam, qua aſpectum cernere contingit, primum tale obſeruantibus apparet, quale reuera eſt, tum ſe in puniceum conuertit, proximè in purpureum, donec ad atrum perueniat, exoleſcatq;. Quinetiam ſi qui obtutus ſuos ab hiſce quæ mouentur, ut ab amnibus præſertim ocyßimè labentibus, aliò transferant: quæ ſtant, moueri uidentur. Iidem porrò, ab ingentibus ſonis ſurdaſtri redduntur: & ab odoribus uehementibus, ægerrimè olfaciunt: atq; ita in ſimilibus ſtatuendum eſt. Quæ omnia, apertè hoc eueniunt modo. Quod autem celeriter ſenſoria ipſa, uel tenues differentias ſentiant, indicio eſt, id quod in ſpeculis fieri ſolet: de cuius ratione, ſeorſim dicato opere conſiderare quis, & addubitare poßit. Et inſuper ex eodem facilè conſtat, uiſum ut pati, ita etiam agere aliquid ſolere. Nam cùm mulieres tempore menſium è ſpeculis admodum nitidis aliquod inſpectant, tunc ſuperficies ſpeculi quadam ueluti nebula ſanguinis obducitur: atq; ſi nouitium ſpeculum ſit, haud facilè eſt eiuſmodi maculam abſtergere: ſin peruetus facilè. Cauſa autem eſt, ſicuti iam diximus, quòd non ſolùm ab aëre uiſus quippiam patitur, ſed etiam in aërem quippiam agit, atq; eundem mouet; perinde atq; ſplendida: nam uiſus, de Cauſa uiſ[illegible] ſpeculi [illegible]

genere ſplendidorum, & habentium colorem eſt. Hoc *igitur tempore, quo menſes profluunt, eodem modo oculos, quo quamlibet aliam corporis particulam affici ratione optima euenit: quandoquidem ſuapte natura uenulenti ſunt.* Quocirca *tempore menſtrualis profluuij, quod commotione, & inflammatione ſanguinis prouenit, diſcrimen in oculis habetur, quod quamuis nobis ineuidens ſit (eſt enim natura ſeminis & menſium, eadem) reuera tamen in eiſdem eſt.* Ab *ipſis autem menſibus, qui ad oculos penetrarunt, aër mouetur, & inficitur: aër infectus alium aërem, qui ſpeculo proximus eſt, ſibi hærentem inficit, & talem qualis ipſe eſt, reddit: à quo poſtremum, ſpeculo eluuiecula quædam allinitur.* Nam *ſpecula haud ſecus, quàm mundiſſimæ ueſtes, celerrimè notam aliquam contrahunt: quod enim mundum eſt, atq; purum, exactè commonſtrat quicquid exceperit, et potiſſimum minimos motus: æs uerò quod leue, terſumq; ſit, qualemcunq; tactum maximè ſentit.* Scire *autem oportet, tactum aëris eſſe quandam ueluti attritionem, deterſionemq;, & ablutionem: atq; eundem, quantuluſcunq; ſit, conſpicuum, propter ſpeculi puritatem, reddi.*
B. *Cur uerò maculæ nouis ſpeculis inductæ difficile eluantur, cauſa eſt, quòd ea pura ſunt, & terſa: nam maculæ ſeſe per talia, et in profundũ, et in omnes partes diffundunt, in profundũ, quòd pura ſint: in omnes partes, quòd terſa.* In *uetuſtis autem maculæ non permanent: quia non tam altè figuntur, ſed eminẽtiuſculè.* Tenues *igitur differentias excitare, uellicareq; ſenſum & celeriter ab eodem internoſci, item non modò pati ſenſorium quo natura colorum percipitur, ſed etiam uiciſſim agere, ex hiſce conſtat.* Iis *quæ diximus, aſtipulatur, quod circa uina, & unguenta accidere uidemus.* Nam *oleum, quod unguento additur, celeriter odores*

carum

455

earum rerum, quæ in propinquo ſunt, ebibit. Vina quoq;, hoc idem faciunt: quippe quæ non modò earum rerum, quæ induntur, admiſcenturq́; odores in ſe trahant, ſed etiam earum rerum, quæ prope dolia aut locantur, aut naſcuntur. Ad eam uerò conſiderationem, quæ nobis initiò inſtituta eſt, unum ſupponatur quod & patere poteſt ex ijs, quæ dicta ſunt, abeuntibus externis ſenſibilibus, ſenſa, quæ & ipſa quoq; ſenſilia ſunt, remanere. Item, facilè decipi circa ſenſus, homines in aliquo affectu poſitos: atq; alios, in alio: ut meticuloſum, in metu: amatorem, in amore: adeò ut ex tenui ſimilitudine alter hoſtes ſe uidere putet: alter, quem amat. Et quo quis utiq; arctius ipſo affectu poſſidetur: eò leuiori ſimilitudine talia ſeſe illi offerunt. Eodem modo & qui ita, et qui demum quacunq; alia cupiditate rapiuntur, facilè circumſcribi ſolent: at tantò quidē procliuius, quantò magis libidine ipſa ducuntur. Vnde etiam fit, ut febrientes interdum animalia quædam in parietinis uidere uideantur, exigua ſimilitudine permoti, quam lineamenta quædam congeſta prætendunt. Atq; hic error quandoq; unà cum morbo inualeſcit, ita ut cùm leuiter ægrotant ſe falſos haberi agnoſcant: cùm uerò grauius, minimè, ſed quoq; uitijs ducantur. Cauſa uerò quamobrem hæc fiant, ea eſt: quod id quod primatum obtinet: & id in quo phantaſmata fiunt, non eadem ui iudicant. Cuius rei ſigno eſt, quod cùm Sol appareat pedalis, ſæpe aliud quippiam phantaſiæ contradicit. Item perplexis digitis, quamuis quod unum eſt duo appareat, tamen eſſe duo neutiquam dicimus: quia uiſus, ſuperior, optimatiorq́; tactu eſt. Quòd ſi ſolus tactus eſſet, duo eſſe quod unum eſt, iudicaremus. Cauſa autem circumuentionis, ea eſt: quoniam non tantum quoties ſenſile mouetur qualibet apparere ſolent, ſed etiam quoties

ſen

ſenſus ipſe mouetur, ſi eodem modo moueatur, quo ſolet à
16 *ſenſili moueri, ſic littus uidetur nauigantibus moueri dum uiſus ab alio mouetur.*

Hîc oſtendit Ariſtoteles, ſæpe dormientes inſomnio decipi, ut uigilantes perturbationibus ſolere.

CAPVT III.

EX his itaq; patere arbitror, non modò uigilantibus nobis motiones illas, quæ per eos ſenſus accipiuntur, qui foras proſpectant, & in parte corporis exteriore iacent ſentiri ſolere, ſed etiam cùm affectio ea ſuborta eſt, quam ſomnum uocamus, atq; tunc impenſius. Nam interdiu, operantibus quidem ſenſibus, ac mente, eliduntur, atq; uaneſcunt: quomodo exiguus ignis apud ingentem offuſcari ſolet: & dolores, uoluptateſq; modicæ, acceſſu immodicarum offundi: quieſcentibus uerò, minima quæq; emergunt. Noctu autem, quia particulares ſenſus feriantur, & agere nequeunt, propterea quòd calor exteris partibus relictis in uiſcera ſe condit, ad initium ſenſus, originemq; delabuntur, & obturbatione ſedata manifeſtæ fiunt. Porrò exiſtimare oportet haud aliter motionem quanq; fieri, quàm paruas illas uertigines per ſumma amnium decurrentes: quæ interim ſimiles euadunt, interim quòd aquæ aliò retorqueantur, in alias ſubinde formas ſoluuntur, diuelluntúrq;. Quamobrem ſtatim à cibo non ſomniãt animalia, neq; cùm edita nuperrimè in lucem ſunt, ut infantes: nam multa tum agitatio, motioq; eſt, propter alimentarium calorem. Quare quemadmodum humore uehementer commoto quandoq; nulla redditur effigies, quandoq; redditur quidem aliqua, ſed distorta penitus, adeò ut alia uideatur eſſe quàm ſit: quieſcente uerò ſemper aliqua redditur, quæ etiam nulla ex parte affecta eſt, ſed pura, & expreſſa: ita & inter dor

miend

miendum interim uiſa, & motiones quæ per ſenſus hauſtæ 456
ſuperſunt, præ maiore illo motu, qui dictus eſt, prorſus obliterantur, exoleſcuntq́;, interim præpoſteræ, & monſtroſæ uiſiones apparent, & ingrata ſomnia, qualia melancholicis, & uinolentis, & febrientibus accidunt: omnes enim iſtiuſmodi affectus, cùm ſpiritoſi ſint, commotionem, & perturbationem plurimam afferunt. Simulac autem reſedit, & diſcretus ſanguis eſt in ijs, quæ ſanguinem obtinent, incolumes ſenſuum motiones, quæ à ſingulis ſenſibus tranſmittuntur, grata ſomnia faciunt, & apparere quippiam, ac uideri per ea quæ à uiſu deferuntur uidere, per ea quæ ab auditu audire, & pari modo per ea, quæ à cæteris ſenſuum officinis mandantur, ſentire: eo enim quòd motiones à ſenſibus ad principium ſentiendi perueniunt, uideri, uidere, audire, & ſentire, neceſſe eſt. Quinetiam quia conſpectus non moueri uidetur, cùm tamen in motu ſit, ut dicimus, et quia tactus motus adnuntiat, quod unum eſt, duo eſſe uidetur: nam ſentiendi principium quicquid à ſingulis ſenſibus afferatur, aſtruit, niſi aliqua alia uirtus potior con traueniat. Semper igitur apparet, ſed non omne quod appa ret etiam uidetur, niſi uis illa arbitra manus dederit, aut nõ moueatur motu uernaculo, & ſuo. Quemadmodum uerò di ximus, alios ob alium affectum facilè decipi, ita & de dormientibus ſtatuendum eſt, qui propter ſomnum, & eo quòd ſenſoria ipſa moueantur, & cætera quæ per ſenſum contin gunt, procliues ad labendum ſunt. Quare quod tenuem ali cuius rei ſimilitudinem referat, eis ipſa planè res eſſe apparet: nam cùm dormientibus illas, plurima ſanguinis copia ad ſenſum principem delabitur, unà & motiones illæ deſcendunt, quæ in ea materia continẽtur, aliæ potentia, aliæ actu. Sic autem ſeſe habent, ut ex eis una aliqua prior ſe aſ-

ſerat,

ſerat, moueatq; : qua abſumpta, alia ſubinde comparet. E*t perinde ſuo quæq; ordine ſequuntur, atq; ranæ è ſubere, aut quauis alia materia factæ, quæ colliquato ſale, quo erant, oblitæ, in aqua emergunt.* A*d hunc modum, potentia inſunt.* R*eiecto autem eo quòd impedimento erat actu ſunt.* A*tq; ſolutæ in exiguo illo reliquo ſanguine, qui in ſenſorijs habetur, ſimilitudinẽ rerum, quæ ſenſus extimulare ſolent, præferunt, non aliter quàm portiones illæ nubium, quæ cùm modo effigiem hominis, aut* C*entauri referant, mox ſe tranſitu ocyſſimo in alias ſubinde formas conuertunt.* V*numquodq; autem horum, ut dictum eſt, reliquiæ, & ueſtigium ſenſi actu eſt.* E*t digreſſo ſenſili, uerè dicere poſſumus, hoc eſſe tale, qualis* C*oriſcus eſt: at cùm uis illa ſuperior, & arbitra ſentit hoc, nequaquam dicit eſſe* C*oriſcum: ſed per hoc, uerum illum* C*oriſcum intelligit.* E*a itaq; uirtus, quæ ſentiendo, hoc eſſe* C*oriſcum aſſeuerat, ſi non penitus ſanguine obruta ſit, ſentientis more exercetur à motionibus quæ in ſenſorijs ſunt, atq; commouetur, & tum ſimilitudo rei uidetur ipſa res eſſe: tanta uis ſomni ut id latere nos efficiat.* Q*uemadmodũ igitur ſi quis oculũ digito ſupprimat, neq; animaduertat digitum ita admotum, non modò apparebit, ſed etiam uidebitur eſſe duo, quod unum eſt: ſi uerò animaduertat, apparebit quidem, ſed non uidebitur: ita & in ſomno, ſi quis ſe dormire intelligat, & affectionem eam ſentiat, cui ſenſus ſenſariæ partis addictus eſt, apparebit quidem ei quod ſomniat, ſed ſecum dicet, quanquã apparet hoc* C*oriſcus eſſe, non tamen eſt* C*oriſcus: nam ſæpe euenit, ut quis dormiendo in animo ſuo dicat, ſomnium eſſe quod uidet.* Q*uòd ſi dormire ſe neſciat, nihil imaginationi contradicet.* Q*uòd autem uera ſint quæ dicimus, quodq; motiones imaginariæ in ſenſuum officinis diuerſentur, certum*

apert

apertumq́; eſt, ſi quis adhibito animo conetur meminiſſe eorũ,quæ nobis obdormiſcentibus,& excitatis, expergefactisq́; accidunt. Interdum enim qui à ſomno recens excuſſus ſit, deprehendet ſimulacra, quæ ſe illi per quietem obtulerant,eſſe motiones,quæ in ſenſorijs ſunt: nam pueris nonnullis uel planè uigilantibus,aſpectantibusq́;,quãuis tenebricoſus ſit locus,tamen multæ imagines apparẽt, quæ moueri uidẽtur,ita ut illi ſe præ metu ſæpe intra ſtragulũ occulant. Ex his itaq; omnibus colligi debet, ſomniũ eſſe uiſum quidem aliquod, ſed quod in ſomno ſeſe offerat:nam neq; ſimulacra ea,de quibus paulò antè diximus, inſomnia ſunt,neq; aliud quicquàm quod ſolutis ſenſibus appareat. Sed neq; quicquid in ſomno ſe præſentat, inſomnium eſt. Nam primo quidem nonnullis euenit,ut ſonum, & lucem,& ſaporem,& contrectationem quodammodo ſentiant, ſed languidè tamen, & quaſi de longinquo: iam enim qui inter quieſcendũ cernebant,& mox excitati fuere,lumen lucernæ quod dormientes,ut rebantur, exiliter uidebant,protinus ubi expergefacti fuerunt,uerũ lucernæ lumen fuiſſe deprehẽdere. Sed & qui canũ,& gallinacceorum uoces debiliter exaudire ſibi uidebantur,mox experrecti ueras uoces fuiſſe apertè cognouerunt. Nonnulli etiã ad interrogata reſpondent: fieri enim poteſt,ut ſi alterum horum,uigilare dico, & dormire,non ſimpliciter adeſt,alterum quodammodo adſit: quorũ nihil ſomniũ,uocari debet. Neq; ſi quæ præter uiſa in ſomno ueræ intelligentiæ fiant. Sed uiſum quod à ſenſorum motu ortum,per quietem animalibus occurrit in eo quòd dormiunt, hoc ſomniũ eſt. Iam uerò quibuſdã accidit, ut nunquã quicquam ſomniarint in uita:quod quanquam rarum eſt,interdum tamen cõtingit. Atq; alij per totam uitam in eo affectu perſiſtere:

alij accedente ætate ſomniarunt, qui prius nullũ ſomnium uiderant. Cauſa uerò quamobrem non ſomnient, perſimilis ei uidetur, quæ facit ut ſtatim à cibo, & in ætate infantili, nullum penitus contrahatur ſomnium. Nam *quorũ ita natura cõſtat, ut in ſuperiorem locum diuaporatio multa concedat, quæ ſuo regreßu ad ima commotiones afferat plurimas, haud ab re nullum his phantaſma, uiſumq; apparet.* Procedẽte *uerò ætate ſomnia illis reſtitui, nihil abſurdi eſt: nam immutatione aliqua uel per ætatem, uel per affectum accepta, neceſſarium eſt hanc quoq; rerum contrariarum uicißitudinem accidere.*

FINIS.

DE DIVINATIONE PER SOMNIVM LIBER.

Franciſco Vatablo interprete.

Hic declarat Ariſt. ſomniorum diuinatio quatenus ſit aſſerenda, aut non. CAPVT I.

DIVINATIONEM *aliquam eſſe, quæ in ſomno fiat, & prouenire dicatur ab inſomnijs, neq; contemnere facile eſt, neq; credere.* Nam *quòd omnes, aut plurimi arbitrãtur inſomnia ſignificare aliquid, argumento eſt, id præ experientia aßeri ſolere.* Item *de nonnullis rebus ad diuinationem quandam haberi inſomnijs, indignum creditu non eſt, cùm ratione aliqua nitatur.* Vnde *fit, ut de cæteris quoq; ſomnijs haud ſecus cenſere quis poßit.* Cõtrà *cùm nulla rationabilis cauſa uideatur, per quam iſthæc diuinatio proueniat, efficitur ut fides*

abrog

abrogetur. Nam *ſi dicatur, deum eſſe qui ſomnia mittat, præter alia multa & hoc quoq; ſubabſurdũ eſt, non optimis, ſapientiſsimisq;, ſed quibuſuis ſine diſcrimine mitti. Sublata autẽ cauſa, quæ ad deum refertur, nulla præterea alia uidetur conſentanea eſſe: quandoquidem originem eius inuenire quod dicitur, quoſdã eſſe in* Boryſthene, & *iuxta* Columnas Herculis, *qui futura præſentiant, captum ingenij noſtri excedere uideatur.* Neceſſe *igitur eſt ſomnia eſſe aut cauſas eorũ, quæ fiunt, aut ſigna, aut fortuita: aut omnia, aut duo ex his, aut unũ ſolum.* Cauſam *uoco, uerbi gratia, deliquij ſolaris, lunam: febris, defatigationẽ.* Signum *deliquij, cùm luna ſubire incipit: febris, ſcabritiẽ linguæ.* Rem *fortuitam, inambulãte aliquo ſolẽ delinquere: nam neq; cauſa, neq; ſignum deliquij, inambulatio eſt: aut deliquiũ, inambulationis.* Quapropter *res fortuitæ, neq; ſemper, neq; maiori ex parte fiunt.* Sunt'ne *igitur ſomniorum alia cauſæ, alia ſigna, uidelicet eorum quæ in corpore accidunt?* Nam & *qui è* Medicorum *ſchola paulò peritiores habentur, inſomnia diligenter attendenda dicunt.* Nec *ab re ita exiſtimant: artifices alioqui, ſed qui tamen meditari aliquid, philoſophariq; ſolent.* Nam *motiones quæ interdiu contingunt, niſi magnæ admodum, forteſq; ſint, maioribus illis quæ ſecũdum uigiliam fiunt, offunduntur.* At *in ſomno, contrà fit: tunc enim quæ paruæ ſunt, eſſe magnæ creduntur.* Id *quod facilè conſtat, ex ijs quæ in ſomno contingere ſolent: ſæpe enim accidit, ut dormientes modico ſtrepitu exaudito, fulminare, & tonare putemus, & tenui pituita diſtillante, melle, aut dulci alio ſapore frui: & exiguo calore in quibuſdam corporis partibus exorto, ſuper prunas ambulare, & uehementer calefieri,* Excitati *uerò, iſthæc hoc habere modo*

deprehēdimus. Quare cùm exordia omniū parua ſint, certum eſt & principia morborū, & cæterarum affectionū, quæ in corpore perficiendæ ſunt, imbecilla eſſe oportere. Patet igitur neceſſariò hæc in ſomnis euidētiora eſſe, quā in uigilia. Sed & quædam ex uiſis illis, quæ per ſomnum apparēt, cauſas eſſe ſuorum cuiuſq; actuum, à ratione minimè abhorret: ut enim qui acturi aliquid ſunt, aut qui nūc id agūt, aut qui iam egerūt, plerunq; hoc idem per ſomnia contuentur, & adminiſtrant, quia diurna initia ad talem motum, quaſi uiam quandam præparauere: ita econuerſo neceſſarium eſt, ut plerunq; motiones, quæ ſe per ſomnum offerunt, principia ſint eorum, quæ interdiu gerimus, quia ecōtrario & hæc anteà inter nocturna uiſa mēs noſtra cōcepit. Ad hunc igitur modum è ſomnijs nonnulla tum ſigna, tum cauſas eſſe contingit. At complura perſimilia habēt ijs quæ temerè, ac uice fortuita proueniūt: præſertim extrema illa, ſupraq; omnem fidem hominis poſita, & ea quorū origo in nobis non eſt, ſed de nauali pugna ſunt, & ijs quæ procul à nobis geruntur. Nam de his eo modo ſtatuēdum eſt, quo ſtatuitur cùm id fortè fortuna euenit, quis de quo mentionem faciebat. Quid enim prohibet, quominus idem in ſomno contingat? immo uerò multa eiuſmodi contingere par eſt. Quemadmodum igitur mentio de quopiam neq; ſignum, neq; cauſa fuiſſe poteſt, cur idem ad nos acceſſerit: ita neq; ſomnium, ſignum aut cauſa dicendum, quamobrem ſic prorſus euenerit ut ſomnianti apparuerat, ſed fortuitum quid, temerariumq;.

Vnde etiam fit, ut plurima ſomniorū minimè euadant: nam quæ fortuita ſunt, neq; ſemper, neq; maiori ex parte accidūt. Ad ſummam, cùm è cæteris quoq; animātibus aliqua ſomniēt, haudquaquam inſomnia à deo miſſa ueniūt,

aut

aut ad eum finem nobis adiuncta fuere: dæmonia tamē haberi debent: nam & natura, dæmonia eſt, nō diuina. Cuius rei indicio eſt, quòd degeneres admodū, & gregarij homines futura præuident, & ita ut res habet ſomniāt, tanquā non delegante ſomnia deo. Verum prout quiſq; natura locutuleius eſt, aut uitio bilis atræ laborat: ita multifarias uiſiones experitur. Quia uerò plurimis, & uarijs ſpectris feriuntur, aliquando inſomnia illa, quibus euētus quidam reſpondet, incidūt: ſicuti nōnulli, cùm totum diem certant, interim præmium capiunt. Nam quod in prouerbio eſt, Si ſæpe iacias, aliud aliâs ieceris: idē et in ſomnijs contingere ſolet. Nec uerò abſurdū eſt, plurima non euadere. Nā neq; ea ſigna, quæ in corpore uiſuntur, aut in cœlo, ut quæ imbreis, aut flatus prætendunt, ſemper eueniūt: ſi enim alius uehemētior motus ingruat, quàm ſit iſte futurus à quo illa fiant, tum ex ſigno nihil ſequi ſolet. Sed & plurima agendorum, de quibus conſilium optima ratione inieris, ſuperuenietibus initijs alijs grauioribus, in irritū decidunt: nec enim prorſus omne fit, quod futurū erat: neq; idem eſt fore, & eſſe futurum. Sed dicendū eſt, & principia eſſe à quibus nihil emergat, et ſigna, quæ nullus approbet effectus. De ſomnijs uerò, quæ eiuſmodi principia non habent, qualia diximus, ſed ab hiſce, qui ſomniāt: aut tēporibus, aut locis, aut magnitudine abiūcta ſunt, aut eiſdē uicinitate aliqua adiūcta ſunt, nō tamē principia eorū continent, niſi temerè futura præſentiātur, ſic ſtatuendū ut ſequitur potius eſt, quā ut Democritus aſſerit, ſomnia ſimulacris, & defluxibus accepta referens. Nam quēadmodū ſi quis aquā, aut aërem propellat, pars cōmota ſub'inde aliā cōmouet, ceſſanteq; illo accidit talem motū quadantenus progredi, autore etiamnum abſente: ita nihil obſtat motus

quoſdam, & ſenſus ad animas ſomniãtes peruenire ab ijs rebus, à quibus ille exuuias, & imagines mitti affirmat, & quocunq; peruenerint, impẽſius noctu ſentiri, quia interdiu delati diſſoluãtur: eſt enim aër noctis, ab omni turba liberior, quòd noctes uẽto minus infeſtẽtur: et in corpore facere ſenſum, ratione ſomni: quòd motiũculas interiores dormiẽtes, melius quàm uigilantes ſentiſcãt. Porrò hi motus, uiſa dormiẽtibus aſſerũt: per quæ uaticinari futura de rebus ipſis aſſolent. Et ob id, quibuſuis ſine lege ulla non prudentiſſimis, præſagire cõtingit: nã ſi deus ſomnia mitteret, præſagia interdiu fierent, & ſapientibus darentur. Sic autem ſtolidiſſimos quoſq; præuidere par eſt: mens enim omniũ id genus hominũ curis referta nõ eſt, ſed quaſi deſerta, & cogitationibus uacua: ſed & cùm mouetur, id quod eam mouet, ſequi ſolet. Quoſdam uerò eſſe, qui in exceſſu mentis futura præſentiant, id cauſa eſt, quòd uernaculi motus illòs nõ infeſtẽt, ſed procul ab eis ſummoueãtur: ex quo fit, ut peregrinos maximè ſentiãt. Eſſe itẽ aliquos, qui certiſſima ſomnient, & de neceſſarijs, & amicis ſuis potiſſimũ quenq; futura præuidere, hinc euenit, quòd neceſſarij de ſe mutuo impẽsè ſoliciti ſunt: ut enim de longinquo ſe maximè agnoſcũt, & ſentiũt, ita & ſuos quoq; motus: quandoquidem rerum notiorum motiones, notiores habẽtur. Melãcholici uerò, propter naturæ ſuæ uehemẽtiam, eminus iaculatorũ modo, collimant: necnon propter mobilitatẽ, ocyſſimè quod cõſequens, annexumq; ſit, imaginantur. Nam quemadmodum qui furore perciti ſunt, poëmata Philegidæ, ſerie quadam cohibili conſtantia, dicere ac meditari, ut Venerem, & ita ad finem uſq; premere ſolẽt: ita melancholici uiſa, quæ per'inde colligata ſint, celeriter recurrũt. Præterea tanta cõcitatione rapi ſolent:

ut

ut motus eorum ab alio motu elidi, aut retorqueri nō poſſit. Artificioſiſſimus ſomniorum interpres haberi debet, qui ſimilitudines perſpicere poſſit: nam recta, claráq; ſomnia interpretari, cuiuſuis eſt. Dico ſimilitudines, quoniā, ut etiā præmonui, ſpectra ſimilia euadūt ſimulacris, quæ in torrente apparēt: ubi ſi multa cōmotio fiat, nullæ apparitiones, aut ſimulacra ueris rebus ſimilia reddūtur. Acerrimus uerò apparitionū cōiector eſt, qui celeriter perſpicere, & diſcernere poteſt ſimulacra, diſtorta alio qui, & incondita, hominē, aut equū, aut aliud quodcunq; id ſit referre. Et ſomniorum itaq; coniector optimus eſt, qui ſimile quippiam internoſcere poteſt: cùm motio ſynceritatem ſomniorum interturbare ſoleat. Sed quid ſit ſomnus, et quid inſomnium, & qua de cauſa utrunq; fiat, item de diuinatione quæ ab inſomnijs oriatur, dictum iam eſt.

FINIS.

DE LONGITVDINE ET BREVITATE VITAE LIBER.

Franciſco Vatablo interprete.

Hîc oſtendit Ariſto. animalium alia breuis, alia longæ uitæ eſſe: cauſasq́; declarat. CAP. I.

CVR *autem animantiū aliæ plus tēporis, aliæ minus uiuant, atq; omnino cur uita longa ſit, aut breuis, cauſas cōſyderemus addecet. Sed enim ita ordiendū eſt, ut contemplationis initium ſumatur dubitando de his (non enim certum eſt) utrum diuerſa ſit, an eadem*

cunctis animantibus, ac plantis cauſa, cur illarũ quædam diu, quædam parũ uiuant, & harum aliæ annua, aliæ diuturniore uita fruantur. Præterea, utrũ natura conſtantiũ eadẽ ſint longæua, & natura incolumia, an diſtincta ſint. Et utrum eadem ſint uitæ breuis, & ualetudinaria, an per aliquos quidem morbos corpora, quæ natura ualetudinaria ſunt, ad corũ naturam accedant, quæ breuiore uita frui ſolent: per aliquos uerò ualetudinaria eſſe, quæ longæua ſunt, nihil obſtet. De ſomno igitur, & uigilia, dictum eſt prius: de uita uerò, & morte, ſimiliter & de morbo, & ſanitate, quod quidẽ ad naturalem attineat Philoſophiã, dicendũ poſterius. Nũc autem de cauſa cur altera longã, altera breuẽ uitam agant, quẽadmodũ iam diximus, tractandũ eſt. Sanè hac differẽtia genera tota à totis generibus, et eorum, quæ ſub una ſpecie collocantur, alia ab alijs differunt. Generatim differre dico, ut hominẽ ab equo: nam genus hominum uiuacius eſt, quàm equorũ. Speciatim, ut hominem ab homine: eorum enim hominũ, qui locorũ intercapedine ſeiuncti ſunt, alij uita ſunt longiore, alij breuiore: qui enim in calidis degunt regionibus, diutius: qui in algidis, minus uiuere aſſolent. Quinimo ex hiſce, qui eundem tenent locum, nonnulli pari modo ea ipſa inter ſe diſcrepant differentia. Porrò ſumere cõuenit, quid ſit inter ea, quæ natura conſtant, quòd facilè corrumpatur, & quid quod ægrè. Nam ignis, & aqua, & quæ his cognata ſunt, cùm eandem facultatem minimè habeant, ſibi mutuò cauſæ generationis, atq; corruptionis, Proínde ſingula quoq; alia, quæ ex hiſce ſunt, atq; conſtant, & nõ ex multis per congeriem uti domus, eorum naturam participent ratio congrua exiſtit. Sed de cæteris, alia ratiò eſt. Plurimis enim ex hiſce, quæ ſunt, peculiares competunt corrup

ruptiones: ceu ſcientiæ, ſanitati, morbo, & eiuſmodi: quippe quæ corrumpi ſoleant, etiam nō corruptis ſuſceptiuis, ſed ſeruatis: quandoquidem ignorantiam reminiſcentia, atq; diſciplina corrumpere ſolent: ſcientiā obliuio & deceptio. Per accidens tamen cæterorū corruptiones, rerum naturalium interitus ſequuntur: nam cùm animalia ipſa intereunt, eorundem & ſanitas, & ſcientia corrumpitur. ››

Quocirca & de anima per hæc ratiocinari quiſpiam profectò poteſt. Nam ſi anima haudquaquā natura ſubſiſtat, ſed ut ſcientia in anima, ſic & anima in corpore ſit: erit nimirum ipſius quædam etiam alia corruptio præter eam, qua, cùm corpus interit, corrūpi ſolet. Quare, cùm nulla talis eſſe uideatur: alio ſanè pacto cum corpore inijt ſocietatem. Sed fortaſſe quæret quiſpiam, idq; optima ratione, utrum quod corruptibile eſt, id alicubi à corruptione uindicari queat, ceu ignis ſupero in loco, ubi contrariū nullum eſt. Quæ enim contrarijs inſunt, per accidens corrumpi ſolent, eò quòd illa intereant: tolluntur enim contraria à ſeſe. At cōtrariorum, quæ in ſubſtantijs ſunt, nullum per accidens corrumpi poteſt: propterea quòd ſubſtantia de nullo ſubiecto prædicatur. Quare fieri non poterit, ut id corrumpatur, quod contrario caret: aut in eo loco eſt, ubi nullum eſt contrarium. Quid enim erit, quod uim habeat corrumpendi, ſi quidem à contrarijs unis corrumpi quicquam contingat, contrarium autem non inſit, aut omnino, aut hic? An hoc partim uerum eſt, partim non uerum? Fieri enim nequit, ut ei quod materiam habeat, nō inſit modo quodam contrarium: nam ut omnino inſit caliditas, aut rectitudo, aut albor, fieri poteſt: ut alicubi ſit, nō poteſt: alioqui affectus eſſent ſeparati. Si igitur quando actiuum, & patibile ſimul ſunt, ſemper alterum agit, al-

terum patiatur, fieri non poteſt quin fiat mutatio. Præ*terea & excrementa fieri neceſſe eſt: at excrementum, cõtrarij rationem ſubit: ſemper enim mutatio è cõtrario fit: excrementum autem, reliquiæ prioris eſt: Quòd ſi quicquid actu cõtrarium eſt abigeretur, eſſet'ne uel hic incorruptibile, an non, ſed ab eo quod continet corrumperetur? Si ergo id, quod cõtinet, ſit ſatis committendæ corruptioni, numero eorum quæ dicta ſunt, adſcribatur: ſin minus, ineſſe quippiam quod ſit actu contrarium, & excrementitiam materiam aggigni, ſuppoſuiſſe operæpretium eſt. Quamobrem minor flamma à maiore per accidẽs deuritur: quòd pabulum, fumum ſcilicet, quod illa non niſi longo tempore abſumere poteſt, hæc ocyus inſumat. Quapropter omnia ſemper in motu ſunt, & ortum, aut obitum ſubeunt: cui rei, id quod continendi munere fungitur, uel conferre, uel obeſſe ſolet. Et ob id, quæ locum demutant, ea tempore quidem longiore, breuiore'ue quàm ſua ferat natura edurant: ſed ſempiterna nuſquam ſunt, quibuſcunque contraria adſint: nam materies, protinus contrarium habet. Quare ſi ſit de prædicamento loci, lationem ſubeunt: ſi uerò quantitatis, accreſcunt, aut decreſcũt: ſi denique qualitatis, alterantur.*

Hic Ariſtot. humidi uitalis conditiones declarat.

CAPVT II. 3

A*T neque maxima, corruptioni minus obnoxia ſunt: equus enim minus temporis, quàm homo, uiuit: neque puſilla: nam inſectorum plurima, nõ ultra annum ætatem extendunt.* Neque plantæ *omnino minus quàm animalia corruptioni patent: cùm nonnullæ, uita ſint annua.* Neque *ſanguinaria: ſiquidem apis longiore tempore quàm ſanguinea quædam, uiuit: neq; exanguia, quòd mollia, annua*

ſint:quamuis ſanguine careant.Neq; terreſtria: ſunt enim tum è plantis,tum è pedeſtri animantium genere, quæ in anni ſpatium duntaxat ætatem protrahũt. Neq; marina: etenim in mari tam teſtacea, quàm mollia, parum uiuunt.

Sed in totum quæ diutiſsimè uiuant, ea in ſtirpium genere continentur,ut palma,& cupreſſus: mox in ſanguineo genere animalium potius, quàm in exangui:& in pedeſtri,quàm in aquatili.Quare & illis duobus iunctis,in ijs quæ ſanguinea,pariter & pedeſtria ſunt,ea haberi ſolent,quæ inter animalia longiſsimè uiuunt,ut homo,atque elephas.Quin & uaſtiora,quòd maiori ex parte dixerim, diutius quàm minora uiuunt:nam & cæteris quæ uiuaciora ſunt,perinde atq; ijs, quæ modò retuli, magnitudo adiuncta eſt.Horum omnium cauſam, hinc intueri licet. Intelligendum enim eſt,animal natura humidum, calidumq́; eſſe, cuiuſmodi uita quoque ipſa habetur: at ſenectus,& quod emortuũ eſt,obareſcit,algetq́;: ſic enim habere cernitur.Hæc etiã,calidum inquã.frigidum,humidum,& ſiccum,materiã corporibus,quæ in rerũ natura ſunt, ſuppeditant: neceſſe eſt itaque ea, dum ſeneſcunt, inareſcere.

Quocirca,& humidũ eſſe tale cõuenit,ut nõ facile ſicceſcat.Et ob id,pinguia putreſcere non ſolent. Cuius rei cauſa eſt,quòd ea ſunt aëris, aër autẽ ad reliqua ignis eſt, qui haudquaquã putris reddi poteſt. Rurſum,nõ paucum eſſe humidum oportet:quod enim paucum eſt, facile exareſcit.Ideoq́; magnæ & animantes, & plantæ, ut in uniuerſum dixerim,plus temporis uiuere conſueuerunt, quẽadmodum dictum eſt anteà:nam ratione optima euenit, ut quæ maiora ſunt,plus habeant humidi. At non ſolùm propter hoc,uita ſunt lõgiore:duæ enim ſunt cauſæ, quantitas,& qualitas:id eſt,modus,& genus.Proinde non ſolùm

Pinguia imputribilia.

oportet

oportet humidum eſſe multum,ſed etiã calidum, ut ne facilè aut congelaſcat,aut reſiccetur. Hac de cauſa,diutius *homo quàm maiuſcula quædam animalia uiuit: nam quæ humidi copia uincuntur,ſi maiore proportione per qualitatem ſuperent,quàm per quantitatem uincantur, eã ſanè uiuaciora ſunt.* Calidum autẽ *ipſum in nonnullis pingue habetur:quæ res ſimul efficit,ut neq; facilè inareſcat,neq; facilè refrigeretur: in nonnullis, alio ſucco præditum eſt.*

Præterea oportet ut quod haud facilè corruptibile ſit, nequaquã excrementis abundet:quòd enim tale eſt, aut ui morbi,aut ſuapte natura interimitur:nam excrementorũ uirtus,atq; facultas,uicem ſubit contrarij:atque interdum naturam ipſam,interdum partem corrumpit. Quapropter *quæ ſalacia ſunt,& ſemine redundant, ocyßimè ſeneſcũt: nam ſemen excrementum eſt,& inſuper, cùm prodit aßiccat.* Ob idq;,*mulus equo, & aſino, ex quibus procreatus eſt plus temporis uiuit:& fœminæ,maribus, ſi mares ſalaces ſint.* Quocirca *& in paſſerum genere,mares breuiorem quàm fœminæ uitam obtinent.* Adde etiam quòd *quicunque mares laborioſi ſunt,amplius, laboris nomine, ſeneſcere ſolent:labor enim exiccat: ſenectus autem ſicca eſt.* Natura *tamen mares,ut in uniuerſum dixerim,uiuaciores fœminis ſunt.* Cuius *rei cauſa eſt,quòd mas fœmina calidior ſit.* Eadem *etiam animalia, tepidis locis plus tẽporis quàm frigidis:illa ipſa cauſa,qua quæ maiore ſunt corpore uiuunt,& eorũ maximè quæ natura frigida ſunt, magnitudo conſpectior redditur, atque inſignior.* Quapropter *& calidis locis ſerpentes, lacerti, & corticata: necnon in mari rubro teſtata omnia,mira quadam magnitudine augentur:calida nanque humiditas, uitæ ac incrementi cauſa exiſtit.* Locis *autem prægelidis, humiditas*

anim

animantibus indita, aquoſior eſt. Quamobrem, facilè congelaſcere poteſt. Quare in ſeptentrionali plaga, ex animalibus quæ parũ ſanguinis obtinent, aut eodem uacant, quædam nullo pacto, ſiue pedeſtria in terra, ſiue aquatilia in mari gignuntur: quædam gignuntur quidem, ſed minora ſunt, uitæq; breuioris, nam gelida cœli conſtitutio, ea increſcere non ſinit. Cùm autem alimentum non recipiunt tam animalia, quàm plantæ, interire ſolent: idem enim ſeipſum emacerat: nam quẽadmodum flamma magna paruã exurit, corrũpitq;, propterea quòd alimẽtũ eius abſumat: ſic calor naturalis, cui primaria concoquendi uis ineſt, materiã in qua ſit conſumit. Porrò aquatilia pedeſtribus minus uiuunt, nõ quòd humida ſimpliciter, ſed quòd aquoſa ſint. Tale autẽ humidum, corruptioni opportunũ eſt: quia frigidũ ſit, & promptè cõgelabile. Item exanguia ſanguineis, eandem ob cauſam, niſi magnitudine uindicentur: nam neq; pinguitudinem præ ſe ferũt, neq; dulcorem, cùm in animali pingue ipſum dulce ſit. Quamobrem apes diutius, quàm quædam alia maiuſcula animalia uiuunt.

Hic declarat Ariſtot. cur quædam plantæ longioris ſint durationis, quàm animalia. CAP. III.

QVæ autem diutiſſimè uiuunt, in plantis reperiri aſſolent, idq; potius quàm in animantibus. Primò, quòd plantæ minus in ſe diluti humoris contineant: unde fit, ut nõ facilè congelentur. Deinde quòd pinguitudinem, lentoremq; habeant: & quanquam aridæ ſunt, atque terrenæ, tamen non facilè ſiccabilem poſſideant humiditatem. Sed cur natura arborum longo temporis ſpatio eduret, cauſam ſumpſiſſe conuenit: eam enim peculiarem ſibi præ omnibus animantibus præterquam inſectis, obtinet. Semper enim ſtirpes iuueneſcũt, ideoq; longæuæ ſunt: nam

aßiduè germina alia enaſcuntur, alia ſeneſcũt, & radices pari modo: & non ſimul, ſed interdum ſolum caudex, & rami pereunt, alij uerò rami adnaſcuntur. Cùm autẽ hæc affectio radicibus euenit, aliæ ex eo quod ſupereſt, oriri ſolent. Atq; ita perpetuò aliud corrumpitur, aliud gignitur: quocirca & illæ longo tempore uiuunt. Aßimilantur autẽ plantæ inſectis, uti iam diximus: nam plantæ, diuiſæ, ſeiunctæq; uiuũt: ac duæ ex una, atq; etiã plures procreãtur. Inſecta uerò uiuunt quidem, ſed longo tẽpore uiuere nequeunt: nam nec inſtrumenta poßident, nec principium illud, quod ſingulis ineſt, ea efficere poteſt. At illud quod plantis innatum eſt, poteſt: quippe cùm plantæ ubique tam radicem, quàm caulem potentia habeãt. Quapropter ab eo ſemper aliud recẽs, aliud ſenectum prouenit, quæ pauxillum inter ſe uitæ lõgitudine differũt, perinde ut ea quæ auulſu ſeruntur: etenim in ea ſatione, quæ auulſo ſurculo effici ſolet, idem quodammodo euenire dicas: id enim quod auulſione ſeritur, particula quædam eſt. Verùm hoc in ſatione quæ auulſu fit, ſeiunctis contingit: ibi, continuis. Cauſa, quòd principiũ ipſum potentia ubiq; ineſt. Porrò idem in plantis, & animalibus euenit. Nam in animalium genere, mares diutius magna ex parte uiuunt, quorũ partes ſupernæ maiores ſunt, quàm infernæ: nam mas, fœmina magis formã gerit pomilionis: ſuperna uerò, calor: & inferna, frigus occupat. Et in plantarum genere, quæ caput prægraue ac põderoſum geſtant, lõgius uitæ curſum protrahunt, cuiuſmodi ſunt nõ annuæ, ſed quæ figura ſunt arboris: ſiquidem radix, plantarũ pars ſupera, atq; caput eſt: quæ autẽ ſunt annuæ, parte infera & augentur, & ſuos fructus effundũt. Sed de hoc ſeorſum per ſe in libris de plãtis tractabitur: nũc autẽ de cæteris, nempe de animalibus,

cauſa

cauſa quāobrem alia longum uitæ ſpacium obtineant, alia breue, explicata eſt. Reſtat ut de iuuentute, & ſenectute, & uita, & morte cōtemplemur: his enim præfinitis, determinatisq́; animalium doctrina finem erit aſſecuta.

FINIS.

DE IVVENTVTE, ET SENECTVTE, VITA, ET MORTE: ET DE SPIRATIONE LIBER.

Franciſco Vatablo interprete.

Hic oſtendit Ariſtot. partem unam eandemq́; eſſe uiuentium animalium, qua uiuunt. CAPVT I.

DE Iuuentute, & ſenectute, & uita, & morte, nunc agendū: fortè autē ſimul & de ſpiratione cauſas dicere neceſſariū eſt, quòd ob eam animātibus nōnullis uiuere & nō uiuere cōtingat. Cùm iam alibi de anima tractatum ſit, quanquàm conſtat fieri non poſſe, ut animæ ſubſtantia corpus ſit, eam tamen eſſe in aliqua corporis particula, & ea quidem, quæ inter reliquas ui quadam polleat, apertum eſt. Cæteris igitur animæ aut partibus, at potentijs (utrouis modo appellandæ ſint) in præſentia dimiſsis, eorum omnium quæ animalia dicuntur & uiuere, in hiſce quidem quibus utraque iſta eſſe animal inquam, ac uiuere competunt, unam, & eandem eſſe partem neceſſe eſt, qua uiuunt, ſimul & animalis nuncupationem ſortiuntur. Fieri enim nequit ut animal, qua animal eſt

eſt,non uiuat:at qua uiuit,hac eſſe animal, haudquaquam neceſſe eſt : nam plantæ uiuunt quidem ,ſed ſenſu carent: ipſa autem ſentiendi facultate,animal à non animali interſtinguitur. Hanc ergo partem, *numero unã , eandemq; ratione plures,ac diuerſas eſſe neceſſe eſt:neq; enim idem eſt eſſe animal,quod uiuere.Cùm igitur propria ſenſoria unũ aliquod cõmune ſenſorium nacta ſint,quo neceſſe ſit ſenſus actu concurrere, hoc autem inter partem priorem, & poſteriorem mediũ ſit(nam pars prior dicitur,in qua ſenſum gerimus:poſterior, quæ è regione illius ſita eſt) & inſuper præciſis uiuentibus omnium pars altera ſupera ſit, altera infera(omnia enim partem ſuperam,inferamq; poſſident)quare & ipſæ plantæ,uegetandi principium inter eas habebunt?nam partem,qua cibus ingreditur, ſuperam nuncupemus, ipſam ſpectantes, & nõ totũ illud quod nos ambit:qua uacãs materia primũ egeritur,inferã. Cæterũ illa in plantis ecõtrariò,quàm in animalibus,ſita eſt.* Nam *ex animãtibus,homini maximè pars ſuperior ad uniuerſi ſupremũ erecta eſt:cæteris,media inter ſupremũ,ac imum haberi ſolet.* At *plantis cùm ſtabiles ſint , cibumq; ex imo capiant, ea pars neceſſaria infrà poſita ſemper eſt : quam enim habent rationẽ in animalibus uocatum os , eam ſubeunt in plantis radices:nam illa,ore cibũ è terra capiunt: hæ,radicibus:cumq; tribus exiſtentibus partibus,in quas perfecta animalia diuiduntur,una qua cibũ capiũt,altera qua excrementũ emittũt, tertia quæ inter illas media eſt: hæc in maximis animalibus pectus nuncupetur,in cæteris proportionale,in quibuſdã autẽ magis quàm in alijs articulata,diſcretaq; ſit,& ex eorũ numero quæcũq; inceßilia ſunt,ea parteis ad id muneris accõmodatas,crura ſcilicet, pedesq;:& ea quibus conſimilis facultas adeſt, adiunctas*

poßi

poßideant, quibus totus aluëus ſeratur:uegetalis profectò animæ principium in medio illarum trium partiũ haberi tum uiſu,tum etiam ratione deprehenditur. Pleraq; enim animalia,adempta utrauis parte,id eſt aut ea quæ uocatur caput, aut ea quæ ingeſtos continet cibos cum quacumq; ea ſit,quæ media eſt, uiuere ſolent. Id quod apertè in inſectis,ut ueſpis,& apibus,uſu uenit. Sed & plurima,quæ inſecta non ſunt,præciſa,ob uegetandi principiũ uiuere queunt:quippe quæ partem hanc actu ſimplicẽ,potentia multiplicem habeant. Eodem enim quo plantæ modo conſtant: etenim plantæ præſectæ ſcorſim uiuũt:multæq; arbores ab uno fiunt principio. Cæterùm quam ob cauſam plantarum aliæ diuiſæ ſciunctæq; uiuere nequeant,aliæ auulſione ſerantur,alio explicabitur loco:quãquàm in hoc plantæ,& inſectorum genus ſimiliter ſeſe habent. Neceſſe autem eſt,ut anima uegetatrix in habentibus actu ſimplex,unaq; ſit,potentia multiplex,ac plures. Nec ſecus de ſentiendi quoq; principio dicendum: nam quæ ex eis diuiſa ſunt, ea ſenſum habere cernuntur (Verum plantæ ut natura ſeruetur efficere poſſunt,hæc non poſſunt,quòd inſtrumenta ad naturæ tutelam,ſalutemq; cõmoda non habeant,careantq; alia eo quòd cibum trahit,alia eo quòd recipit alia tũ alijs tum etiam horũ utroq;) Huiuſmodi enim animalia, animalibus multis natura cohærentibus aßimilantur. (At quæ optimè conſtant, haudquaquam quòd eorum natura quàm maximè fieri poteſt una,ſimplexq; habeatur. Quo fit ut partes nonnullæ diuiſæ parum ſentiãt:quòd affectio quædam animæ illata ſit) Detractis enim uiſceribus,cientur:id quod etiam teſtudinibus exempto corde euenit. Præterea illud tam in plantis, quàm in animalibus patere poteſt. In plantis quidem, ſi generationem quæ fieri ſemine ſolet,

& inſitiones, auulſionesq; conſideremus. Nam generatio ea quæ ſemine fit, omnibus è medio prouenit: cùm enim biualuia ſint ſemina omnia, quæ cohærent, mediumq; partis utriuſq; habetur, hinc unà cum caule radix etiam eorum quæ naſcuntur erumpit, principiumq; mediũ ipſorum eſt.

Hoc etiam in inſitionibus, auulſionibusq;, circa nodos maximè euenit: nodus enim principium quoddam ſurculi eſt, & inſuper medij rationem obtinet. Quare aut nodum auferunt, aut in eum quippiam indunt: ut uel radix, uel ſurculus ex eo naſcatur, quaſi principium caulis, & radicis, è medio ſit. Quinetiam cor animantium ſanguine prædito-rum primum gignitur: quod etiam per ea conſtat, quæ fuimus ſpeculati in hiſce, quæ dum adhuc fierent, nobis uidiſſe contingit. Quare & ijs quæ ſanguine carent, id primum fieri neceſſe eſt, quod uice cordis ſubrogatur.

Hic oſtendit Ariſt. principium ſentiendi, alendi, atq; augendi in corde eſſe. CAP. II.

QVòd autem cor uenarum principium ſit, quodq; in ſanguineis ſanguis ſit ultimum alimentum, ex quo partes efficiuntur, in libris de partibus animalium dictum iam eſt. Conſtat itaq; oris facultatem alteram operam cibo conficiendo præſtare, uentris alteram: cor uerò potiſſimum eſſe, atq; finem imponere. Quare ut ſentientis, ita etiam uegetantis animæ originem, ſanguinarijs in corde haberi neceſſe eſt: nam cæterarum partium officia circa cibum, officij cordis gratia ſunt. Oportet enim ut principale ad id, cuius cauſa properet, & non in ijs quæ huius cauſa ſubſiſtat: perinde atq; medicus ad ipſam ſanitatem.

At uerò ſenſuum principatus in corde, ſanguinarijs omnibus eſt: nam in corde, omnium ſenſoriorum cõmune ſenſorium haberi neceſſe eſt. Duos autem, id eſt tangendi, & guſt

guſtandi, ſenſus, eo apertè tendere cernimus: quare & reliquos eodem proficiſci neceſſe eſt: in hoc enim cætera ſenſoria motum facere contingit: hæc autem haud quaquam ad locum ſuperiorem tendunt. Prætereà ſi uita hac in parte omnibus collocata ſit, eſſe neceſſe, ut ſentiẽdi quoq; principium in ea ipſa ſedem habeat, perſpicuum eſt: quo enim corpus animal eſt, eo etiam uiuere: quo uerò ſenſitiuum, eo eſſe animal dicimus. Cæterum cur ſenſuũ alij apertè in cor penetrent, alij in capite poſiti ſint (quamobrem nónnulli etiam uim ſentiendi ſitam in cerebro arbitrantur) cauſa ſeorſum alio loco explicata iam eſt. Sentiendi igitur principium, & alendi, & augendi, in hac trium partium, & in corporis meditullio ſitum eſſe, uiſu quidem ex hiſce quæ dicta ſunt conſtat. Ratione uerò, quod natura in omnibus ex ijs quæ fieri poſſunt, facere uidetur quod optimum ſit: cùm autem ſubſtantiæ medium, principiũ utrunq; occupat, tum pars utraq;, tam ea quæ ultimum perficit alimentum, quàm ea quæ ipſum recipit, ſuo fungi munere maximè poteſt: ita enim fit, ut iuxta utrunq; eorũm, pars utraq; ſita ſit. Item eiuſmodi medij locus, eius quod principatum obtinet, locus eſt. Præterea id quod utitur, & id quo quid utitur differãt inter ſe oportet: perinde ut tibiæ, atq; id quod eas mouet, uidelicet manus. Si ergo animal definitum eſt eo quòd ſentiendi principium habeat, hoc principium ſanguineis in corde, exanguibus in parte uicaria haberi neceſſe eſt. Porrò animalium partes omnes, totumq; corpus, calorem quendam naturalem inſitum habent. Quocirca dum uiuunt, calida apparent, dum mortua ſunt, atq; uita deſtituta, contrà. Neceſſarium autem eſt, ut eius caloris principium ſanguineis in corde, exanguibus in proportionali habeatur: cibũ enim naturali calore conficiunt, atq; concoquunt

omnia: ſed in primis id quod potiſſimum eſt nempe cor, aut quod ei proportione reſpondet. Quamobrem cæterarum partium calore frigefacto, uita remanet: cordis prorſus interit: quòd omnibus inde caloris principium pendeat, & anima quaſi ignita ſit in hiſce partibus, ſanguineorum in corde, exanguium in parte proportionali. Neceſſum itaq; eſt uitam, & incolumitatem huiuſce caloris, item mortem, & eiuſdem corruptionem, ſimul eſſe.

Hic Ariſtoteles de ignis corruptionibus determinat.

CAPVT III.

AT uerò ignis duas eſſe corruptiones uidemus: marcorem, & extinctionem. Eam quæ à ſeipſo prouenit, marcorem appellitamus: quæ uerò à contrarijs, extinctionem, & illam quidem ſenectutem: hanc autem uiolentiam. Vtranq; tamē corruptionem eadem de cauſa fieri accidit: ſubſidente etenim cibo, quòd calor eum accipere nequeat, corrumpitur ignis: nam contrarium ipſum concoctionem intercipiens, quo minus ille nutriatur, impedit. Eſt etiam quando ignem marceſcere contingit, ampliori calore ob id collecto, quia neq; ſpiraminis quicquam habeat, neq; refrigerij: ita enim calor plurimus ſeſe intercolligens, alimentū celerrimè abſumit: idq; prius facit, quàm ut ulla reſpiratio adhiberi queat. Quocirca non modo minor ignis maioris acceſſu marceſcit, uerum etiam ipſa per ſe lucernæ flamma maiori flammæ indita aduritur, haud aliter quàm quoduis aliud cremabile. Cuius rei cauſa eſt, quòd flamma maior minoris alimentum prius occupat, quàm aliud ſuperueniat: ignis autem fluminis inſtar perpetuò gignitur, atq; fluit: uerum id, præ celeritate nos latet. Clarum itaq; eſt, ſi ſeruari calorem oporteat, quod ſanè neceſſarium eſt, ſi animal uiuat

*uicturum ſit, quandam fieri calori in ſua origine refrige-
rationẽ oportere. Cuius rei exemplũ ſumere licet,id quod
in hiſce carbonibus,qui præfocantur, euenit:nam ſi conti-
nuè obturati ſint eo,quod ſuffocatorium uocant, celeriter
extinguntur:ſi uerò mutatis uicibus quiſpiam crebrò oper
culum auferat, apponatq́; , longo tempore ignem retinere
ſuũ aſſolent. At occultatio ignem conſeruat:nec enim quo-
minus difflet impeditur, propter cineris raritatem:& cir-
cunfuſo aëri, ne extinguatur ab eo, copia ſui caloris reſi-
ſtit. Verùm cauſa quamobrem igni intecto aliter accidat,
aliter præfocato (hic enim emarceſcit,ille longo temporis
ſpacio edurat) dicta eſt in problematibus. Cùm autẽ omnia
uiuentia animam ſortita ſint, quæ nequaquam abſq; natu-
rali calore eſſe poteſt, ut diximus:plantis quidem ſubſidiũ
illud,quod per alimentum,& ambientem aërem paratur,
ſat eſt ad caloris naturalis tutelam,atq; ſalutẽ. Etenim ali-
mentum,refrigerationem ingrediendo facit: qualis homi-
nibus cùm primùm quippiam ſumpſerunt cibi, euenire ſo-
let,ieiunia uerò calefaciunt, ſitimq́; mouent : nam aër cùm
motu uacat, ſemper calefit:cùm uerò mouetur ingrediente
cibo refrigerari ſolet,quoad concoctionem admiſerit. At
ſi aut continens frigore exuperet ob temporis conſtitutio-
nem,uigente nimirum ualido gelu,obareſcunt:aut per æſta
tem uehemẽtes æſtus accidant, neq; humor qui è terra tra
hitur refrigerare poßit, calor earum marcore corrumpi-
tur, atq; per id tempus arbores ſphaceliſmũ (id eſt morbũ
radicis,ſiue radicationem)ſentire, atq; ſiderari dicuntur.
Quamobrem & lapidum genera quædam & aquam in
uaſculis ſubdere radicibus conſueuere,ut ſtirpium radices
refrigerentur. Animantium autem cùm quædam in aqua,
quædam in aëre degant , ex his & per hæc refrigeratio-*

 nem

nem ſibi conciliant, aliæ aqua, aliæ aëre. Quonam uerò pacto, & qualiter inſtituto ſermone explicandum eſt.

Hîc Ariſtot. ueterum aliquot ſententias de reſpirandi ratione refert: CAP. IIII.

NAm de ſpiratione quanquàm è prioribus naturæ interpretibus nonnulli, iiq; admodum pauci determinauere, tamen cuius gratia animantibus adiuncta ſit, alij nihil dixerunt, alij dixerunt quidem aliquid, ſed haud quaquam rectè, immo præter eorum, quæ contingere ſolent, experientiã. Adhæc, omnia animalia ſpirare prodiderunt: quod remotum à ueritate eſt. Quare de hiſce prius agendũ eſt, ut ne abſentes immeritò accuſare uideamur. Igitur animalia, quæ pulmonẽ habeant, ſpirare omnia dilucidum eſt. Sed & ex his ipſis, quotquot exanguem, fungoſumq; gerunt, ſpiratione minus indigent. Vnde fit, ut ſine ea, diutile pro corporis uiribus perſiſtere queant. Fungoſum autem pulmonem ouipera omnia poſſident, ut ranarum genus, præterea mures amnici, atq; teſtudines: diuq; aquam demerſa tolerãt, quòd pulmo eorũ parum caloris retineat, cùm ſanguinis inops habeatur. Qui ubi inflatur, motu ſuo refrigerat, efficitq; ut longo temporis ſpacio edurent. Cæterum ſiquis ea ui diutius in humore detineat, præfocantur intereuntq; omnia: nullum enim è talibus aquam, piſciũ more, admittit. Quotquot autem ſanguineum obtinent, ſpiratione magis indigent, propter caloris abundantiam.

Cætera uerò quæcunque pulmone uacant, ſpirare non ſolent. Democritus igitur ille Abderitanus, nonnulliq; alij, qui de ſpiratione tractarunt, nihil de cæteris animantibus præfiniere: dixiſſe tamen uidentur, quaſi omnia ſpirandi uſum haberent. At Anaxagoras, & Diogenes, ſimulac cuncta ſpirare dixerunt: de piſcibus, & oſtreis quonam

468

modo ſpirent, ſubdidere. Ac Anaxogoras quidem piſces, cùm per branchias humorẽ reddunt, aërem illum trahẽdo, qui ſuo in ore ſit, quòd nihil inane habeatur, ſpirare tradidit. Diogenes uerò eoſdẽ, cùm aquam per branchias euomunt, ex eo humore, qui oriri circunquaq; adiacet, aërem opera uacui in ore exiſtentis trahere aſſeruit: quaſi quidã aër eſſet in aqua. Hæc autem, impoßibilia ſunt. Nam primò quidẽ, illi negotij partem alterã adimunt, quia id quod commune eſt de altero ſolo enũtiant: id enim uocatur ſpiratio: ſpirationis autem pars altera, inſpiratio: altera, expiratio: de qua, quo pacto tales animantes expirent, nihil dicunt. Nec uerò dicere quicquam poſſunt: nam quoties illæ reſpirant, quæ reſpirarint, hæc rurſum expirẽt, & hoc ſemper alternatim factitent, oportet. Vnde accidit, ut ſimul ore aquam excipiant, & ſpiritum reddant: at neceſſe eſt occurſantia, alterum alterum impedire. Deinde, cùm aquã reijciunt, tunc per os, aut per brãchias expirãt. Quare accidit, ut ſimul expirent, & reſpirent: dicunt enim tũc reſpirare ipſas. Cæterùm fieri nõ poteſt, ut quicquã ſimul expiret, & reſpiret. Quare ſi neceſſe ſit, quæ reſpirãt expirare, & reſpirare, fieri uerò non poßit ut ulla earũ expiret, patet neq; fieri poſſe ut ex eis aliqua reſpirãdi munere fungatur. Præterea quòd dicũt piſces trahere aërẽ ex ore ſuo, aut ex aqua per os, fieri nequit: non enim habent arteriã: quòd pulmone uacẽt, ſed à ſitu oris cõtinuo uẽter eſt. Quare neceſſarium eſſet, ut uentre piſces eundem traherẽt: hoc autem cætera quoq; animalia factitarent: nunc uerò minimè factitant. Sed & illi cùm extra aquam ſunt, apertè hoc idem facerent: at hoc nullatenus facere uidentur. Item cùm ſpirabilia omnia reſpirant, ſpiritumq; trahunt, motionem quandam particulæ trahẽtis ſuboriri cernimus. Id quod in

piſcibus nequaquam euenit: nullam enim uentris partem motitare uidentur: ſed branchias ſolummodo, ſiue in humore degant, ſiue in aridam inciderint, quo tēpore palpitant. Adde quòd cùm ea quæ ſpirant, in aquis ſuffocata moriuntur, bullæ fiunt, ſpiritu uiolenter exeunte: ceu ſi quis teſtudines, aut ranas, aut aliquod aliud ſimile genus ui ſub aquis detineat. At in piſcibus tale quid, etiā ſi nihil inexpertum relinquas, minimè contingit: ut intelligatur nullum ſpiritū illos deforis habere. Porrò illo eodem pacto, quo piſces reſpirare dicunt, ipſi quoq; homines demerſi reſpirare poſſent. Nam ſi piſces aërem è circunfuſo humore in os attrahant, cur non idem facerent & homines, & cætera animalia: & aërem, qui ab ore proueniat, haud ſecus quàm piſces traherent? Quare ſi illa fieri poſſent, & hæc quoq;: at quoniam hæc fieri non poſſunt, certū eſt neq; illa fieri poſſe. Adhæc ſi reſpirant, cur in aëre intereunt, & inſtar eorum quæ præfocantur palpitare uidentur? non enim alimēti inopia, hoc illis euenit. Quam uerò cauſam Diogenes aſtruit (dicit enim eos in aëre, aërem nimium trahere: in aqua, modicum, ob idq; emori) ſtulta eſt. Etenim in pedeſtri genere hoc idem contingere oportebat: nunc autem nullum pedeſtre animal ſuffocari uidetur, eo quòd uehementer reſpiret. Prætera, ſi omnia reſpirāt, clarum eſt & inſecta quoq; animalia reſpirare: at plurima ex eis, diuiſa non modo in duas parteis, ſed etiā in plureis, uiuere cernuntur, ceu ſcolopendræ, quas centipedas nuncupant: quæ, qualiter, aut quo fieri poteſt ut reſpirent? At uerò nec partium interiorum experientiam habuiſſe, nec accepiſſe cuncta naturam moliri alicuius gratia, cauſa potiſsimum fuit, quāobrē haud rectè de ipſis dixerint: inueſtigādo enim cuius gratia reſpiratio animalibus adiuncta ſit, & in partibus

bus

bus hoc idem ut in branchijs, et pulmone inſpiciendo, ocyus utiq; cauſam ipſam inueniſſent. Cæterum Democritus quæ ſpirant ex reſpiratione quippiam conſequi aſſeruit, inquiens eam prohibere ne anima extrudatur: non tamen quaſi natura id huiuſce gratia fecerit quicquam dixit. In plenum enim, ut cæteri naturales, ita & hic quoq; huiuſmodi cauſam minimè attigit. Sed primas illas rotundas figuras, calorem, & animam eſſe dicit. Quæ ubi periclitari accipiunt, ne continente exprimente, foras protrudantur, ſuccurſum, auxiliumq́; reſpiratione fieri: in aëre enim grãdem numerum talium eſſe, quæ ille mentem, animamq́; appellat. Ac reſpirante quidem animali, & aëre ingrediente, ea pariter ingredi: & compreſsioni reſiſtendo, animam quæ in eo eſt, egredi prohibere. Atq; ob id, in reſpirando, & expirando uitam, & mortem conſiſtere: nam cùm id quod nos ambit comprimendo euincit, ac ſuperat, nec ei præterea id quod deforis ingreditur, reſiſtere poteſt, cùm animal ſpirare nequeat, tum accidere morte animal occupari: mortem enim eſſe, eiuſmodi figurarum è corpore digreſſum, qui exprimente eo quòd continet, proueniat. Cauſam uerò quamobrem neceſſarium ſit cuncta emori, non tamen quouis tempore ſine lege ulla, ſed ſecundum naturam ſenectute, præter naturam uiolentia, nequaquam declarauit. Atqui explicuiſſe oportuit, cùm aliâs id fieri uideatur, aliâs non uideatur: utrum cauſa extrinſecus petenda ſit, an intrinſecus. Sed nec de ſpirationis primordio quænam cauſa ſit, interior ne, an exterior, quicquam dixit: non enim mens ea, quæ forinſecus ſit, prædium illud ſeruare poteſt: ſed ſpirationis motusq́; initium intrinſecus ortum habet, quaſi id quod continet uim nullam adferat. Abſurdum quoq; & illud eſt, ſimul quod ambit comprimere, et quod ingreditur dilatare. Quæ

igitur ille dixit, & quomodo, ferè hæc ſunt.

Hîc declarat Ariſt. quatenus reſpiratio & expiratio uitæ, ac mortis principatum obtineant. CAP. V.

AT ſi uera eſſe, quæ prius dicta ſunt, & non omnia animalia ſpirare arbitrari oporteat, non de qualibet morte cauſam hanc dictam eſſe, ſed iis ſolùm quæ ſpirãdi uſum habeant accommodari debere, exiſtimandum eſt. Sed ne his quidem rectè. Id autem liquidò conſtat, per ea quæ contingunt, & eiuſmodi, quorum experientiam omnes habere uidentur. Nam per æſtum calidiores effecti, ut reſpiratione magis indigent, ita crebrius ſpirant. Contrà, cùm circumfuſus aër algidus eſt, & corpus contrahit, atq; condenſat, tunc accidit ſpiritum retineri. Atqui oportebat tunc aërem deforis ingreſſum, compreßionem prohibere. Nunc uerò contrà res agitur. Quoties enim non expirantibus hominibus caloris magna uis collecta fuerit, tunc reſpiratione indigent: neceſſarium autem eſt, ut inſpirando reſpirent. Porrò æſtuantes ſæpius reſpirare ſolent, quaſi id agant refrigerij gratia: quo tempore fit, ut quod dici ſolet, ignis ad ignem addatur. Illa uerò circularis pulſio, quæ in Timæo ſcripta eſt, de cæteris animantibus nihil definiuit, quo pacto, eodem'ne, an alia quadam ratione, ipſa ſuum calorem tueantur, atq; conſeruent. Nam ſi ſolis pedeſtribus ſpiratio adiuncta ſit, cauſa dici debuit, cur ſolis competat: ſi uerò etiam alijs inſit, ſed modus differat, & de hoc quoq; determinandum fuit, ſi cuncta ſpirare poßint. Præterea, modus cauſæ fictitius eſt: nam cùm calor foras per os egreditur, circumfuſum nobis aërem pelli aſſerit, & latione conceptam eodem per carnes, quæ raræ, ſolutæq; ſunt interlabi, unde calor interior exiuit, propterea quòd nihil uacuum ſit, cùm ſibi mutuò circumobſiſtant: ubi uerò calefactus ſit,

rurſum

rurſum egredi per eundem locum, & intrò per os repellere calidum illum aërem, qui prius foras excidit, atq; id reſpirando, & expirando continuè ſemper fieri. Euenit autem hiſce, qui ſic arbitrantur, expirationem prius fieri, quàm inſpirationem: argumento, quòd hæ alternatim fiant. At morientes, expirant. Quare neceſſarium eſt inſpirationem uicem ſubire principij. Item cuius gratia iſthæc, reſpiratio, inquam, & expiratio animalibus tributa à natura ſint, non dixere, qui in hunc modum loquuntur, ſed ſolùm quaſi de re aliqua temeraria, & quæ caſu conſiſtat, enuntiauere. Atqui iſta principatum uitæ, & necis obtinere uidemus: tunc enim accidit ut quæ reſpirandi uſum habent, intereant, cùm reſpirare non poſſint. Ad hæc abſurdum eſt, caloris quidem per os egreſſum, et rurſum ingreſſum, nos minimè latere: ſpiritus uerò in pectus ingreſſum, & rurſus eiuſdem calefacti egreſſum latere. Abſurdum etiam & illud eſt, reſpirationem eſſe caloris ingreſſum: ecõuerſo enim rem habere uidemus, nempe quod expiratur eſſe calidum, quod inſpiratur frigidum. Cùm uerò hoc calidum eſt, anhelantes reſpiramus: nam quia id quod ingreditur, nos ſatis refrigerare non poteſt, euenit ut ſæpius trahamus ſpiritum. At uerò neq; nutricationis gratia reſpirationem fieri exiſtimandum eſt, quaſi ignis interior alatur ſpiritu, & reſpirante quidem homine, ceu igni materiam incendio aptiſſimam adijci alito uerò igni expirationem fieri. Eadem enim & ad hunc quoq; ſermonem rurſum dicemus: quæ ad priores adducta ſunt: etenim in cæteris animantibus hoc idem euenire oportebat, aut quòd ei proportione reſpondeat, cùm omnia calore uitali prædita ſint. Deinde & quo dicere modo oporteat calorem è ſpiritu gigni, figmento perſimile eſt: potius enim hunc è cibo fie-

ri

ri uidemus: iuxta quod euenit, ut animal cibū capiat, et excrementum emittat. Hoc autem, in alijs fieri haudquaquam cernimus.

Hic Ariſt. Empedoclis de Reſpiratione ſententiā refert. CAP. VI.

DIſſeruit autem de Reſpiratione et Empedocles, ſed tamen cuius gratia animalibus data ſit, ſilentio prætereijt: neq; de omnibus animantibus ſi reſpirent necne, quicquam certum reddidit: atq; ubi de ea ſpiratione quæ per nares ſit, locutus eſt, de principe quoq; dixiſſe putauit. Fit autē ſpiratio & per arteriam è pectore, & per nares: ceterùm animalia, ſpirare per nares abſq; illa non poſſunt: & cùm ea deſtituuntur, quæ per nares fit, nullum damnum ſentiunt: cùm autem ea, quæ per arteriam, commoriuntur: natura enim obiter abutitur ad olfactum in quibuſdam animalibus ſpiratione illa, quæ per nares fit. Quocirca olfactum quidem omnia ferè animalia participant, ſed ſenſorium nō idem omnia obtinent. Verùm de his dictū planius alibi eſt. Porrò reſpirationem, et expirationē fieri aſſerit, propterea quòd venæ quædā habeantur, in quibus ineſt quidem ſanguis, non tamen plenæ ſunt eodem, ſed meatus extrà prominentes obtinent, corporis quidē partibus anguſtiores, aëris uerò ampliores. Ideoq; cùm ſanguis aptus ſua natura ſit ſurſum, et deorſum moueri, quando deorſum fertur, aërem influere, et reſpirationem fieri: quando uerò ſurſum cōmeat, aërem effluere, et exſpirationē committi prædicat: quod ibi eueniet ei, quod in uaſis accidit, quæ clepſydras uocamus aſſimilās. Inquit enim: Hoc trahitur pacto cunctis, et redditur aër. Nam partim exangues ad corporis ultima uenæ Tendunt, quarū extrema caua ſub nare fatiſcunt Oſcillis, adeò ut cruor occultetur, et auræ Inceſſum facilem ualeant præſtare meatus. Hinc ubi commotus reperit tener intima

ſang

ſanguis, Tunc aër ſeruendo ſubit permultus eodem. Aſt ubi ſe ille effert, tum rurſum redditur iſte: ut cùm clepſydra uirguncula ludit ahena, Quando tubum properat ſormoſa claudere dextra. Et mox indit aquæ molli quæ corpore conſtant. Nondum in uas penetrat demerſum lympha, ſed ipſam Aëris ingreßi per denſa foramina moles Arcet, dum ſtrictam illa uiam patefecerit, at mox, Aëre decedente, ſubintrat lympidus humor. Contrà tum fundum uaſis tenet humor aheni, Et iam uirgo manus tubuli præcluſit hiatum, Tunc imbrem retinet urgens intrò exterus aër, Ad ſtreperi portas iſthmi, ſuprema tenendo, Dum manus abſcedat, tum contrà quàm prius, intrò Aëre prorumpente, ſubeffluit imber amœnus. Sic tener ille liquor moti per membra cruoris, Quando pedem referens ſubit intima, protinus alter Aëris influxus demittitur agmine magno. At cùm ſeſe effert, tum rurſum expirat abundè. Hæc ille, de reſpiratione prodidit. At quæ per arteriam apertè reſpirant, per os ſimul, & per nares reſpirare ſolent, ut diximus. Quare ſi de hac reſpiratione loquatur, ſcrutari neceſſe eſt, quo pacto illi dicta cauſa accommodari poßit: nam è contrariò agi uidetur. Siquidem homines locum, cui reſpirandi munus delegatum eſt, perinde ut ſolles in officinis ferrarijs attollendo reſpirant: quanquàm conſentaneum erat ut calor atolleret, et ſanguis caloris locum occuparet. Eundem uerò ut ibi ſolles deprimendo, atq; præſocando, expirant. Verùm ſolles non per eundem locum aërem excipiũt, et regerunt, reſpirantes uerò per eundem. Si uerò de illa reſpiratione ſolùm, quæ per nares fit, plurimũ aberrauit: nõ enim reſpiratio naribus peculiaris eſt, ſed per tractũ illum cõuallis, quæ columellæ adiacet, qua parte palatum definit, perforatis naribus ſpiritus pars altera excurrit, altera per

os,egrediens,pariter & ingrediens. Quæ igitur ab alijs de ſpiratione dicta ſunt,tot,taleſq; uidentur habere difficultates.

Hic Ariſtot.declarat quæ ſit uis caloris,& refrigerationis in animali. CAP. VII.

CVm uerò antea dictum ſit uitam, & animam calore quodam contineri(non enim concoctio,per quam animantes capiunt alimentũ, ſine anima,& calore abſolui poteſt: quandoquidẽ omnia igni cibum conficiunt)idcirco in quo primo corporis loco, et in qua prima huius loci particula eiuſmodi principium eſſe neceſſarium ſit,ibidem et animam uegetalem,quæ prima omnium eſt, haberi neceſſe eſt. Hic autem locus is eſt, qui medius eſt inter eum,qui cibum recipit,et eum,quo excrementũ emittitur. Ea igitur particula,in exanguibus nomine uacat:in ſanguineis,cor dici ſolet:alimentũ enim,ex quo iam partes animalium fiunt,natura ſanguinis eſt:ſanguinis autem,et uenarum generis idem eſſe principiũ,neceſſe eſt:nam alterum, alterius gratia eſt, nempe quaſi uas,et conceptaculum. Porrò uenarum principium in ſanguineis,cor eſt:non enim per hoc tendunt,ſed ex hoc omnes dependent:quod nobis facilè conſtat ex diſſectionibus. Cæteræ igitur uires animæ,ſine uegetali eſſe nequeunt:quamobrẽ dictum iam eſt in libris de anima. Vegetalis uerò,ſine igni naturali:in hac enim parte natura eam igniuit. Corrũpitur autẽ ignis,ut antea dictum eſt,aut marcore,aut extinctu. Extinctu quidẽ,à contrarijs. Quamobrẽ & uniuerſus,& ocyus adhuc diſtractus, ambiente frigore extingui conſueuit. Hæc igitur corruptio,uiolenta ex æquo in inanimis,& animatis eſt: etenim animal cùm gladijs ſecatur,et nimio frigore concreſcit,emoritur. Marcore autẽ, copia caloris. Si enim circumfuſus aër immodicè caleat,&

ignis

ignis non capiat alimentum, tum igni obuenit ut non à frigore ſuperatus, ſed marcore debilitatus aboleatur. Quare neceſſariũ eſt ut refrigeratio adhibeatur, ſi ſeruari debeat: ea enim contra hanc corruptionem auxilio eſt. Sed cùm animalium alia aquatilia ſint, alia in terra degant, inter hæc, quæ parua admodum ſunt, quæq; ſanguine carent, ea continente uel aëre, uel aqua ſatis refrigerari poſſunt ad hanc corruptionẽ uitandam: nam cùm calorem habeant exiguũ, modico egent auxilio. Quamobrem & his ferè omnibus uita breui tẽporis ſpatio præſcribitur: utroq; enim quòd parua ſint, uergere ſolent. Quæcunq; autem ex inſectorum genere uiuaciora ſunt (inſecta enim omnia, ſanguine carent) his corpus ſub ſepto tranſuerſo præcinctum diſtinguitur ut per membranam ſubtiliuſculam refrigerentur: nam quæ calidiora ſunt, ampliori refrigeratione indigent, ut apes, quædam enim apes ſeptenos annos uiuunt. Et etiam cætera: quæcunq; bombos elidunt, ut ueſpæ, ſcarabei, & cicadæ: nam murmur illud ſpiritu, dum quaſi anhelant, ciere ſolẽt: eo enim ſpiritu, qui in ipſo ſepto tranſuerſo inſitus eſt, dum ſeſe attollit, ac per uices ſubſidet, attritum ad membranam fieri contingit: ſiquidem ea hunc locum mouent, ſicut quæ ſpiritum extrinſecus trahunt, pulmone thoracem, et piſces branchijs caput agitant: haud enim magnopere ſecius euenit, atq; ſiquis aliqua ex ijs quæ ſpirant ſuffocare nitatur, ore compreſſo, obturatoq;: etenim hæc, pulmonis opera pectus attollent. Verùm eiuſmodi motu hæc ſatis refrigerari non poſſunt, illa poſſunt. Atq; attritu ſpiritus ad membranã ſtrepitũ edunt, ſicut diximus, haud diſſimilem ei, quem pueri per arundines perforatas ſuperpoſita tenui membrana emittunt: ob id enim & cicadæ illæ, quæ canunt, canere ſolent: ſunt enim calidiores, & ſub præcinctu diuiduæ: quæ aut

autem non canunt indiuiduæ. Quinetiam è ſanguineis, & pulmonem quidem habentibus, ſed parum ſanguinis nactū, ſpongoſumq́;, nonnulla irreſpiranter longo temporis ſpacio uiuere poſſunt: quòd eorum pulmo multum attollatur, cùm parum ſanguinis, ac humoris contineat: quandoquidē propria pulmonis agitatio, ad longum tempus ſatis refrigerare poteſt. Tandem uerò non poſſunt, ſed ſuffocantur non reſpirando, quemadmodum etiam antè diximus. Ea enim corruptio, quæ marcore ob refrigerationis penuriā fit, ſuffocatio uocari ſolet: et quæ ita intereunt, ea ſuffocari dicimus. Porrò inſecta non ſpirare dictum quidem eſt etiam prius, ſed hoc apertū uel in puſillis eſt, ut muſcis, et apibus: quippe quæ diu in humore ſupernatant, niſi frigidus admodum aut calidus ſit: atqui quæ uireis habēt exiguas, crebriorem ſibi requirunt ſpirationē. Verùm ſimul ac uenter aqua oppletur, et humor corrumpitur, quem ſeptū tranſuerſum continet, ea intereunt, et ſuffocari dicūtur. Vnde etiam fit, ut ſi diutile cinere operiātur, poſtea reſurgāt, reuiuiſcātq́;. Quinetiā è genere aquatili, quæ ſanguine carēt, ea diutius in aëre uiuunt, quàm quæ ſanguine prædita mare recipiūt, ut piſces: nam quia parū caloris obtinēt, aëre ſatis ad longū tempus refrigerantur, ut cruſtacea, et polypi. Non tamē ad poſtremum uiuere ſufficiunt, propterea quòd exiguum calorem habeant, quandoquidē et piſcium plurimi in terra, ſed immobiles uiuunt, et defoßi reperiuntur; quæ enim nullum prorſus, aut certè exanguem habent pulmonem, ea refrigeratione minus indigent. De ijs igitur quæ ſanguine carent, alijs continentem aërem, alijs humorem auxilio eſſe ut uitam tueantur, & conſeruent, dictum eſt. At ex ijs, quæ ſanguine prædita ſunt, & cor habent, quæ pulmonem ſortiuntur, omnia aërm recipiunt, & ſpiritum tra-

hend

bendo, reddendoq́; refrigerantur. Pulmonem autem habent & uiuipera intra ſe, & non ſolùm foris (nam chartilaginea, uiuipera quidem ſunt, ſed non intra ſe) & ouiperorum tam alata ut aues, quàm corticata ut teſtudines, lacerti, ſerpentes. Verùm illa pulmonem habent ſanguineum: horum uerò plurima, fungoſum. Quamobrem & ſpiratione rarius utuntur: quemadmodum dictum iam eſt. Vtuntur autem & omnia quæcunque uerſantur, uictumq́; ſumunt in aquis: ut hydrorum genus (quas quidem boas nuncupant) & mures aquatiles, & ranæ, & crocodili, & teſtudines tam marinæ, quam terreſtres: & uituli marini, quos Græci uocant phocas: nam hæc, & cætera id genus omnia, & pariunt in terra, & dormiunt aut in terra, aut in humore roſtro emerſo ſpirandi cauſa. Quæcunq; uerò branchias obtinent, omnia accipiendo aquam refrigerantur: branchias autē obtinent, quæ genere chartilagineo continentur, & cætera quæ pedibus carent: caret autem pedibus genus omne piſcium: nam quæ pedes habere uidentur, eos pinnis ſimiles gerunt. At è pedatis, quæ nouimus, unum tantū modo branchiatum eſt, cordurus nomine. Cæterùm ſimul & pulmonem, & branchias habere, nullum unquā uiſum eſt. Cauſa cur ita, quòd pulmo quidem refrigerationis eiuſce gratia ſit, quæ ſpiritum fiat (uidetur enim uocatus eſſe πνεύμων propter πνεύματος, id eſt ſpiritus receptionem) branchiæ uerò ob eam refrigerationem quæ ab humore proueniat: porrò unū inſtrumentum ad unum utile eſt: & omnibus una refrigeratio ſufficit. Quare cùm natura nihil fruſtra agere cernatur, ſi uerò eſſent duo, alterū fruſtra foret: ideo alia branchias habēt, alia pulmonē, nullū utrūq;. Cùm autē quodq; animal ut ſit, cibo indigeat: ut cōſeruetur, refrigeratione:

ad hoc utrunq; natura eodem utitur inſtrumento: etenim ut in quibuſdam lingua & ad percipiendos ſapores, & ad formandum ſermonē uti ſolet: ſic in ijs, quæ habent pulmonem, ore tam ad cibum conficiendū, quàm ad trahendū, reddendumq́; ſpiritum. In ijs uerò, quæ neq; pulmonem, neq; ſpirandi uſum habent, os quidem ſibi conficiēdi cauſa habetur, branchiæ uerò ad refrigerationem, quibus ea ipſa opus eſt. Sed quo pacto uis eorum, quæ modò dixi, inſtrumentorū refrigerationem faciat, dicemus poſt. Planè ne quod obſtaculum cibo ingerendo ingruat, ſimiliter & ſpirantibus, & ſuſcipientibus humorem accidit: non enim reſpirando ſimul cibum admittunt, alioqui cibo uel ſicco, uel humido per arteriā in pulmonē dilabente, ſtrangulari animal accidit: nā arteria ante gulā poſita eſt, per quā cibus meat in uentriculū. Igitur quæ quadrupedes ſunt, & ſanguine redundant, ijs minor lingua, ſiue ligula eſt, qua ceu operculo arteria clauditur. At ouiperis quadrupedibus, atq; auibus, eadē illa adiuncta non eſt, uerùm idē contractione efficitur: nā cùm cibus ingeritur, hæc arteriā contrahūt, illa ligulā gutturi ſuperponūt: cùm uero præterijt, hæc ligulam attollunt, illa guttur diducūt, atq; refrigerationis gratia ſpiritū recipiūt. At quæ brāchijs prædita ſunt, cibum per os recipere ſolent, humore tantū per brāchias emiſſo: nullā enim habēt arteriā. Quare, eatenus quidē nullū ſentiūt incommodū ab humoris interlapſu, ſed quatenus aqua in uentrē ingreditur. Quocirca raptim, ſummaq́; celeritate cibum ingerunt, atq; tranſmittunt. Quinetiam ea penè omnia acutis, ſerratisq́; dentibus ſunt: non enim in molendo cibo commorari poſſunt.

Hîc Ariſt. oſtendit quatenus à quibuſdam recipiatur humor refrigerationis gratia. CAP. 12

Cæte

CAeterùm ambigat quiſpiam de aquatilibus, quæ cetacei ſunt generis (nam & ea ſeſe iuxta proportionẽ habẽt) uerbi cauſa de delphinis, balænis, & reliquis quæ fiſtulam gerunt: hæc enim tametſi pedibus careant, tamen pulmonem habent, & mare excipiunt. Cuius rei cauſa in eo eſt, quod modò dixi: non enim refrigerationis cauſa humorem admittunt, cùm ſpirando refrigerari ſoleãt, ut quæ pulmone prædita ſint. Quamobrẽ & talia exerto ore dormiunt, ſtertuntq́; ipſi quidem delphini: qui etiam retibus apprehenſi, breui tempore ſtrangulantur, quòd ſpirandi facultatem amiſerint: & per ſumma pelagi fluitare uiſuntur, ut ſpirent. Sed enim cùm neceſſarium ſit, ut in humore cibum capiant, humorem quem ore accipiunt, emittant neceſſe eſt. Ob idq́; fiſtula data omnibus eſt: admiſſum enim humorem, ut piſces per branchias, ſic certè per fiſtulam reſpuere ſolent. Huius rei argumento uel fiſtulæ ſitus eſt, quæ in nulla parte ſanguinaria deſinit, ſed ante cerebrum ſita eſt, & aquam emittit. Nec alia de cauſa tam mollia, quàm cruſtata, ut locuſtæ, & cancri, aquam excipiunt: nullum enim eorum refrigeratione eget, quòd parũ caloris habeat, & exangue ſit, uſus adeò ut à continente humore ſatis refrigeretur. Sed ratione cibi, qui quoties ore capitur, fieri non poteſt quin ſimul aliquid humoris admittatur. Igitur quæ cruſta integuntur, uidelicet tam cancri, quàm locuſtæ, per applicamina iuxta hirtiuſcula aquam egerunt. Sepiæ uerò, & polypi, per cauum illud, quod ſupra alueum, quem caput appellant, poſitũ eſt. Sed de his exactius in commentatione, hoc eſt hiſtoria animalium ſcripſimus. Humorem igitur excipi ſolere refrigerationis cauſa, & quia animantia aquatilia pro ſorte naturæ exiſtentia cibum ex humore capiant, dictum eſt.

Hîc Ariſtot. de modo refrigerationis in animalibus determinat. CAP.

De refrigeratione uerò, quonã pacto fiat tam ijs quæ ſpirant, quàm ijs quæ branchias obtinẽt, poſt hæc dicendum. Igitur animalia, quæ pulmonem habeant, ſpirare omnia, ſuprà diximus. Quamobrem autem nonnulla particulam hanc obtineant, & quamobrem quæ obtinent ſpiratione indigeant, agendum eſt. Cauſa cur obtineant ea eſt, quòd quæ inter animalia honoratiora ſunt, plus caloris ſortita ſunt: nam ſimul & animã ſortita eſſe honoratiorem neceſſe eſt: honoratiora enim ſunt hæc, plantis.

Quocirca & quod pulmonẽ maiore copia refertũ ſanguinis, & caloris habet, ei magnitudo corporis maior eſt: & quod plurimi, & puriſsimi ſanguinis cõpos eſt, ut homo, id ex omnibus animalibus erectiſsimum incedit: atque partem ſuperiorem ad uniuerſi ſupremũ erectam obtinet, propterea quòd hãc particulam, talẽ habeat. Quare & ea particula, perinde ut quælibet alia cauſa eſſentiæ huius, & reliquorũ ſtatui debet. Ob igitur, pulmonẽ haberi ſolet. Cur autẽ neceſſariò moueatur, hãc eſſe cauſam arbitrandũ eſt, quòd talia animalia ſic cõſtant, ut multa non ita conſtent: nam alia ex terra ampliore facta ſunt, ut genus plantarum: alia ex aqua, ut aquatilium: uolatilium uerò, et pedeſtrium: altera ex aëre, altera ex igni. Porrò ſingula ea, ſuis in locis diſpoſita ſunt. At uerò Empedocles improbè hoc dixit, aſſerẽs animaliũ calidiſsima præcipuè & copioſiſsimum nacta feruorem aquatilia eſſe: natiui caloris exceſſum fugientia: ut cùm frigoris, & humoris defectum ſuſtineant, contrario in loco ſeruẽtur, quòd aqua minus, quàm aër calida ſit. Nam omnino abſurdum eſt: quî fieri poſsit, ut ſingula ea in arido genita, ſeſe mutatis

tatis ſedibus in humorem conferant, cùm eorum pars penè maxima expes ſit? At ille primam eorum conſtitutionem referens, orta quidem in ſicco eſſe dicit, ſed fugiendo in humorē ueniſſe. Prætereà, non uidentur eſſe calidiora pedeſtribus: nam ex eis, quædam nullum prorſus, quædam paucum ſanguinem habent. Attamen qualia dici debeāt calida, & frigida per ſe, conſyderationē ſumpſerūt. 4*7*5

Cæterùm cauſa ea, quam idem reddidit, aliquo modo quæſitam continet rationem, non tamen id, quod ille dicit uerum eſt. Nam contraria loca, & tempora, quæ habituū exuperantias exceperint, ſeruandi facultatem obtinēt: natura uerò ſuis in locis potiſſimùm ſeruatur: non enim idē ſunt, materia ex qua ſingula animalia cōſtant, & eius habitus, diſpoſitiones'ue. Hoc autem ita accipio: ſi quid è cera, ut glacie natura conſtituerit, haudquaquam in calido poſitum ſeruabit: corrumpetur enim celeriter ob contrarium, quòd calor quicquid à ſuo contrario conſtiterit, eliquare ſoleat. Item ſi quid è ſale, aut nitro conſtituerit, nequaquā id in humorem transferet, deponetq;, cùm humor quæ à calido, & ſicco conſtitêre, differdat. Si igitur humidum, & ſiccum materiam corporibus ſuggerunt omnibus, ratione optima euenit, ut quæ ex humido cōſtant in humido ſint, quæ ex ſicco in ſicco. Ob id, arborū genera non in aqua naſci ſolent, ſed in terra. Atqui eadē ratione in aquam ueniſſent, quòd præarida ſint, qua ille præferuida ueniſſe affirmat, non enim ueniſſent in eam, quòd frigida ſit, ſed quòd humida. Naturæ igitur materiæ, tales eſſe ſolent, qualis eſt locus, in quo ſunt: quæ in aqua ſunt, humidæ: quæ in terra ſunt, ſiccæ. Habituū tamen ij, qui calore excellunt, in frigido poſiti melius ſeruantur: contrà, qui frigore, in calido: natura enim loci, habitus exceſſum

 ad

ad mediocritatẽ reducit. Hoc igitur quæri debet in proprijs locis cuiuſq; materiæ, iuxta communis temporis uarietates: nam ut habitus locis contrarij ſint, fieri poteſt: ut materia, non poteſt. Quòd igitur non propter calorem naturæ, animalium alia aquatilia ſint, alia pedeſtria, quẽadmodum Empedocles aſſerit, necnon cur quædã pulmonem habeant, quædam non habeant, hactenus dictum ſit. Cur autem, quæ pulmone prædita ſunt, äërem excipiant, ſpirentq́; & præſertim quæ illum ſanguinolentum obtinent, dicendum eſt. Cauſa ſpirandi, pulmo eſt fungoſus exiſtens, & fiſtulis plenus: qui etiam, omniũ maximè partium, quæ uiſcera appellantur, ſanguine refertus eſt. Quæ itaq; ſanguineum habeant, ea celeri refrigeratione indigent, quòd calor animalis paululũ deuergat: & penetratione, quæ per totum eat ob ſanguinis, calorisq́; copiam: quod utrunq;, äër committere facilè poteſt: nam quia natura tenui eſt, & celeriter, & per totum ſubit, atq; refrigerat: at aqua, non poteſt. Item, cur ea potiſsimùm ſpirent, quæ pulmonem habent ſanguinarium, ex hoc liquere poteſt: nam quod calidius eſt, id refrigeratione indiget uberiori. Adde etiam quòd ſpiritus ad originem caloris cordi inditi, facilè commeat. Verùm quemadmodum cor ad pulmonem foraminibus peruium ſit, tum ex diſſectionibus, tum ex hiſtorijs, quæ de animalibus ſcriptæ ſunt, cõtemplari oportet. Omnino igitur animantiũ natura refrigerationem deſyderat, ob animæ in corde incendium: eam autem per reſpirationem moliri ſolent animalia, quæ non tantùm cor habent, ſed etiam pulmonem. At quæ cor habent, ſed pulmone uacant, uti piſces, aqua per branchias refrigerantur, quòd eorũ natura aquatilis ſit. Qualiter autẽ ſitus cordis ad branchias ſeſe habeat, ad oculum

per diſſectiones ſpectari debet, exactè per hiſtorias. Vt autem uel nunc ſummatim dicatur, ſeſe ad hunc habet modum. Cor enim pedeſtribus animantibus, & piſcibus non ſimilem ſitum tenere uidetur, ſimilem tamen obtinet. Nam quo piſcium capita eminēt, eodem cordis mucro ſpectat: at cùm capita nequaquam eodem proſpectent, tam pedeſtribus, quàm piſcibus, cor ſuum mucronem ad os iactitat. Ac fiſtula uenæ & nerui faciem repræſentans, de cordis extremo ad medium illud tendit, ubi branchiæ omnes inter ſe coëunt, copulanturq́;: hæc igitur ampliſsima eſt. Sed & aliæ de utraq; parte cordis ad branchiarum extrema ſingularum tendunt, per quas in cor refrigeratio penetrat, diſcurſante ſemper aqua per branchias.

Porrò quemadmodum branchiæ piſcibus, ſic reſpirantibus thorax, crebrò ſurſum, deorſumq́; mouetur, cùm ea ſpiritum accipiunt, redduntq́;. Item quæ ſpirant, in pauco & eodem aëre: quæ uerò aquatilia ſunt, in pauca, eademq́; aqua ſtrangulari ſolent: nam eorum utrunq; celeriter calidum redditur: calefacit enim utrunq;, contactus ſanguinis: qui cùm calidus eſt, refrigerationem præpedit. Quinetiam cùm ſpirantia pulmonem, aquatilia branchias mouere non poſſunt ob affectionem, ſenium'ue, tum ea mori contingit.

Hîc Ariſtot. de uita & morte determinat, earundemq; cauſis. CAP.

VT igitur ortus animalibus cōmunis omnibus eſt, ita, mors: ſed modi eius ſpecie diſcrepant: non enim corruptio ipſa differentiarum expers eſt, quanquàm quippiam cōmune habet: nam mors altera, uiolenta eſt: altera, naturalis. Violenta, cùm principium extrinſecus aducnit. Naturalis, cùm idem in ipſo animali eſt, & particulæ

conſtitutio talis eſt, qualis ab initio erat, nec affectio ulla ſuperuenit. Hæc igitur in plantis, ariditas appellatur: in animantibus, ſenecta. Fit autẽ mors, & corruptio, perfectis omnibus eodem modo: imperfectis uerò conſimiliter quidem, ſed alio modo. Imperfecta uoco, ut oua, & ea plãtarum ſemina, quæ radice carent. Omnibus igitur corruptio obuenit, ob caloris defectum: ſed perfectis in eo, in quo eſſentiæ principium habetur: hoc autem id eſt, ut ante diximus, in quo ſuperum, & inferum coeunt: plantis, quod inter germen, & radicem medium eſt: animalium ſanguinarijs, cor: exanguibus, proportionale. Cæterùm ex hiſce nonnulla, potentia multa principia, non tamen actu, continent. Quamobrem, & inſecta quædam præciſa uiuunt. Quin & ſanguineorum quæcunq; uiuacia admodum non ſunt, exempto corde longo temporis ſpatio uiuunt, ut teſtudines, & inambulant ſi adhuc puſillæ ſint, quòd eorum natura non bene compoſita ſit, perinde atq; inſecta. Porrò uitæ principium in quibus habetur, deficere ſolet, cùm calor uitalis non refrigeratur: tunc enim idem, quod ſæpe diximus, ſeipſum conſumit. Quoties igitur alijs pulmo, alijs branchiæ obdureſcunt, præ temporis longitudine reſiccatis, his quidem branchijs, illis uerò pulmone, & terroſioribus redditis, has particulas mouere, hoc eſt attollere, & comprimere, non poſſunt: at tandem, accedente intenſione, calor ille obſoleſcit. Quocirca & paruis affectibus in ſenectute ſubortis, animalia citò commoriuntur: nam quia calor exiguus eſt: ut qui plurimus per uitam, quæ longa fuit, diſſlarit, ſi qua intenſio parti illi ſuperueniat, celeriter extinguitur, quemadmodum cùm tenuis, & exigua flamma in eo ineſt, parui motus opera extingui ſolet. Quapropter & mors ea,

quæ

quæ in ſenecta accidit, dolori obnoxia non eſt: tunc enim animalia mortem obeunt, etiam ſi nullo uiolento affectu tententur: imò uerò, citra ullum penitus ſenſum anima ipſa recedit. Quinetiam in morbis illis, qui durum reddunt pulmonem, aut tuberculis, aut uacante materia, aut caloris morbidi exceſſu, ut in febribus accidit, ſpiritus frequẽs efficitur, propterea quòd pulmo multùm attoli, ac ſubſidere nequeat: tandemq; ubi præterea moueri non poteſt, expirando uita cum morte commutatur. Eſt igitur ortus quidem, prima uegetatricis animæ cum calore participatio. Vita uerò, mora eius. Iuuenta primæ refrigerabilis particulæ auctio. Senecta, eiuſdem decretio. Status, ſiue ætas adulta, quod horum medium eſt. Obitus, atque corruptio: uiolenta quidem caloris extinctio, aut marcor (his enim utriſque de cauſis calor extingui poteſt) naturalis uerò, eiuſdem marcor ob temporis tranſacti longitudinem proueniẽs: uerùm in plantis, ariditas: in animalibus, mors nuncupari ſolet. Cæterùm ea, quæ in ſenili ætate obuenit, marcor partis illius eſt, qui quòd eam refrigerare animal præ ſenio non poſſit, committitur. Quid ſit ortus, & quid uita, & quid mors, & quas ob res animãtibus iuncta ſint, dictum eſt. Patet etiam ex hiſce, & qua de cauſa animalibus quæ ſpirant, in humore præfocari contingat, piſcibus in aëre: hi enim, aqua, illa aëre refrigerari ſolent: quibus utraque deſtituuntur, mutatis ſedibus. Cauſa itaq; cur hi branchias, illa pulmonem moueant, quibus aſſurgentibus, & reſidentibus illa inſpirant, & expirant, hi humorẽ accipiunt, redduntq;, & inſuper inſtrumenti conſtitutio, ad hunc ſeſe habet modum.

Hic Ariſtot. de palpitatione, pulſu, reſpiratione cordi accidentibus, determinat. CAP. XI.

PORrò quæ cordi accidere ſolent,ea tria ſunt,quæ eandem habere naturam uidentur, quamuis eandem non habeant,uidelicet palpitatio,pulſus,reſpiratio. Palpitatio igitur,eſt caloris in corde exiſtentis compulſio , ob refrigerationem,quæ à materia excreſcente,atque inutili , aut alio quopiam tabifico proueniat, ut in eo morbo accidit, quem tremorem uocant,& alijs,& metu:etenim metuẽtibus partes ſuperiores refrigerantur. Calor autem defugiens,ſeq; contrahens,motum facit,ubi in anguſtum adeò cõpellitur,ut animãtes interdũ præ metu, aut morbo extinguantur. At pulſatio,quã cor perpetuò facere uidetur, ei motioni perſimilis eſt, quam tubercula cum dolore efficiunt, quòd ſanguini mutatio ipſa præter naturam fit:ea uerò fit,uſq; dum ſanguis cõcoctus ſit,& in pus cõuerſus. Hæc etiam affectio,feruori ſimilis eſt:fit enim feruor, cùm humor caloris opera inflatur: nam humor propterea ſeſe attollit,quòd in molem aſſurgat ampliorẽ. Cæterũ quies in tuberculis agitur,ſi putrefactio non perſpiret, humore craſſiuſculo reddito: feruor uerò reſidet, ſi per labra uaſculi humor excidat. In ipſo autẽ corde tumefactio humoris, qui ſemper è cibo accedit,ultimã cordis tunicã eleuantis,pulſum facit: atque hoc ſemper ſine ulla intermiſſione fit:nã ſemper humo,rex quo natura ſanguinis oritur,continuè influit: primùm enim in corde gignitur: id quod in prima generatione liquidò conſtat:nam uenis nõdum diſtinctis,ſanguinem habere cernitur. Et ob id,iunioribus magis,quàm ſenioribus pulſat:utpote quibus diuaporatio maior fiat. Quinetiam uenæ omnes & ſimul inter ſe pulſare aſſolent, quia omnes ex corde ſua initia trahunt:cor autem,ſemper mouet. Quare & illæ ſemper mouent, & ſimul inter ſe cùm illud mouet. Palpitatio

igitur

igitur eſt, cōpellentis frigoris repulſio. Pulſatio uerò, humoris concaleſcentis inflatio. Reſpiratio autem fit, calore augeſcente in ea parte, ubi uegetale principium habetur: nam quemadmodum cæteræ partes alimento indigent, ita & illa quoque, immo magis quàm cæteræ: quippe quæ cæteris nutricationis cauſa ſit. Neceſſe itaque eſt, ut cùm amplior efficitur, inſtrumentum attollat. Exiſtimare autem oportet, inſtrumenti conſtitutionem ſimilem eſſe follibus, qui in officinis ferrarijs habentur (parū enim abeſt, quin pulmo, & cor ſibi formam talem uendicent) geminum autem eſſe, quod tale eſt, cùm eam naturalem potentiam, cui nutriendi officium delegatū eſt, in medio conſiſtere, oporteat. Medium igitur, cùm amplius redditur eleuari ſolet: cùm uerò eleuatur, & eam quoque partem, quæ illud ambit, eleuari neceſſe eſt. Id quod in reſpirantibus fieri cernitur: quandoquidem pectus attollitur, propterea quòd eiuſmodi partis principium in eo contentum, hoc idem efficit: cùm enim attollitur, eodem perinde ut in folles aërem externum, algidumq; influere, & refrigerãdo ignis exuperantiam reſtinguere neceſſum eſt. Quemadmodum autem cùm augetur, hæc pars attolli ſolet, ita & cùm decreſcit, eandem reſidere neceſſe eſt: atque ea reſidente, aërem ingreſſum rurſum egredi, aërem inquam, qui dum ingreditur, frigidus eſt, dum egreditur calidus, propter contactum caloris hac in parte contenti, & potiſſimū in ijs, quæ ſanguinolentum habent pulmonem: eum ſiquidem introrūpere oportet in multos quaſi tubos, & fiſtulas pulmonis, quarū ſingulis uenæ adiunctæ ſunt: adeò ut totus pulmo ſanguine plenus uideatur. Aëris autē ingreſſus, reſpiratio uocatur: egreſſus, expiratio. Idq; ſemper cō tinuè fit, quandiu animalia uiuūt, & hanc particulam cō-

tinuè

tinuè mouent. Et ob id, in reſpirando, & expirando uita conſiſtit. Ad hunc modum & piſcibus branchiæ mouentur: nã cùm calor ſanguini inditus, per particulas in ſublime ſcandit, attolluntur & branchiæ, & aquam admittunt: cùm deſcẽdit ad cor per meatus, & refrigeratus eſt, reſident, & aquam emittunt. Cùm autem ſemper ſanguis in corde contentus efferatur, ſemper cor eundem refrigeratum rurſus excipit. Ex quo etiam fit, ut illis in reſpirando, & his in admittendo humore, finis uiuendi, & non uiuendi conſiſtat. De uita, igitur ac morte, & iјs penè omnibus quæ huic cõſyderationi affinia ſunt, dictum eſt.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

43—

Aris. de sanitate et morbo initium

De sanitate vero et morbis non solum medici, sed et naturalis est usque quadantenus dicere. Quatenus vero se differunt et qualiter diversa considerantes latere non oportet. Quoniam quidem quod usque ad aliquid sit quadantenus haec medica naturalisque tractatio, et in opere confinis testatur. Nam et medica quicumque subtiles et curiosi sunt de natura dicunt, et principia inde sumere dignum ducunt, et naturalium eos qui de natura tractant, elegantissimi ferme circa medicinalia principia desinunt.

Reliqua desiderantur . . . .